

ОСНОВНИТЕ ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА И СЛОБОДИ

Анализа на набљудувани судски постапки
за периодот од 01.09.2013 до 30.06.2014

СОДРЖИНА PËRMBAJTJA CONTENTS

ОСНОВНИТЕ ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА И СЛОБОДИ 3
Анализа на набљудувани судски постапки за периодот од 01.09.2013 до 30.06.2014

TË DREJTAT DHE LIRITË THEMELORE CIVILE DHE POLITIKE 65
Анализë e procedurave gjyqësorë të mbikqyrura nga 01.09.2013 deri më 30.06.2014

FUNDAMENTAL CIVIL AND POLITICAL RIGHTS AND LIBERTIES 125
Analysis of trials monitored for the period of 01.09.2013 through 30.06.2014

ОСНОВНИТЕ ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА И СЛОБОДИ

**Анализа на набљудувани судски постапки
за периодот од 01.09.2013 до 30.06.2014**

„Оваа анализа е овозможена со поддршка од американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД) во рамките на Проектот на УСАИД за граѓанско општество. Содржината на анализата е одговорност на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија и не ги изразува ставовите на УСАИД или на Владата на Соединетите Американски Држави“.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Набљудувачки тим:

д-р Воислав Стојановски
(раководител и автор)

Неда Чаловска
(авторка)

м-р Артан Мурати

м-р Катерина Бакалова

Софија Велковска

Сања Барлаковска

Христина Шулевска

ул. Наум Наумовски Борче бр. 83
1000, Скопје, Р. Македонија
Тел: +389 (0)2 3119 073
Факс: +389 (0)2 3290 469

Web: www.mhc.org.mk
E-mail: helkom@mhc.org.mk

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

342.72/.73:347.91(497.7)

СТОЈАНОВСКИ, Воислав

Основните граѓански и политички права и слободи / [автори Воислав Стојановски, Неда Чаловска]. - Скопје : Хелсиншки комитет за човекови права на РМ, 2014. - 183 стр. : табели, граф. прикази ; 23 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-65216-5-3

1. Чаловска, Неда [автор]

а) Граѓански права и слободи - Судски постапки - Македонија

COBISS.MK-ID 96672522

СОДРЖИНА

ВОВЕД	6
ЗА ПРОЕКТОТ	10
МЕТОДОЛОГИЈА	14
Правно истражување.....	15
Набљудувачки тим	16
Избор на предмети и комуникација со странки.....	16
Прашалници за набљудување на судска постапка	17
Анализа и извештаи	17
Размена на аргументи и споделување на наоди со засегнати страни	18
НАОДИ НА НАБЉУДУВАЧКИОТ ТИМ	20
1. Право на безбедност и слобода	21
2. Пресумпција на невиност	26
3. Јавност на судските постапки	29
4. Правото на застапување од страна на правен застапник/бранител	35
5. Правото на независен, непристрасен и компетентен суд	38
6. Еднаквост на оружјето и товар на докажување.....	42
7. Правото на судење во разумен рок	44
8. Останати наоди.....	49
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	52
Право на безбедност и слобода	53
Пресумпција на невиност	54
Јавност на судските постапки	55
Право на застапување од страна на правен застапник/бранител.....	56
Право на независен, непристрасен и компетентен суд	56
Еднаквост на оружјето и товар на докажување.....	57
Судење во разумен рок	58
АНЕКС 1 ПРЕГЛЕД НА НАБЉУДУВАНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ	60
АНЕКС 2 СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ	62

I.

ВОВЕД

И по повеќе од 20 години независност на Република Македонија, функционирањето на судскиот систем се соочува со многубројни проблеми и недостатоци. Домашните и меѓународните извештаи за состојбата со човековите права, без исклучок, го посочуваат судството како главна пречка за целосно остварување на принципот на владеење на правото. Ваквата состојба предизвикува негативни последици како за засегнатите граѓани, така и за демократизацијата и евро-интеграцијата на државата. Иако споредено со изминатата деценија значително е намален бројот на активни судски предмети (факт кој покрај другото се должи и на префрлување на предмети во надлежност на нотарите и извршителите), сè уште опстојуваат системските проблеми кои судството не успева да ги надмине, ги надминува пребавно, или ги продлабочува. Основните проблеми се состојат во недоволна независност на судството преку вмешување на извршната во судската власт, недоволна стручност и обученост на судиите, нетранспарентност на работата на судовите, неконзистентност на судската пракса, нееднаков третман на граѓаните наспроти државните органи кога тие се јавуваат како странки во постапките и непостоење на ефикасна правна заштита, особено преку пристапот до правдата, повреда на правото на судење во разумен рок и пресумпцијата на невиност.

Во последните четири години беа усвоени нови или темелно изменети постоечки органски закони преку кои на сосема нов начин се уредува водењето на судските постапки. Новиот закон за кривичната постапка, темелните измени на парничната постапка, законите за заштита и спречување на дискриминација, вознемирување на работното место и за граѓанска одговорност за клевета и навреда претставуваат значајна реформа на правосудниот систем. Иако дел од нив содржат решенија кои се поповолни за граѓаните, нетранспарентниот процес и краткиот рок во кој тие беа усвоени ја засили потребата за набљудување на нивното спроведување. Поради таа причина набљудувањето на судски постапки се одвиваше тематски и се однесуваше на четири области: 1) заштита од мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување; 2) заштита и спречување на дискриминација (вклучително и мобинг); 3) слобода на говор и изразување; и 4) кривични постапки во кои е повреден принципот на пресумпција на невиност или произлегуваат сомненија за политички или друг вид притисоци врз судската власт.

Хелсиншкиот комитет е една од ретките организации во Република Македонија која има долгогодишно и континуирано искуство во набљудување на судски постапки. Покрај тоа, преку својата програма за бесплатна правна помош, Комитетот е во можност да разгледува списи кои се составен дел на судските предмети. На овој начин, набљудувачите на Хелсиншкиот комитет се во можност постапките да ги набљудуваат како од научно-правен така и од практичен аспект. Оваа анализа произлезе од набљудуваните 30 судски постапки во периодот од 1 септември 2013г. до 30 јуни 2014г., со посебен осврт на начинот на кој се спроведуваат споменатите закони. Дополнително, постапките беа набљудувани и низ призмата на Европската конвенција за заштита на човековите права, а беше користена и релевантната судска пракса на Европскиот суд за човекови права која се однесува на принципот на фер и правично судење.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is rendered in a light blue and grey color scheme, with the pans and beams tilted at an angle. The pattern is dense and covers the entire surface.

II.

ЗА ПРОЕКТОТ

Оваа анализа е производ од проектот „Набљудување на судски постапки во областа на основните граѓански и политички права и слободи“, кој беше поддржан од Проектот на УСАИД за граѓанско општество имплементиран од Фондацијата Отворено општество – Македонија, и се спроведуваше во периодот од 1 септември 2013 г. до 30 јуни 2014 г.

Основната цел на проектот беше зајакнување на ефективност, независноста, непристрасноста и легитимноста на судската власт во Република Македонија преку:

1. Зголемување на бројот на постапки кои се набљудувани од страна на јавноста;
2. Обезбедување на транспарентност, видливост и отчетност за работата на судовите преку набљудување и објавување на наодите од следењето на судските постапки и давање на препораки за надминување на недоследностите;
3. Влијаење врз судските власти за зголемено почитувањето на принципот на пресумпција на невиност; и

4. Информирање на граѓаните за можноста на заштита на правото на фер судење во разумен рок преку претставки и барања до претседателите на судовите, Судскиот совет на РМ и Врховниот суд.

Главните активности на проектот опфаќаа:

1. Следење и оценување на судските постапки
 - анализа и утврдување недоследности преку следење на текот на постапките
2. Консултации, советување и насочување на странки
 - средби со странките и постапување по барање за набљудување на постапки
3. Споделување на наоди со јавноста и засегнати страни
 - известувања преку редовни месечни извештаи
4. Реакција и алармирање во случаи на потешки прекршувања на принципот на фер судење преку:
 - писмен допис до претседателите на судовите
 - претставка до Судскиот совет на РМ

Во фокус на набљудувањето беа:

1. Правото на безбедност и слобода
2. Пресумпцијата на невиност
3. Јавноста на судските постапки
4. Правото на застапување од страна на бранител
5. Правото на независен и непристрасен суд
6. Еднаквоста на оружјето и товарот на докажување
7. Правото на судење во разумен рок

Набљудувачкиот тим беше составен од постојани и повремени набљудувачи:

д-р Воислав Стојановски, раководител на проект, Неда Чаловска, дипломиран правник со положен правосуден испит, м-р Артан Мурати, м-р Катерина Бакалова, Софија Велковска, Сања Барлаковска и Христина Шулевска – дипломирани правници.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is rendered in a light blue and grey color scheme, with the pans and beams tilted at an angle. The pattern is dense and covers the entire surface.

III.

МЕТОДОЛОГИЈА

Според Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) „програмите за набљудување на судски постапки може да се сметаат за дијагностичка алатка за прибирање на објективни информации за спроведувањето на правдата во поединечни случаи преку кои може да се подготват и дистрибуираат заклучоци кои се однесуваат на поширокото функционирање на правосудниот систем.”¹ Воден од овој став и од сопственото долгогодишно искуство во набљудување на судски постапки, Хелсиншкиот комитет за потребите на оваа анализа ја изработи следната методологија која се однесува на тематско набљудување на судски постапки:

Правно истражување

Пред почетокот на проектот кој се однесува на набљудување на судски постапки во областа на основните граѓански и политички права и слободи, набљудувачкиот тим пристапи кон правно истражување на релевантните одредби од домашното и меѓународното право кое се однесува на принципот на правично судење. Одредниците што се

1 ОБСЕ/ОДИХР, Мониторинг на судења: Референтен прирачник за практичари (ревидиран), стр. 16, Варшава, 2012.

користеа за да се оформи научно-правна методологија за оценка на судските постапки беа изведени од Уставот на РМ, Законот за кривичната постапка, Законот за парничната постапка, Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, Законот за заштита од вознемирување на работно место, Европската конвенција за заштита на човековите права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права.

Набљудувачки тим

Набљудувачкиот тим беше составен од осуммина набљудувачи-правници (постојани и повремени) и беше поделен во две групи, од кои првата генерално следеше само постапки од граѓанско-правната материја, додека втората постапки од кривично-правната материја. Набљудувачкиот тим се раководеше од принципите на професионалност, објективност и непристрасност. Хелсиншкиот комитет, преку факс упатен до претседателот на судот, секогаш известуваше за намерата набљудувач(и) да присуствува(ат) на одредено судење. Пред да пристапат во судницата, набљудувачите се легитимираа пред судската полиција. Присуството на набљудувачите најчесто беше забележувано во записникот за судската расправа, а во голем број на набљудуваните постапки известувањето за присуство стануваше составен дел од судските списи во предметот. На овој начин повисоките судови беа во можност да дознаат за интересот на Хелсиншкиот комитет да присуствува на одредено судење.

Избор на предмети и комуникација со странки

Набљудуваните предмети беа избирани тематски и тоа на два начина 1) по поднесено барање за бесплатна правна помош и набљудување на судска постапка од страна на странки што се обратиле до Хелсиншкиот комитет и 2) по сопствена иницијатива на набљудувачкиот тим во случаи кога од медиумите или други извори беше известно за судење кое е во рамките на проектот. По барањата за набљудување од страна на странки

се одлучуваше позитивно кога набљудувачкиот тим ќе проценеше дека постојат индиции, односно сомневања за сторена повреда на граѓанските и политички права на граѓаните. Пред набљудувачкиот тим да отпочне со набљудувањето, на странката која го поднела барањето и беше сугерирано да достави релевантна документација која се однесува на нејзиниот предмет. По обезбедувањето на документите тимот назначуваше набљудувач(и) задолжен(и) за набљудување на постапката. Во дел од постапките што беа следени по сопствена иницијатива набљудувачите стапуваа во директен контакт со странките, нивните семејствата, или правни застапници. На овој начин набљудувачите беа во можност да дознаат дополнителни информации или обезбедат документи од важност за постапката.

Прашалници за набљудување на судска постапка

За потребите на набљудувањето на судските постапки беа изготвени прашалници што содржат генерални и специфични прашања што се однесуваат на текот на постапката и начинот на нејзино раководење од страна на судиите. Генералните прашања се однесуваат на одредбите од општите процесни закони (за кривичната и парничната постапка), додека специфичните се однесуваат на одредбите од посебните закони (за заштита од дискриминација и вознемирување на работното место и за граѓанска одговорност од навреда и клевета) што претставуваат *lex specialis* и во голема мера предвидуваат поинакви рокови, тек на постапката, времени мерки, товар на докажување итн.

Анализа и извештаи

Секој пополнет прашалник се анализираше засебно и во корелација со останатите прашалници што се однесуваат на одредена кривична или граѓанска област. По анализата на прашалниците, беше изготвуван краток писмен извештај за непочитувањата и пропустите во врска со законските одредби од страна на судовите. Набљудувачкиот тим, за време на

редовните состаноци, подетално дискутираше за одредено постапување на судовите кое би можело да се смета за повреда на постапката. Дел од извештаите се објавуваа во редовните месечни/двомесечни извештаи на Хелсиншкиот комитет за состојбата со човековите права во Република Македонија. На овој начин јавноста и судовите беа алармирани за потешки повреди на судската постапка.

Размена на аргументи и споделување на наоди со засегнати страни

Во текот на истражувањето беа споделени одредени наоди со претседателот на Основниот суд Скопје 1 (во кој беа набљудувани голем број на постапки). На покана на судот претставници на Хелсиншкиот комитет имаа можност на заеднички состанок да ги изнесат воочените повреди на постапките пред триесетина судии. Од страна на судиите беа изложени нивните стручни ставови и гледишта при што за дел од заклучоците на набљудувачкиот тим постоеше согласност од двете страни, а за другиот дел тимот имаше можност да ја слушне причината поради која тие не се согласуваат со наодите.

IV.

**НАОДИ НА
НАБЪУДУВАЧКИОТ
ТИМ**

1. Право на безбедност и слобода

Членот 12 од Уставот на РМ (изменет со уставниот Амандман III) утврдува дека слободата на човекот е неприкосновена и таа не може да му биде ограничена никому, освен со одлука на суд и во случаи и во постапка утврдена со закон. За законитоста на лишувањето од слобода, без одлагање, одлучува судот. По подигнување на обвинението, притворот го определува или продолжува надлежниот суд, а притвореното лице може под услови утврдени со закон да биде пуштено да се брани од слобода. Слично, членот 5 од Европската конвенција за заштита на човековите права утврдува дека секој човек има право на слобода и на безбедност и никој не смее да биде лишен од слобода, освен врз основа на закон.

Во ставот в) од споменатиот член се наведува дека притворањето за потребите на кривично гонење е дозволено само доколку лицето е уапсено или притворено поради приведување пред надлежна судска власт, кога постои оправдано сомнение дека тоа лице извршило кривично дело, или кога постојат оправдани причини тоа лице да се спречи да изврши кривично дело, или по извршувањето на кривичното дело да побегне. Секое притворено лице има право на судење во разумен рок или на пуштање на слобода во текот на судската постапка. Пуштањето може да

се услови со давање гаранција дека тоа лице ќе се појави на судењето. Според точката 4 од членот 5 од Конвенцијата, секое лице има право да вложи жалба до судот, и тој во кус рок да ја разгледа законитоста на тоа лишување од слобода и ако тоа не било законско, да нареди негово ослободување. Сите овие права се загарантирани и подетално уредени како преку претходниот Закон за кривичната постапка² (кој сè уште се применува за постапките започнати пред 1 декември 2013 година), така и преку новиот Закон за кривичната постапка (ЗКП).³

1.1 Притворот како казна

Во периодот на набљудување, до Хелсиншкиот комитет беа поднесени зголемен број на претставки поврзани со мерката притвор. Во претставките главно се забележуваше на постапките за неговото определување и продолжување, долготрајноста, некористењето на поблаги мерки, пренатрупаноста, лошите услови за живот и несоодветната здравствена заштита. Од кривичните постапки што беа набљудувани, во 10 од вкупно 18 беше определена мерката притвор против стотина обвинети. Со оглед на ваквите состојби, Комитетот се обрати до Управата за извршување на санкциите и побара податоци за капацитетот на притворите и бројот на притвореници. Според добиениот одговор, во октомври 2013 година капацитетот во притворските одделенија бил 335 легла, а во нив престојувале 466 лица што претставува пренатрупаност од 139%. Специјалниот известувач за тортура на Обединетите нации наведува дека пренатрупаноста во затворените институции е еднаква на малтретирање па дури и мачење.⁴ Ваквиот став произлегува и од праксата на Европскиот суд за човекови права преку која е утврдено дека и во случаи кога државата нема намера некого да мачи, пренатрупаноста и лошите услови во притворите се еднакви на тортура.⁵

2 „Службен весник на Република Македонија“ бр.15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 и 51/11.

3 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010 и 100/2012.

4 Обединети нации, Генерално собрание, А/68/295, стр. 22, 9 август 2013.

5 Калашников против Русија, Апликација бр. 47095/99, Стразбур, 15 јули 2002, пара. 92-103.

1.2 Недозволена пракса на определување и продолжување на притворот

Од разгледуваните решенија за определување и продолжување на мерката притвор, особено загрижуваат наведените причини поради кои притворот се определува, па и кога за тоа не се исполнети законските предуслови. Ова особено беше забележано во предметот **М.Ш. и други К.бр.23/14 на Основен суд Скопје 1**. По приведувањето на останатите обвинети од предметот, М.Ш. се наоѓаше во САД и беше решен да се соочи со обвинението, доброволно и предвремено отпатува кон Македонија, а кога беше уапсен во Австрија не го обжали барањето за екстрадиција со што беше е исклучена можноста од бегство. Во тој момент тој повеќе не беше овластено лице во претпријатието во кое наводно е сторено кривично дело и не постоеше можност да го повтори или доврши делото, а опасноста од евентуално влијание врз сведоците беше минимална бидејќи истрагата се наоѓаше во понапредна фаза и тие веќе беа сослушани од страна на истражен судија. Евентуалното влијание врз сведоците можеше да се спречи и преку определување на поблага алтернативна мерка (на пр. куќен притвор). И покрај тоа, притворот беше континуирано продолжуван, а таму М.Ш. помина над 8 месеци.

Во набљудуваните постапки во кои како обвинети се јавуваат повеќе лица, беше утврдено дека судиите сè уште определуваат и продолжуваат притвор преку колективни решенија. Иако е забележлив напредок при определувањето (судиите во засебни пасуси се осврнуваат на секој обвинет поединечно), опстојува праксата на колективно продолжување на притворот за група на обвинети на кои им се споменуваат имињата, но не и индивидуален осврт за причините поради кои на секој обвинет засебно му се продолжува мерката притвор. Ова е во спротивност со судската пракса на Европскиот суд за човекови права кој во две пресуди против Република Македонија *Василкоски и др. против Република Македонија* од 2010 година (во кој правен застапник на жалителите беше

Хелсиншкиот комитет)⁶ и *Миладинов и др. против Република Македонија* од 2014 година.⁷ Во првата пресуда Судот наведува „потврдувајќи го притворот на жалителите (...) домашните судови континуирано ја повторувале истата формулација употребувајќи идентични зборови. Се чини дека тие малку имале во превид, доколку воопшто имале, за поединечните околности за секој од жалителите, бидејќи нивниот притвор бил продолжуван со колективни решенија за притвор. Праксата за издавање на колективни решенија за притвор веќе е најдена од страна на Судот за некомпатибилна самата по себе со членот 5 став 3 од Конвенцијата, доколку тоа дозволува континуиран притвор за група на лица без поединечна проценка на основите за притвор по однос на секој поединечен член на групата.“⁸

Во предметот **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1** донесувањето на решенијата за продолжување на мерката притвор против Т.К. судот го стори во постапка и на начин кои се спротивни на Европската конвенција за човекови права и праксата на Европскиот суд за човекови права. Имено, беа сторени суштествени и процесни повреди во врска со процената и аргументацијата за неопходноста од продолжување на притворот од страна на Основен суд Скопје 1 и непостапувањето по жалба од страна на Апелациониот суд во Скопје. И во овој случај мерката притвор беше продолжувана колективно, без индивидуализација на причините за секој обвинет засебно. Одлучните аргументи во решенијата со кои се продолжуваше притворот за осуммина обвинети се содржеа на само една страница.

1.3 Меѓународен надзор во притворските одделенија

Во предметот **А.Д. и др. КОК.бр.80/12 на Основен суд Скопје 1** од страна на Меѓународниот комитет на Црвениот крст (МКЦК) до судот беше поднесено барање за посета на притворените лица. За време на едно од

6 Апликација бр. 28169/08, Стразбур, 28 октомври 2010.

7 Апликации бр. 46398/09, 50570/09 и 50576/09, Стразбур, 24 април 2014.

8 Апликација бр. 28169/08, Стразбур, 28 октомври 2010, пара. 63.

рочиштата по овој предмет, претседателот на судскиот совет извести дека барањето било одбиено затоа што МКЦК не се согласил со условите поставени од страна на судот, а во врска со начинот на кој посетата требала да биде остварена. Јавноста присутна на рочиштето не беше известена за деталите во врска со поставените услови. Би сакале да нагласиме дека значењето за човековите права кое МКЦК го има во надгледувањето на властите при примената на мерката притвор е потврдено и во стариот и во новиот Закон за кривичната постапка во кои е утврдено дека „Претставници на Меѓународниот комитет на Црвениот крст имаат право по одобрение на истражниот судија да ги посетуваат и без надзор да разговараат со притворените лица.“ Дополнително, меѓународниот мандат на МКЦК произлегува и од Женевските конвенции од 1949 година чиј потписник е и Република Македонија.

Покрај споменатото одбивање на меѓународен надзор во притворските одделенија, во предметот **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1**, одбиено беше и барањето на Специјалниот известувач при Обединетите нации за промоција и заштита на правото на слобода на мислење и изразување Франк Ла Ру кој побара да го посети обвинетиот новинар Т.К. Ваквото постапување на Основен суд Скопје 1 ги засилува сомнежите дека македонските притвори се места во кои не се почитуваат меѓународните и домашните стандарди за постапување со притвореници. Од друга страна, за поздравување се дозволите издадени од страна на неколку судови во државата на претставници на Хелсиншкиот комитет во 2013 и 2014 година да посетуваат притворени лица. И покрај тоа што дозволите се однесуваат само за разговор во просторија за прием и под надзор на затворската полиција, ова претставува напредок кога се има предвид дека пред овој период нашите барањата беа одбивани без законско образложение.

2. Пресумпција на невиност

Членот 13 од Уставот на РМ утврдува дека лицето обвинето за казниво дело ќе се смета за невино се додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска одлука. Во членот 6, став 2 од Европската конвенција за заштита на човековите права е наведено дека секој кој е обвинет за кривично дело се смета за невин сè додека неговата вина не се докаже по законски пат. Според Европскиот суд за човекови права сомнежот за тоа дали некој е виновен треба да му оди во корист на обвинетиот.⁹ Преку својата судска пракса, Европскиот суд наведува дека властите треба да се воздржат од прејудиирање на вината на осомничените. Според Судот, членот 6, став 2 би бил повреден во случаи во кои судии и обвинители,¹⁰ министри и полициски службеници,¹¹ и високи функционери би изјавиле дека лицето, чие судење не е завршено, е виновно.¹² Ваквата судска пракса е вметната во новиот Закон за кривичната постапка. Во членот 2, став 2 од законот е утврдено дека Државните органи, средствата за јавно информирање и другите лица се должни да се придржуваат до принципот на пресумпција на невиност, а со своите јавни изјави за постапката која е во тек не смеат да ги повредат правата на обвинетиот и оштетениот, како и судската независност и непристрасност. Оваа заштита е неопходна поради штитење на правичноста на постапката и ослободување од притисокот над судиите и судиите поротници при нивното одлучување по предметите. Покрај забраната за прејудиирање на вина од страна на наведените лица, според Европскиот суд за човекови права и „вирулентна медиумска кампања (...) може да влијае врз јавното мислење што може да ги доведе поротниците да одлучат за вината на обвинетите“.¹³

9 Барбера, Месег и Јабардо против Шпанија, Апликација бр. 10590/83, Стразбур, 6 декември 1988, пара. 77.

10 Дактраш против Литванија, Апликација бр. 42095/98, Стразбур, 10 октомври 2000, пара. 42.

11 Алене Де Рибемунд против Франција, Апликација бр. 15175/89, Стразбур, 10 февруари 1995, пара. 41.

12 Буткевичиус против Литванија, Апликација бр. 48297/99, 26 март 2002, пара. 53.

13 Кракси против Италија, Апликација бр. 34896/97, 5 декември 2002, пара. 98

2.1 Повреди на принципот од страна на властите и медиумите

Во изминатите неколку години припадници на Министерството за внатрешни работи (МВР) им даваат наслови на некои од полициските апсења. Ословување на полициските акции како на пример „Монструм“ или „Расколник“, претставува своевидно прекршување на правото на пресумпција на невиност. За набљудуваниот предмет **А.Д. и др. КОК. бр.80/12 на Основен суд Скопје 1**, на денот на апсењето на осомничените министерката за внатрешни работи изјави „МВР ги откри сторителите на грозоморното убиство на Смилковското езеро (...) следбеници на радикалниот ислам...“. Штом МВР наслови некоја акција, тој наслов се презема од страна на медиумите, но се користи дури и во официјалните соопштенија на судот. Така на пример, во своето соопштение од 14 април 2014 година Основен суд Скопје 1 наведува „Во врска со предметот КОК бр. 80/12 во јавноста познат како „Монструм“ Основен суд Скопје 1 - Скопје информира дека предметот сè уште е во тек, но се наоѓа во завршна фаза...“.¹⁴ Во известувањето од страна на скоро сите медиуми воопшто не се обрнува внимание на принципот на пресумпција на невиност и за тековните предмети се користат наслови или цели статии во кој обвинетите се претставуваат како виновни.

Пред почетокот на судењето во предметот **Д.С. К.бр.1505/14 на Основен суд Скопје 1**, МВР објави соопштение преку кое јавноста беше известена за апсењето на лицето Д.С. Иако МВР не го објави името на уапсениот, пресумпцијата на невиност беше повредени преку посочување на неговата професија и квалификации, името на здравствената установа во негова сопственост, неговото претходно и сегашно работно место во точно посочени клиници во Скопје. Преку сите споделени детали, на многу едноставен начин можеше да се дојде до полното име и презиме на уапсениот. За време на средбата помеѓу претставници на

¹⁴ Достапно преку: <http://www.osskopje1.mk/Novosti.aspx?novost=256> (последен пристап 3 јули 2014 година).

Хелсиншкиот комитет и триесетина судии во Основен суд Скопје 1 беше покренато ова прашање и од судиите беше побарано активно да се заангажираат во заштитата на принципот на пресумпција затоа што иако неговото прекршување не предвидува санкција со ниту еден закон, тоа е недопустливо според Европската конвенција за човекови права која е надредена над нашите закони. Беше посочено и дека дури и насловите да не влијаат врз судиите кои стручно ја извршуваат својата работа, тоа сигурно има влијание врз судиите поротници кои претставуваат мнозинство во судските совети. Според ставот на судиите, повредата на пресумпцијата при насловувањето на полициските акции и известувањето од страна на медиумите не е нивна активност и не може да се смета за повреда од нивна страна.

2.2 Повреди на принципот од страна на судовите

Во дел од набљудуваните судските постапки во кои против обвинетите беше определена мерката притвор, при разгледување на решенијата за определување и продолжување на оваа мерка, забележавме дека во формулацијата на текстот за причините поради кои притворот се определува и судиите ја повредуваат пресумпцијата на невиност. Имено, во неколку решенија за притвор кои наликуваат едно на друго се наведува дека притворот се определува поради „степенот на кривична одговорност“ и „начинот на извршување и мотивите за извршувањето на делата“. Би сакале да напоменеме дека степенот на кривичната одговорност и начинот и мотивите за извршување на делата може да се утврди само откако главната расправа завршила и за време на одмерувањето на казната, а не и за време на истрагата или во текот на судскиот процес. Во предметот **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1**, еден од судиите на судскиот совет кон еден од сведоците се обрати со зборот „лажеш!“. Ваквиот начин на водење на постапката со сигурност не соодветствува со улогата на судија во судскиот процес и може да биде протолкувано како постоење на прерано уверување на судијата за некој факт, пред завршетокот на постапката.

3. Јавност на судските постапки

Членот 102 од Уставот на РМ утврдува дека расправата пред судовите и изрекувањето на пресудата се јавни, а јавноста може да биде исклучена во случаи утврдени со закон. Правото на јавно судење е гарантирано и со членот 6, став 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права, како и преку членот 5 од Законот за кривичната постапка. Од страна на судот, јавноста може да биде исклучена по службена должност или по предлог на странките или оштетениот да ја исклучи јавноста од дел на главната расправа или од целата главна расправа, ако тоа е потребно заради чување на државна, воена, службена или важна деловна тајна, чување на јавниот ред, заштита на приватниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, заштита на безбедноста на сведокот или жртвата и/или заштита на интересите на малолетникот (Член 354 од Законот за кривичната постапка). Во судските постапки поведени за заштита на основните права и обврски на човекот и граѓанинот, граѓанско-правни спорови, каде судот расправа и одлучува согласно одредбите од Законот за парничната постапка, расправата е јавна.

Граѓаните во Република Македонија многу ретко се одлучуваат да следат одредена судска постапка. Причините за оваа состојба се разновидни и се однесуваат на непостоење на просторни услови во судовите, непристапност до судовите, неинформираност, незаинтересираност итн. Сепак, како никогаш до сега, во последните неколку години е забележителен зголемен интерес за следење на судските постапки од страна на медиумите кои редовно известуваат за десетици судски постапки во секое време. Покрај медиумите, во улога на јавност во судниците се јавуваат многу мал број на граѓански организации, а уште помал број од нив вршат систематско набљудување на судски постапки. Дополнително, одреден број на судски постапки се следат од страна на Мисијата на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) во Скопје, а повремено на судењата присуствуваат и претставници на неколку амбасади на странски држави во Република

Македонија. Присуство на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, која патем е најдолготрајната мисија на оваа организација од нејзиното постоење, како и на претставници на амбасадите за време на судења во кои како странки не се јавуваат нивни државјани, укажува на нискиот степен на владеење на правото и ниската доверба кон македонскиот правосуден систем.

Сè уште опстојува праксата одредени судски постапки да се водат во канцелариите на судиите. Во такви услови, практично е невозможно јавноста да присуствува на судењата. Просторните услови во најголемиот број на судници не дозволуваат присуство на повеќе од 10 лица, а понекогаш има повеќе странки и директни учесници во судската постапка отколку што има слободни места во судницата. И покрај ваквите просторни ограничувања, најголемиот дел од судиите сепак дозволуваа присуство на јавноста, но присутните мораа да стојат. Набљудувачите забележаа дека понекогаш судската полиција не дозволуваше влез на членови на потесното семејство на странките и покрај тоа што во судниците имаше слободни места за седење. Сепак, по реакција на бранителите до судијата влезот на овие лица им беше дозволуван. Присуството и на помала група на граѓани во најголемиот број на судници допринесува до гужви и задушлива атмосфера. Често температурата во некои судници зависи од временските услови, а особено непријатно е во топлите летни и во ладните зимски денови. Во вакви услови нереално е да се очекува дека јавноста би била заинтересирана да следи судски постапки.

За поздравување е користењето на веб страниците на судовите за објавување на агенда на закажаните судења. Покрај ова, во најголемиот број на судови во употреба се ЛЦД телевизори на кои може да се види распоредот на судењата, како и бројот на судницата во која се одржуваат. Сепак, би било пожелно во судовите да бидат достапни брошури преку кои, покрај другото, граѓаните би биле известени за нивното право во секое време да можат да влезат во судската зграда доколку имаат интерес да следат одредено судење или судења.

3.1 Повреда на принципот на јавност

Освен еден проблем во Основен суд Куманово, набљудувачкиот тим немаше потешкотии да пристапи во судниците во кои се водеа набљудуваните постапки. Во предметот **А.Г. и др. К.бр.906/13 на Основен суд Куманово**, во судницата покрај странките и претставник на набљудувачкиот тим, беше присутна и една новинарка. Претседателот на судскиот совет, кој не носеше посебна судиска облека (тога) која е должен да ја носи во согласност со Член 57 од Законот за судовите,¹⁵ ја праша новинарката дали за нејзиното присуство добила дозвола од Врховниот суд на РМ. Иако новинарката со право се обиде да му објасни дека според Законот за кривичната постапка дозвола е потребна само за аудио и видео снимање или фотографирање, претседателот на советот во консултација и согласност со претставникот на јавното обвинителство и посочи на новинарката да се обрати до претседателот на судот и да го праша дали смее да остане во судницата.

За време на друга судска расправа по истиот предмет, во моментот кога набљудувачот пристигна до зградата на Основен суд Куманово, од страна на судската полиција му беше побарана дозвола за присуство во судот по што тој ја покажа својата службена легитимација и ги извести претставниците на судската полиција дека претседателот на судот и претседателот на судскиот совет се запознаени за неговото присуство, дека треба да следи расправа на која веќе присуствувал во два наврати, дека судењето е јавно и нема потреба од посебна дозвола за присуство и дека забраната за влез во судската зграда би била неуставна и незаконска. Ваквата аргументација не беше прифатена од страна на судската полиција која на набљудувачот не му дозволи влез во судската зграда. По овој настан Хелсиншкиот комитет веднаш испрати претставка до претседателот на судот. Претседателот на судот, повикувајќи се на стар Судски деловник кој престанал да важи и негови одредби што се однесуваат на обезбедување на објектите, имотот, лицата и одржување

15 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/06, 35/08 и 150/2010.

на редот и дисциплината во судската зграда заклучил дека затворската полиција со право барала дозвола или покана. За ваквото флагрантно прекршување на принципот на јавност Хелсиншкиот комитет испрати претставка до Судскиот совет на РМ, но до затворањето на оваа анализа, и покрај тоа што беа изминат законскиот рок од два месеца за одговор, не беше доставена одлуката на Советот.

3.2 Транспарентност на судиите и снимање/фотографирање на постапките

И стариот (Член 314) и новиот Закон за кривичната постапка (Член 363) предвидуваат дека при започнување на главниот претрес односно главната расправа, претседателот на судскиот совет, покрај останатите обврски, задолжително мора да го објави составот на советот. Од сите следени постапки од кривичната материја, само при почетокот на предметот **М.Е. КОК.бр.107/13 на Основен суд Скопје 1** претседателот го претстави составот на советот. Иако не се работи за суштествена повреда на законот, сметаме дека оваа одредба е од значење како за транспарентноста на постапката, така и за отченоста на членовите на судските совети.

Во согласност и со стариот (Член 310) и со новиот Закон за кривичната постапка (Член 360), во судницата не можат да се вршат филмски и телевизиски снимања. По исклучок, со дозвола на претседателот на Врховниот суд на Република Македонија, новинарите може да снимаат одделна главна расправа. Во текот на следењето на судските постапки, набљудувачите на Хелсиншкиот комитет на неколку главни расправи пред Основен суд Скопје 1 забележаа дека советот ги отстранува новинарите по снимањето на кратки инсерти и тоа пред главната расправа воопшто да започне. Поради ваква пракса на судот, јавноста не може да добие целосна слика за условите под кои се води еден кривичен предмет, а се остава простор за грешка и при медиумското известување.

Иако е неспорно дека судечкиот судија односно судскиот совет може да одлучи одделни делови на главната расправа да не се снимаат, од досега набљудуваните постапки се утврди дека снимателите се отстрануваат од судниците без за тоа да биде донесено решение кое писмено би било вметнато на судскиот записник. Со ваквото постапување не се почитува во целост дозволатата на претседателот на Врховниот суд. За овој пропуст се дискутираше помеѓу претставници на Хелсиншкиот комитет за време на средбата со триесетина судии во Основен суд Скопје. Според судиите, просторните услови не дозволуваат снимање на целата судска расправа, а издавањето на дозволи на сите медиуми што тоа го бараат од страна на Врховниот суд придонесува до еднаков третман кон сите нив. Сепак, по средбата, во предметот **А.Д. и др. КОК.бр.80/12** на снимателите и фоторепортерите им беше дозволено да ја снимаат целата објава на пресудата што претставува чекор во позитивна насока и е за поздравување.

Во однос на снимање/фотографирање на граѓанските постапки, Законот за парничната постапка не содржи посебни одредби со кои се дозволува или забранува снимањето односно фотографирањето на судската постапка. Меѓутоа, Судскиот деловник¹⁶ го уредува ова прашање во член 104 став 3, каде е наведено дека визуелното (видео) и звучното (аудио) снимање, известување и фотографирање во парничната постапка и во постапката по управен спор може да се врши по одобрение на претседателот на судот, со претходно прибавено мислење на судијата кој постапува по предметот и со писмена согласност на странките. Сметаме дека ваквата поставеност на членот е поради суштината на спорите, кои се граѓанско-правни.

Согласно одредбите од Законот за парничната постапка се водат и судските спорови за клевета, навреда и дискриминацијата. Поради својата природа, овие спорови можат да бидат од особено значење за јавноста, па затоа е потребно и визуелно (видео) и звучно (аудио)

¹⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 66/2013.

снимање на расправите кои се водат пред граѓанските судови за овие предмети. Но, согласно поставеноста на член 104 од Судскиот деловник, согласност треба да дадат странките во предметот, што е особено тешко да се постигне. Имено, во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар** каде се бараше утврдување на дискриминација по основ на политичка припадност, беше доставено барање за визуелно (видео) и звучно (аудио) снимање на главната расправа, каде позитивно мислење дадоа и претседателот на советот и тужителите. Сепак, поради негативното мислење на тужените, барањето беше одбиено.

3.3 Заштитениот сведок како причина за исклучување на јавноста

Следејќи ги судските постапки во кои како сведоци се јавуваат лица со прикриен идентитет, набљудувачкиот тим утврди дека јавноста по правило се исклучува од судниците. Во овој контекст, особено сакаме да го истакнеме предметот **Љ.Б. и др. КО.бр.2917/12 на Основен суд Скопје 1**. Имено, во овој судски процес од страна на проф. д-р Гордан Калајчиев, беше испратено известување дека истиот во улога на научен работник, како професор по кривична постапка на Правниот факултет „Јустинијан I” и претседател на Хелсиншкиот комитет, ќе го набљудува судскиот претрес. Позитивно мислење за стручната јавност да не биде исклучена од распитот на заштитениот сведок даде и јавната обвинителка, како предлагач на сведокот, со што за прв пат се покажа волја од страна на јавното обвинителство за поголема транспарентност во постапката на сослушување на заштитен сведок. Сепак, советот одлучи да ја исклучи јавноста во целост, вклучително и стручната јавност. Сметаме дека константните одлуки на советите за исклучување на јавноста во предмети каде се јавуваат заштитени сведоци не овозможува простор за утврдување дали се остварува принципот на фер и правично судење.

Особено не го сметаме за оправдано исклучувањето на стручната јавност, која единствено би го следела посебниот начин на сослушување на заштитениот сведок, а со цел да се утврди примената на законските

одредби со кои е уреден начинот на заштита на сведоците во Република Македонија и неговото влијание врз принципот на фер и правично судење. Сакаме да потенцираме дека во иднина судските совети треба да ја користат можноста предвидена во член 355 став 2 од новиот Закон за кривичната постапка (одредбата беше содржана и во стариот закон) на главен претрес на кој е исклучена јавноста да присуствуваат одделни службени лица, научни и јавни работници. За оваа можност се дискутираше помеѓу претставници на Хелсиншкиот комитет за време на средбата со триесетина судии во Основен суд Скопје. Претставниците на Хелсиншкиот комитет посочија дека ќе продолжат да испраќаат барања во својство на научни и јавни работници, а судиите се согласија барањата да ги разгледуваат за секој предмет одделно.

4. Правото на застапување од страна на правен застапник/бранител

Членот 12 од Уставот на РМ утврдува дека секое лице има право на бранител во судската постапка. Во членот 6, став 3, точка в, од Европската конвенција за заштита на човековите права се наведува дека секој има право да се брани самиот или со помош на бранител по свој избор, а доколку не располага со средства да плати бранител, да добие бесплатен службен адвокат кога тоа го наложуваат интересите на правдата. Во членот 70 од новиот Закон за кривичната постапка во целост е преземена споменатата одредба од Конвенцијата. Според праксата на Европскиот суд за човекови права, кога се одлучува дали интересите на правдата наложуваат бесплатна одбрана по службена должност, важни се три фактори: сериозноста на кривичното дело и тежината на можната казна; сложеноста на предметот; и социјалните и личните прилики на обвинетиот.¹⁷

При одлучувањето дали на некое лице ќе му се определи бранител бесплатно и по службена должност, од лицето не смее да се бара да

17 Куаранта против Швајцарија, Апликација бр. 12744/87, 24 мај 1991, пара. 33-35.

докажува „вон секое сомневање“ дека не може да си дозволи да плати за неговото правно застапување.¹⁸ Понатаму, членот 8 од Конвенцијата за заштита на човековите права (право на приватност) ја гарантира привилегијата на доверливост помеѓу обвинетиот и неговиот бранител. Според праксата на Европскиот суд за човекови права, кореспонденцијата помеѓу обвинетиот и неговиот бранител има карактер на приватен и доверлив однос.¹⁹

4.1 Улогата на застапниците/бранителите во судските постапки

По завршување на правен факултет, лицето кое има намера да работи како адвокат мора да се стекне со приправнички стаж од најмалку две години и да положи правосуден испит. Правното образование е окарактеризирано како премногу теоретско и скоро и да не вклучува пракса во судница. Приправничкиот стаж најчесто се остварува само формално, а кандидатите многу ретко се стекнуваат со неопходните вештини за застапување на клиенти. По стекнувањето со адвокатска лиценца, адвокатите своите знаења и вештини ги унапредуваат единствено по сопствена иницијатива, односно не постои систем на континуирано образование.

Во најголемиот дел на набљудуваните судски постапки странките во постапката имаа бранител или бранители кои ги избрале самите. Набљудувачите не забележаа ниту едно одбивање за назначување на бесплатен бранител по службена должност од страна на судовите. Напротив, во предметот **Ј.В. и др. КОК бр.59/12 на Основен суд Скопје 1** бесплатен адвокат му беше назначен на вработено лице против кое на крајот од постапката беше изречена условна осуда. Според тоа, може да се заклучи дека судската пракса која се однесува на назначување на бранители по службена должност е во согласност со Уставот, Европската конвенција за заштита на човековите права и законите.

¹⁸ Пакели против Германија, Апликација бр. 8398/78, 25 април 1983, пара. 34.

¹⁹ Кембел против Обединетото кралство, Апликација бр. 13590/88, 25 март 1992, пара. 48

4.2 Бесплатен службен адвокат

Набљудувачите забележаа дека бранителите назначени по службена должност не се секогаш активни во предметите во кои застапуваат странки што не располагаат со средства за ангажирање на бранител по сопствен избор. Ова особено беше забележано во предметот **В.Л. и др. КОК. бр.8/08 на Основен суд Скопје 1** во кој многу поактивни се адвокатите кои странките ги застапуваат за надомест, отколку оние назначени по службена должност. Оваа состојба ја доведува во прашање ефективноста на одбраната на оние граѓани што не се во состојба да најмат бранител по свој избор. И покрај неактивноста на некои од службените бранители, набљудувачкиот тим не забележа случај во кој судијата реагираше на несоодветната одбрана. Би сакале да напоменеме дека според праксата на Европскиот суд за човекови права судовите мора да реагираат кога очигледно ќе забележат несоодветна одбрана од страна на службените бранители или за таквата одбрана ќе дознаат на друг начин.²⁰

Најголемите недостатоци на системот за обезбедување на бранители по службена должност се непостоењето на јасни правила при назначувањето, како и непостапувањето на тие бранители по завршетокот на првостепената постапка. Бранители по службена должност назначува судот од сопствена интерна листа на заинтересирани адвокати. Адвокатите на тие листи се најчесто млади и ангажманот како бранители по службена должност го користат за стекнување на искуство. Не постои систем за случаен избор на бранител од официјален регистар. Оваа состојба допринесува до преголема слобода на судовите при одлучувањето кој бранител ќе биде назначен. Надоместокот кој го добиваат службените адвокати е двојно помал од оној утврден во Адвокатската тарифа.

Набљудувачкиот тим од страна на службените адвокати беше известен дека судот надоместокот го исплаќа со големи задоцнувања, често по целосното завршување на судскиот процес. Ова дополнително ја доведува во прашање ефективноста на одбраната. Службените бранители добива-

20 Чекала против Португалија, Апликација бр. 38830/97, 10 октомври 2002, пара. 60.

ат надоместок единствено во прв степен на постапување. Поради ваквата состојба, тие најчесто не поднесуваат жалби на првостепените пресуди. Некористењето на правни лекови може да има негативни последици за странките, а особено за оние кои се наоѓаат во притвор или затвор, не го разбираат македонскиот јазик, или се неписмени.

5. Правото на независен, непристрасен и компетентен суд

Членот 12 од Уставот на РМ (изменет со уставниот Амандман XXV) утврдува дека судската власт ја вршат судовите. Судовите се самостојни и независни. Судовите судат врз основа на Уставот и законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите, како и постапката пред нив, се уредуваат со закон. Во членот 6, став 1 од Европската конвенција за човекови права е наведено дека секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него. Според праксата на Европскиот суд за човекови права доколку судијата го базира своето одлучување пред да ги разгледа доказите кои би го поткрепиле неговото резонирање тоа ќе се смета за неосновано и недозволиво според Член 6, став 1 од Конвенцијата.²¹

Од голема важност за независноста и непристрасноста на судиите е постоењето на систем за случаен избор на предмети по кои тие ќе постапуваат. Судовите во Република Македонија користат унифициран Информациски систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС) преку кој, покрај другото, се врши автоматска распределба на предметите по судии и се следи движењето на предметите. Важен е исто така и изборот на судиите кој во Република Македонија, во согласност со

21 Феј против Австрија, Апликација бр. (14396/88, 24 февруари 1993, пара. 34.

Член 38, став 1 од Законот за судовите²² е без ограничување на траење на мандатот. Споредено со другите носители на јавни функции, платата на судиите во Република Македонија е релативно висока што би требало да допринесе за нивната независност и непристрасност.

За еден суд да се смета за непристрасен, неопходно е во него да работат судии кои ги претставуваат сите припадници на заедниците во државата. Во Извештајот на Народниот правобранител за следењето на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2012 година се наведува „Согледувајќи го вкупниот збир од добиените податоци од 27 основни суда на територијата на Република Македонија за 2012 година може да се констатира следната состојба на застапеност на заедниците: Македонци – 83,8%, Албанци – 10,5%, Турци – 1,6%, Роми – 0,9 %, Срби – 1,0%, Власи – 1,3%, Бошњаци – 0,5% и други 0,4%. Кај основните судови има одреден но многу мал напредок на планот на спроведувањето на начелото на соодветна и правична застапеност во однос на претходните години, поради што укажуваме на спорото темпо на вработување на лица кои не припаѓаат на мнозинската заедница, а особено на нивната застапеност на раководни функции.“²³ Слична е состојбата и во четирите Апелациони судови. Според тоа, освен Власите, ниту една друга малцинска заедница не е правично застапена во судовите во државата.

Независноста и непристрасноста на судиите се огледа и преку нивниот однос кон другите учесници во постапката (обвинети, оштетени, јавни обвинители, тужители, тужени, бранители итн.). Набљудувачкиот тим забележа дека судиите се генерално професионални во односот кон другите учесниците во постапката, но постои одредена блискост помеѓу судиите и јавните обвинители како и поповолен однос од страна на судиите кон постарите и поискусни адвокати, наспроти односот кон понеискусните адвокати.

22 „Службен весник на Република Македонија“ бр.58/06, 35/08, и 150/10.

23 Народен правобранител, Извештај за следењето на примената на начелото на соодветна и правична застапеност за 2012 година, стр. 28-30, Скопје, април 2013 година, достапен преку: <http://ombudsman.mk/upload/documents/2013/Izvestaj%20-SPZ%20-za%202012.pdf> (последен пристап: 4 јули 2014 година).

Сомнежи за пристрасност беа забележани во предметот **Ј.В. и др. КОК бр.59/12 на Основен суд Скопје 1**. Имено, на денот кога беше закажано објавувањето на пресудата, судскиот совет одлучи предметот да го врати во фаза на главен претрес и во истиот момент, без знаење на обвинетите и нивниот бранител, соопшти дека пред судот ќе сведочи лице кое наводно договарало продажба на имот со Ј.В. Сведокот тврдеше дека тој за земјиштето преговарал во негово име и во име на неговите соседи кои го ополномоштиле преку писмено полномошно. Ј.В. негираше дека некогаш се сретнал со сведокот по што бранителот побара полномошното да биде презентирано како доказ пред судот. Во тој момент судскиот совет ја напушти судницата и по 20 минутно советување соопшти дека предлогот се одбива, а судската постапка завршува. Во пресудата со која сите обвинети беа огласени за виновни, сведочењето на сведокот беше искористено како еден од главните докази за вината на Ј.С.

Во предметите **А.Д. и др. КОК.бр.80/12** и **Т.К. и др. КОК.бр.51/13 на Основен суд Скопје 1** беше забележано напуштање на судницата од страна на судија член на судскиот совет во текот на постапката. Во предметот **А.Д. и др. КОК.бр.80/12** претседателот на судскиот совет ги запраша бранителите на обвинетите дали има потреба од прекинување на постапката додека судијата, член на судскиот совет, отиде да се напие вода по што тие одговорија негативно и судската постапка продолжи без негово присуство. Во врска со ова, би сакале да потенцираме дека согласно Член 307 од стариот и Член 357 од новиот Закон за кривичната постапка претседателот, членовите на советот и записничарот како и судиите и судиите поротници мораат непрекинато да присуствуваат на главниот претрес. Одобрувањето од бранителите судија накратко да го напушти судењето не ги ослободува членовите на судските совети да постапуваат спротивно на законот.

По однос на компетентноста на судовите, Во предметот **В.Ч и др. РО бр.95/2013 во ОС Гостивар** кој се однесуваше на дискриминација поради политичка припадност, е донесена негативна судска одлука

за тужителите, со напомена од судскиот совет дека тужителите пред да поднесат тужба требало да поднесат претставка до Комисијата за заштита од дискриминација. Преку овој пример сакаме да им посочиме на судиите во Република Македонија дека Комисијата за заштита од дискриминација е независно тело кое носи мислења и препораки по поднесени претставки за наводна дискриминација и не е предуслов за судската заштита од дискриминација.

Без разлика дали жртвите на дискриминација се обратиле или не се обратиле до Комисијата за заштита од дискриминација, можат да поведат судска постапка за утврдување и заштита од дискриминација. Во случаите кога е поведена постапка и кога е донесено мислење од страна на Комисијата за заштита од дискриминација дека во конкретниот случај била сторена дискриминација, мислењето може да биде искористено како доказ во судската постапка, кое сепак, на никаков начин не го обврзува судот да ја донесе истата одлука. Во член 26 од Законот за спречување и заштита од дискриминација е наведено дека Комисијата постапува по претставката доколку постапката пред судот за истата работа не е веќе поведена или правосилно завршена. Во случај да е поведена постапка пред Комисијата за заштита од дискриминација и таа сè уште да нема донесено одлука по поднесената претставка, жртвата на наводна дискриминација може да поведе судска постапка и за тоа да ја извести Комисијата за заштита од дискриминација, со што постапката пред Комисијата ќе биде сопрена.

5.2 Судии поротници

Главниот заклучок од сите следени постапки во однос на судиите-поротници е дека тие не се перципирани како составен дел на судскиот совет кој одлучува во конкретниот предмет и покрај тоа што во советот се мнозинство со право на глас при одлучувањето. За ваквиот впечаток придонесува и самото однесување на судиите-поротници, кои во дел од постапките се незаинтересирани и ја напуштат судницата без претресот, односно расправата да запре. Во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на**

Основен суд Гостивар, еден од судиите-поротници ја напушти судницата за време на главната расправа во период кога еден од тужителите даваше исказ. Во овој случај, одлука беше донесена половина час откако заврши главната расправа. Набљудувачкиот тим, во постапките кои ги набљудуваше, не забележа ниту едно поставено прашање од страна судија-поротник и покрај тоа што ова право им е дозволено со Законот за кривичната постапка.

6. Еднаквост на оружјето и товар на докажување

6.1 Еднаквост на оружјето

Според праксата на Европскиот суд за човекови права, еднаквоста на оружјето означува еднаква можност за секоја странка во постапката да ги изложи своите видувањата и образложи своите аргументи поврзани со конкретниот судскиот предмет под услови кои странката нема да ја доведат во понеповолна положба наспроти нејзиниот противник.²⁴ Во голем број од своите пресуди што се однесуваат на правично судење гарантирано со членот 6 од Европската конвенција за човекови права, Европскиот суд ја смета еднаквоста на оружјето како составен дел на Конвенцијата. Во членот 14 од стариот и членот 15 од новиот Закон за кривичната постапка е утврдено дека судот и државните органи се должни со еднакво внимание да ги испитуваат и утврдат како фактите што го товарат обвинетиот, така и оние што му одат во корист.

Во однос на еднаквоста на оружјето во кривичната постапка сакаме да ја посочиме јавната расправа по предметот **Ј.В и др. КОКЖ.бр.9/14 пред Апелациониот суд Скопје**. Имено, од страна на Вишиот јавен обвинител беше посочено дека во предметната постапка обвинителството со обвинителниот акт и осудителната првостепена пресуда докажало дека обвинетите го сториле делото, додека обвинетите не успеале да го докажат спротивното. Сакаме да посочиме дека самото поднесување

²⁴ Де Хаес и Жизел против Белгија, Апликација бр. 19983/92, 24 февруари 1997, пара. 53.

на обвинителен акт и првостепена осудителна одлука не значи дека кривичното дело кое им се става на товар на обвинетите е сторено, се до донесување на правосилна судска одлука. Исто така, товарот на докажување на вината на обвинетите е исклучиво на страната на обвинителството и негова должност е истата да ја докаже.

6.2 Товар на докажување

Со усвојувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација, одредбите од Законот за работните односи кои се однесуваат на заштита од вознемирување на работното место, а потоа и Законот за заштита од вознемирување на работно место и Законот за граѓанска одговорност за навреда и клеветата, се предвиде товарот на докажување да падне на страната на тужениот, доколку тужителот стори веројатно дека бил жртва на дискриминација, вознемирување на работно место или на навреда или клеветата. Префрлувањето на товарот на докажување и неговото почитување е од големо значење, како од аспект за заштита на жртвите, така и од аспект на следење на меѓународната пракса и законодавството на Европската унија.

Од набљудуваните постапки во овие области набљудувачкиот тим констатираше дека судиите немаат пракса, ниту пак се обидуваат да создадат пракса за префрлување на товарот на докажување на страната на тужениот. Како пример ќе ја наведеме постапката **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар**, која се однесуваше на утврдување на дискриминација по основ на политичка припадност. Во овој случај и покрај големиот број на докази со кои тужителите сторија веројатно дека е вршена дискриминација од страна на тужените, судот одлучи да не го префрли товарот на докажување на страната на тужените и ја водеше постапката како обична граѓанска постапка во која тужителите треба да ја докажуваат основаноста на тужбеното барање. Впрочем, освен нивниот полномошник – адвокат, тужените воопшто и не беа присутни на главната расправа.

Префрлувањето на товарот на докажување врз тужениот е од особено значење во случаите на дискриминација и вознемирување на работното место, поради тоа што собирањето на доказите од страна на тужителот е отежнато со оглед дека не секогаш тужителите имаат пристап до информации кои би ја докажале наводната дискриминација, односно вознемирување. Дополнително, ова влијае на ефикасното поведување на постапка за утврдување на дискриминација, односно вознемирување, преку која може да се бараат и привремени мерки за заштита од виктимизација.

Европскиот суд за човекови права во неколку одлуки има посочено дека префрлувањето на товарот на докажување е од особено значење во постапките во кои се бара утврдување на дискриминација. Особено важна е одлуката Д.Х. и др. против Чешка на Европскиот суд за човекови права во која е наведено: „доколку жалителот кој тврди дека постои дискриминација направи основана претпоставка дека влијанието на некоја мерка или практика е дискриминаторско, товарот на докажување преминува на државата, која мора да докаже дека таквиот третман не е дискриминаторски (...). Имајќи ја предвид специфичноста на фактите и природата на наводите во ваков тип на случаи (...), во практиката би било многу тешко жалителите да докажат дека имало индиректна дискриминација, без преминување на товарот на докажување“.²⁵

7. Правото на судење во разумен рок

Членот 12 од Уставот на РМ (изменет со уставниот Амандман XXV) утврдува дека судската власт ја вршат судовите. Судовите се самостојни и независни. Судовите судат врз основа на Уставот и законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите, како и постапката пред нив, се уредуваат со закон. Членот 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права

²⁵ Д.Х. и др. против Чешка, Апликација бр. 57325/00, 13 ноември 2007, пара. 189.

утврдува дека секој има право правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него.

Во член 6, став 2 од Законот за судовите е утврдено дека при одлучувањето за граѓанските права и обврски и при одлучувањето за кривичната одговорност, секој има право на правично и јавно судење во разумен рок пред независен и непристрасен суд основан со закон. Во член 10 е утврдено дека постапката пред судот се уредува со закон и се заснова врз повеќе начела, меѓу кои е и начелото на судење во разумен рок. Во член 36 од Законот за судовите е предвидена посебна заштита при повреди на правото на судење во разумен рок од страна на Врховниот суд на Република Македонија. Предвидено е дека странката која смета дека надлежниот суд го повредил правото на судење во разумен рок има право да поднесе барање за заштита на правото на судење во разумен рок до Врховниот суд на Република Македонија.

7.1 Одолговлекување на судските постапки

Генерален е впечатокот дека судовите понекогаш не ги почитуваат одредбите од Законот за кривичната постапка во однос на роковите за изготвување на пресудите. Не се почитува рокот за изготвување од 15 дена засметан од заклучувањето на главната расправа, а забележан е и случај на надминување на рокот од 60 дена за посложени предмети. Таков е примерот по предметот **Љ.Б. и др. КО.бр.2917/12 на Основен суд Скопје 1** во кој од денот на завршетокот на првостепената постапка до денот на достава на пресудата изминаа повеќе од 4 месеци, односно двојно повеќе од законски предвидениот краен рок.

Исто така, во предметот **Ј.В. и др. КОК бр.59/12 на Основен суд Скопје 1** првостепената пресуда до Ј.В. кој во моментот се наоѓаше на издржување на претходна затворска казна беше доставена по 106 денови од објавата. Првостепената пресуда беше обжалена, а на Апелациониот суд во Скопје му беа потребни повеќе од седум месеци за закажување на јавна

расправа по предметот **Ј.В. КОКЖ.бр.9/14 на Апелациониот суд во Скопје** во април 2014 година. Кога јавната расправа требаше конечно да се одржи, судот ја одложи за во мај затоа што Ј.В. не беше спроведен од КПУ „Идризово“. Во мај, управата на затворот, без да го извести судот за причините, повторно не го спроведе обвинетиот. Непочитувањето на судските одлуки од страна на органите на државната управа говори за некоректниот однос на другите институции кон судот. Покрај тоа што оваа пракса влијае врз долготрајноста на судските постапки, таа може особено да ги повреди правата на обвинетите кои се наоѓаат во притвор, ситуација во која Законот за кривичната постапка предвидува итна судска постапка.

Судовите често го прекршуваат правото на судење во разумен рок. Покрај наведените повреди, прекршување беше забележано и во неколку други предмети како во кривична така и во граѓанска постапка. Имено, во предметот **К.К. К.бр.-534/13 на ОС Гостивар**, кој се води за кривично дело Силување, пријавено на 09.10.2008 година, кога и наводно се случил критичниот настан, обвинителен акт до судот бил поднесен на 21.06.2011 година, односно по изминување на 2 години и 10 месеци од пријавата. Постапката, пак, пред судот се води 3 години, поради тоа што одлуките на првостепениот суд се два пати укинувани од страна на второстепениот суд и сè уште нема правосилна одлука по предметот. Сметаме дека овој случај каде од поднесување на пријава изминале 5 години и 10 месеци и сè уште нема правосилна судска одлука, покажува дека не постои ефикасна заштита кога се работи за сексуално насилство врз жените.

Во однос на одредбите од Законот за кривичната постапка за објавувањето на пресуда повреда беше забележана во предметот **Ж.К. К.бр.-534/13 на ОС Гостивар**, каде претседателот на советот по завршување на главниот претрес објавата на пресудата ја закажа за неколку часа, но на закажаниот термин не се појави поради состанок, со образложение дека пресудата ќе ја објави за неколку дена. И покрај ваквото известување, пресудата не беше објавена и по истекот на една седмица, поради тоа што судијата заминал на одмор. Со ваквото постапување очигледно се

прекршува член 370 од Законот за кривичната постапка во кој е утврдено дека откако судот ја изрекол пресудата, претседателот на советот веднаш ќе ја објави. Ако судот не е во можност да ја изрече пресудата истиот ден по завршувањето на главниот претрес, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена и ќе го определи времето и местото на објавувањето на пресудата.

Од граѓанските предмети како пример би го посочиле предметот **Б.Ј. РО - 2253/11 на Основен суд Скопје 2**. Иако одлуката беше позитивна за тужителот и беше утврдено прекршување на правата од работен однос, постапката се водеше 2 години и 5 месеци, што е екстремно долга постапка за спорови од работен однос. Во член 405 од Законот за парничната постапка е утврдено дека во постапката во споровите од работните односи, а особено при определувањето на роковите и рочиштата, судот секогаш ќе обрне посебно внимание на потребата од итно решавање на работните спорови. Во споровите од работните односи кои се однесуваат за престанок на работниот однос, рочиштето за главна расправа мора да се одржи во рок од 30 дена од денот на приемот на одговорот на тужбата. Во постапката во споровите од работните односи, постапката пред првостепениот суд мора да се заврши во рок од шест месеца од денот на поднесувањето на тужбата. Врз основа на вака поставените одредби, произлегува дека судот водел постапка која е 4 пати подолга од рокот предвиден во Законот за парничната постапка, со што недвосмислено произлегува дека е повредено правото на судење во разумен рок, кое особено може да влијае врз приватниот и семејниот живот на тужителот, кога истиот тужи поради незаконски престанок на работен однос.

Во предметот **А.Ж. ВПП 232/12 на Основен суд Скопје 2**, се работи за надомест на експроприрана недвижност. А.Ж. по 13 годишна судска постапка конечно дочекал да му биде утврден надомест за неговиот одземен имот за време на поранешна Југославија. Тој во 2011 година преку извршител се обидел да го наплати своето побарување од страна на државата по што следувал приговор од страна на Државното правобранителство кое во 2010 година поднело барање за повторување

на постапката, а во 2011 доставило нови докази до судот. Одлучувањето за тоа дали постапката треба да се повтори е сè уште во тек и покрај тоа што А.Ж. до Врховниот суд поднел барање за судење во разумен рок кое судот го прифатил и му наложил на првостепениот суд постапката да ја заврши во рок од 3 месеци. И покрај тоа што предметот трае веќе 16 години и е изминат рокот со кој Врховниот суд го задолжил понискиот суд да го реши предметот, првостепениот суд сè уште нема донесено одлука. Овој пример покрај тоа што укажува на крајна неефективност на судот е показател за тоа дека судовите нееднакво ги третираат странките кога нивни противник во судскиот спор е државата.

Понекогаш причинител за судење во неразумен рок се и самите странки во постапката. Така на пример, во предметот **В.Л. и др. КОК.бр.8/08 на Основен суд Скопје 1** во кој обвинети се над 70 лица, судењето неколкупати се одложуваше поради тоа што еден или повеќемина од обвинетите не се одсвиваа на поканите на судот. На едно од рочиштата на кое не беше присутен еден од обвинетите, претседателот на судскиот совет им сугерираше на останатите обвинети да го известат отсутниот дека доколку повторно отсуствува против него ќе биде определена мерката притвор. Иако е за поздравување интересот и ангажманот на судијата предметот да го води во разумен рок, нејасно е зошто не беше донесена судска наредба за приведување на лицето од страна на полицијата, а заради негово учество во постапката која трае веќе 6 години.

7.2 Објавување и изготвување на пресуди

Во однос на роковите за објава и изготвување на пресудите судовите многу често не ги почитуваат одредбите од Законот за парничната постапка. Пресудите скоро никогаш не се објавуваат веднаш по заклучувањето на главната расправа, а во согласност со чл. 324 ст. 3 од Законот за парничната постапка, иако не секогаш се работи за посложени предмети. Не се почитува ниту рокот за објавување од осум дена засметан од заклучувањето на главната расправа, во случаите кога се работи за посложени предмети, а согласно чл. 324 ст.4 од Законот

за парничната постапка. Сличен е случајот и при изработката на судските пресуди, односно и во овој дел е забележано непридржување кон законските рокови при изработката и доставата на пресудите, во смисла на чл.326 ст.1 од Законот за парничната постапка, во кој е наведено дека објавената пресуда мора писмено да се изработи во рок од осум дена, а во посложените предмети најдоцна во рок од 15 дена од денот на објавувањето. Објавување на одлука веднаш по завршување на главната расправа имаше во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар** за утврдување на дискриминација по основ на политичка припадност.

8. Останати наоди

8.1 Пристап до судовите

Набљудувачкиот тим утврди дека пристапот до судовите е генерално на незадоволително ниво. Некои судови немаат засебен влез за уапсени или притворени лица поради што честа е глетката овие лица во судот да бидат внесувани преку главниот, односно единствен влез на судовите. Однесувањето на судската полиција варира од практично непостоење на контрола при влезот во судската зграда (на пр. Основен суд Тетово), до темелни контроли на граѓаните. Строги контроли се вршат во Основниот суд Скопје 1, но мора да се напомене дека судската полиција во овој суд постапува професионално и со почит кон оние кои влегуваат во судската зграда. Не постојат посебни простории за прием на малолетници, а нема ниту гардероби поради што присутните често се облечени несоодветно за температурата во судницата. Во судските згради не постојат посебни простории за сведоци или за жртви на кривични дела. Ова доведува до ситуација во која тужените и тужителите често се среќаваат во судските ходници што понекогаш предизвикува вербални препирки и непријатна атмосфера. Пред најголемата судница во најголемиот основен суд – Скопје 1 нема ниту едно столче поради што странките, сведоците и јавноста понекогаш мораат да чекаат стоејќи и со часови. Тоалетите во

скоро сите судови во кои беа набљудувани судски постапки се во многу лоша состојба и не се одржуваат редовно што не прилега на улогата која судството ја има во општеството.

8.2 Здруженија на граѓани како замешувачи во судски постапки

Користејќи го правото за учество во постапката во својство на замешувачи, како организации односно здруженија на граѓани кои во рамките на својата дејност се занимаваат со заштита на правата на еднакво постапување за чиишто права се одлучува во постапката (член 39 од Законот за спречување и заштита од дискриминација) Мрежата за заштита од дискриминација поднесе и барање за замешување на страната на тужителите во предметот **А.А. и др. РО 121/13 на Основен суд Гостивар** кое беше прифатено од страна на судот. Согласно член 196 од Законот за парничната постапка замешувачот е овластен да истакнува предлози и да ги презема сите други парнични дејствија во рокови во кои тие дејствија би можела да ги презема странката на која и се придружил. На овој начин, здруженијата на граѓани, кои подолг период работат во делот на заштитата од дискриминација можат да имаат активна улога во судските постапки за утврдување на дискриминација, да поставуваат прашања, да истакнуваат предлози, докази, да поднесат жалба. Ја поздравуваме ваквата одлука на судот да дозволи замешување на здруженија на граѓани во судски постапки, која сметаме дека треба да стане пракса, посебно кога се работи за судски постапки во кои се бара утврдување и заштита од дискриминација, со што на здруженијата на граѓани им се дозволува да имаат активна улога во судската постапка при докажувањето на дискриминација.

v.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Право на безбедност и слобода

Во голем број на судски постапки загрижува праксата на донесување на решенија за определување и продолжување на мерката притвор без притоа да се аргументира кои се причините за тоа. Опстојува праксата на колективно продолжување на притворот за група на обвинети на кои им се споменуваат имињата, но решенијата не содржат индивидуален осврт за причините поради кои на секој обвинет засебно му се продолжува мерката притвор. Таквите решенија се носат во спротивност на домашното и меѓународното право и праксата на Европскиот суд за човекови права. Притворот трае премногу долго, дури и по завршетокот на истрагата и распитот на обвинетите. Загрижува некористењето на поблаги мерки како што е гаранцијата. Притворските одделенија во затворите се пренатрупани до таа мера што самиот престој во нив поради лошите услови за живот и несоодветната здравствена заштита, може да се смета за тортура.

ПРЕПОРАКИ:

1. Мерката притвор да се користи како исклучок, а не како правило, траењето да биде сведено на најкусо нужно време и најпрвин да се разгледа можноста за користење на поблаги превентивни мерки.

2. При одмерувањето и особено при продолжувањето на мерката притвор судиите да ја имаат предвид праксата на Европскиот суд за човекови права, детално да ги образложуваат и преиспитуваат причините поради кои се одлучиле за таквата мерка, да ја запрат праксата на потпишување на идентични решенија со стереотипна формулација и да развијат поединечен пристап кон секој обвинет преку напуштање на праксата на донесување на колективни решенија за притвор.
3. При редовните седмични посети во притворските одделенија судијата задолжен за надзор над условите во кои живеат притворените лица да посвети особено внимание на ранливите категории на граѓани и на оние кои имаат потреба од здравствени услуги. При воочување на повреди на правата, судиите кои го вршат надзорот да ги известуваат судиите на претходната постапка за состојбата со притворените лица и за потребата некои притвореници да бидат испратени на болничко лекување надвор од притворот.

Пресумпција на невиност

Опстојува праксата преку која се прекршува пресумпцијата на невиност од службени лица, функционери и медиумите. Судовите не реагираат на ваквите повреди, а во одредени случаи и самите ја прекршуваат пресумпцијата на невиност, особено преку решенијата со кои се определува или продолжува мерката притвор.

4. Судиите да реагираат кога полициските службеници, јавните функционери и медиумите ја повредуваат пресумпцијата на невиност на лицата за кои е во тек истрага или судска постапка.
5. Да запре праксата на определување на решенија за притвор во кои се содржани формулации што можат да се користат единствено при одмерување на казната, а не и за време на истрагата или судската постапка.

Јавност на судските постапки

Граѓаните во Република Македонија имаат многу мал интерес да присуствуваат на судски постапки во улога на јавност. Јавноста воопшто не е информирана за начинот на кој може да го оствари своето право да присуствува во судниците за време на судските постапки. Опстојува праксата некои судски постапки да се водат во несоодветни услови во канцелариите на судиите. Најчесто на снимателите членови на новинарските екипи им се дозволува снимање/фотографирање на присутните во судницата пред почетокот на главната расправа, но не и на самата расправа. Јавноста по правило и без образложение се исклучува секогаш кога сведочи заштитен сведок. За поздравување е користењето на монитори за прикажување на закажаните судски рочишта во судот и редовното ажурирање на рочиштата на веб страниците на судовите.

ПРЕПОРАКИ:

6. Да се воведат системот „прв дојден, прв услужен“ во сите судници во кои има просторни услови за присуство на јавноста, а судската полиција, секогаш кога за тоа има услови, на граѓаните да им овозможи брз и лесен влез во судниците.
7. На снимателите членови на новинарски екипи за кои претседателот на Врховниот суд на РМ издал дозвола за снимање или фотографирање на постапките да им се дозволи да ја снимаат целата судска расправа или нејзини делови, но притоа на учесниците во постапката да им се укаже на правото на приватност и необјавување на личните податоци.
8. За време на судските постапки во кои учествува заштитен сведок да и се дозволи на јавноста, а особено на научните работници да присуствуваат во судницата затоа што не постои потреба веќе заштитениот сведок повторно да се заштитува. Во случај на исклучување на јавноста, да се донесе решение во кое ќе се образложат причините за исклучување на јавноста.

Право на застапување од страна на правен застапник/бранител

За поздравување е праксата на назначување бесплатен службен бранител без притоа од лицето кое тврди дека нема средства да најми бранител по сопствен избор да се бара таквото тврдење да го докажува. Нема развиен систем за случаен избор на бранител по службена должност што доведува до преголема слобода на судот при одлучувањето кој бранител од интерната листа ќе биде повикан. Судиите не го заменуваат бранителот по службена должност дури и кога е очигледно дека тој е пасивен и неефективно го застапува својот клиент.

ПРЕПОРАКИ:

9. Да се развие систем за случаен избор на бранител по службена должност и тој систем да се интегрира со постоечкиот Информациски систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС).
10. Секогаш кога судиите ќе забележат дека бранителот назначен по службена должност е пасивен, не ги застапува интересите на клиентот, или неефективно ја води одбраната, да назначат друг службен бранител.

Право на независен, непристрасен и компетентен суд

Во Република Македонија сè уште не е обезбедена правична застапеност меѓу судиите припадници на малцинските заедници. Некои судии имаат различен однос кон различните учесници во постапките при што е забележлива поголема блискост со јавните обвинители и привилегиран статус кон постарите и поiskusни адвокати. Забележлива е праксата на напуштање на судницата од страна на судии и судии-поротници за време на одржување на главниот претрес или расправа.

ПРЕПОРАКИ:

11. Судовите да усвојат програма за идни вработувања на судии припадници на малцинските заедници во државата.
12. Судиите да заземат неутрален став и да го воедначат односот кон сите учесници во постапката без разлика на нивната професија и искуство. Да запре праксата на напуштање на судницата додека во неа се одвива судска постапка од страна на судиите и судиите-поротници.

Еднаквост на оружјето и товар на докажување

Судиите не реагираат кога застапниците на јавните обвинителства очекуваат и бараат од обвинетите сами да докажуваат дека не се виновни. Судските постапки во кои се бара утврдување на дискриминација се третираат на ист начин како и останатите граѓански постапки. Поради сензитивноста на предметите, како и поради фактот што во најголемиот број случаи дискриминираните не располагаат со информациите и податоците кои ги има единствено тужениот. Ваквите докази, податоци, или пак изјави од тужените се од особено значење за докажувањето на тоа дали имало или немало дискриминација во конкретниот случај и можат да бидат обезбедени единствено доколку тужениот докажува дека во конкретниот случај не е извршена дискриминација.

ПРЕПОРАКИ:

13. Судиите и јавите обвинители да го почитуваат принципот *ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*, односно товарот на докажување да го носи оној кој тврди, а не оној кој негира.
14. Да се обезбеди аудио-видео технологија со која ќе може да се снимаат сите судски постапки со што судот, јавното обвинителство, тужителите и тужените ќе имаат реален увид во целокупното одвивање на судската постапка.

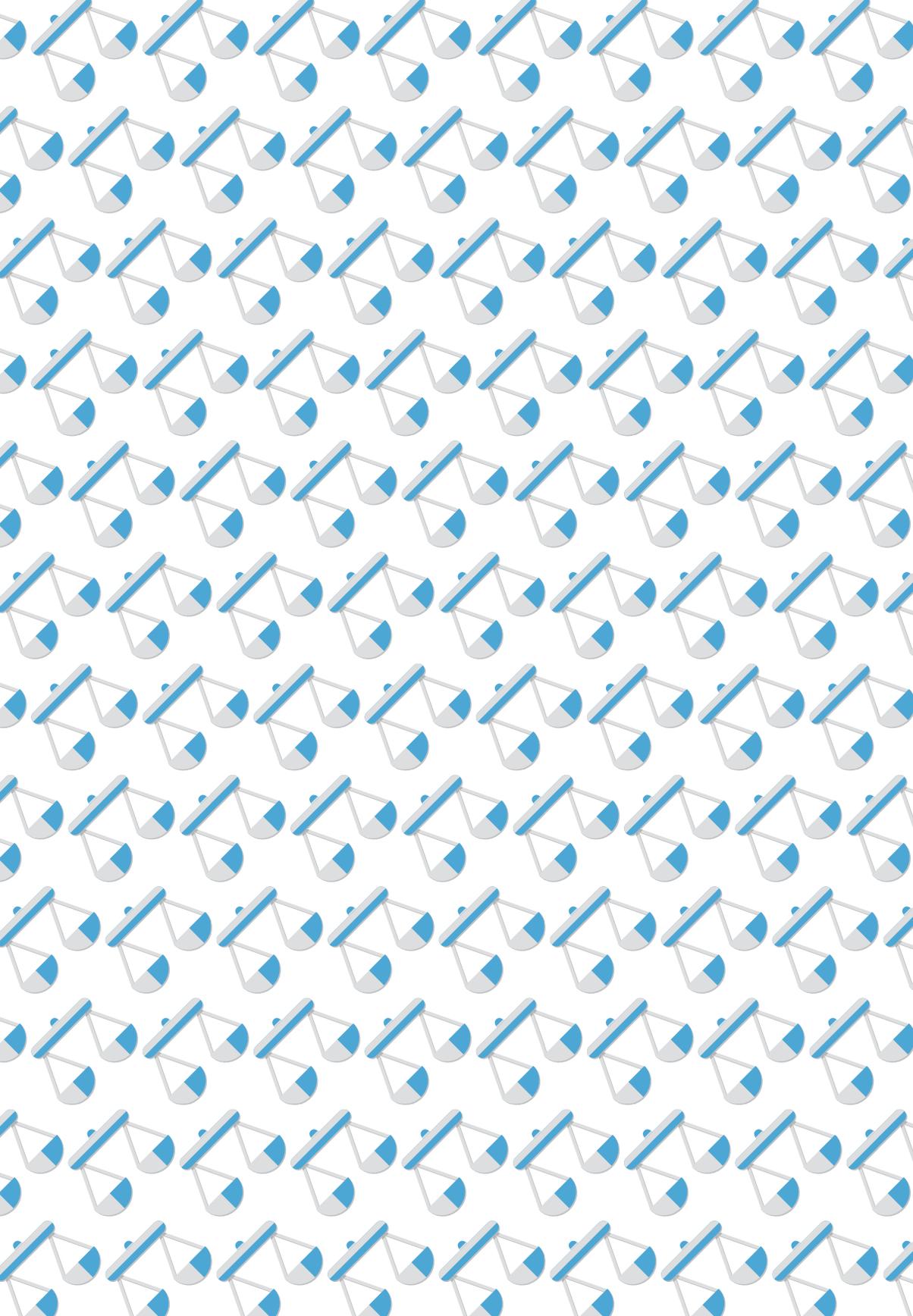
15. Судовите да пристапат кон примена на институтот на префрлување на товарот на докажување на страната на тужените во судски постапки каде се бара заштита од дискриминација

Судење во разумен рок

Со оглед на долгото траење на дел од набљудуваните предмети од овој проект, но и постојаните поплаки од граѓаните и одлуките кои ги добиваат од Врховниот суд на Република Македонија и од Европскиот суд за човекови права со кои им се признава повреда на правото на судење во разумен рок и се определува надомест на штета, може да се констатира неефикасност во постапувањето на судовите. Особено загрижува фактот што воопшто не се почитуваат постапките кои се предвидени како итни, како во кривичната, така и во граѓанската постапка, кои влијаат врз остварувањето на другите права утврдени со Уставот на Република Македонија и меѓународните договори.

ПРЕПОРАКИ:

16. Да се зголеми бројот на стручни соработници и доследно да се почитуваат одредбите од постапките кои треба да гарантираат ефикасност во постапувањето на судовите. Особено важно е дека ефикасноста во себе ја вклучува и стручноста.
17. Судиите во кривичните предмети почесто да ја користат можноста за издавање наредба за присилно приведување на лица кои очигледно и без оправдана причина не се одзиваат на судските покани.

АНЕКС 1

ПРЕГЛЕД НА НАБЉУДУВАНИ СУДСКИ ПОСТАПКИ

АС – Апелационен суд, ОС – Основен суд

ред. бр.	ПРЕДМЕТ	НАДЛЕЖЕН СУД	ОСНОВ/КРИВИЧНО ДЕЛО
1	Љ.Б. КЖ.бр.-2114/13	АС Скопје	Чл.123 од КЗ, Убиство
2	Ј.В. КОКЖ.бр.9/14	АС Скопје	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
3	М. В. К-432/13	ОС Битола	Чл.130 од КЗ, Телесна повреда
4	С.Д. К-490/12	ОС Битола	Чл.237 од КЗ, Разбојништво
5	И.С. К.бр.161/14	ОС Велес	Чл.143 од КЗ, Малтретирање во службата
6	Ж.К К-534/13	ОС Гостивар	Чл.186 од КЗ, Силување
7	А.А. и др. РО 121/13	ОС Гостивар	Член 3 и 6 став 1 Дискриминација
8	В.Ч и др. РО бр.95/2013	ОС Гостивар	Член 3 и 6 став 1 Дискриминација
9	Н.В. КО.бр.71/2014	ОС К. Паланка	Чл.367 од КЗ, Давање на лажен исказ
10	Т.Ф. К.бр.35/2009	ОС Кочани	Чл.247 од КЗ, Измама
11	А.Г. и др. К.бр.906/13	ОС Куманово	Чл.382 од КЗ, Спречување службено лице во вршење службено дејствие
12	Р.З. РО 118/13	ОС Охрид	Мобинг

ред. бр.	ПРЕДМЕТ	НАДЛЕЖЕН СУД	ОСНОВ/КРИВИЧНО ДЕЛО
13	А.Д. и др. КОК.бр.80/12	ОС Скопје 1	Чл.123 од КЗ, Убиство
14	Т.К. и други КОК.бр.51/13	ОС Скопје 1	Чл.353 од КЗ, Злоупотреба на службена должност
15	В.Л. и др. КОК.бр.8/08	ОС Скопје 1	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
16	Д.С. и др. КОК.бр.10/14	ОС Скопје 1	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
17	М.Е. и др. КОК.бр.107/13	ОС Скопје 1	Чл.316 од КЗ, Шпионажа
18	М.Ш. К.бр.23/14	ОС Скопје 1	Чл.353 од КЗ, Злоупотреба на службена должност
19	Г.М. и др. К.бр.1644/13	ОС Скопје 1	Чл.137 од КЗ, Повреда на рамноправноста на граѓаните
20	С.М. против Ј.К. П4-30/13а	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
21	З.Л. РО бр.179/14	ОС Скопје 2	Мобинг
22	К.К. П2 - 1270/12	ОС Скопје 2	Чл.40 од Закон за семејство, развод
23	В.К. РО 215/14	ОС Скопје 2	Мобинг
24	Н.Г. против З.З. П4 742/14	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
25	Ж.Т. П4-99/13 А	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
26	Г. против З.С. П4-90/13А	ОС Скопје 2	Чл.6 ст.1 од Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда
27	Д.С. К.бр.1506/14	ОС Скопје 2	Чл.279 од КЗ, Затајување на данок
28	А.Ж ВПП 232/12	ОС Скопје 2	Чл.241 од ЗВП, Надомест на експроприрана недвижност
29	В.Х. и др. К.бр.366/13	ОС Тетово	Чл.162 од КЗ, Поткуп при избори и гласање
30	А.Ј. К.бр.814/13	ОС Тетово	Чл.133 од КЗ, Загрозување со опасно орудие при тепачка или караница

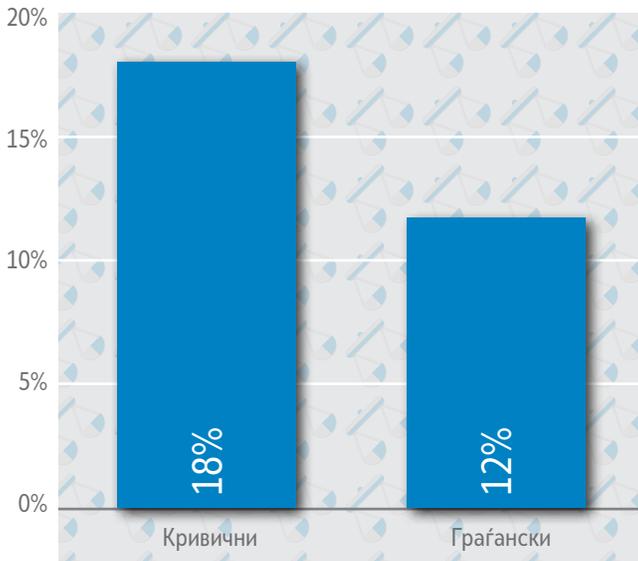
ВКУПНО НАБЉУДУВАНИ РОЧИШТА:

105

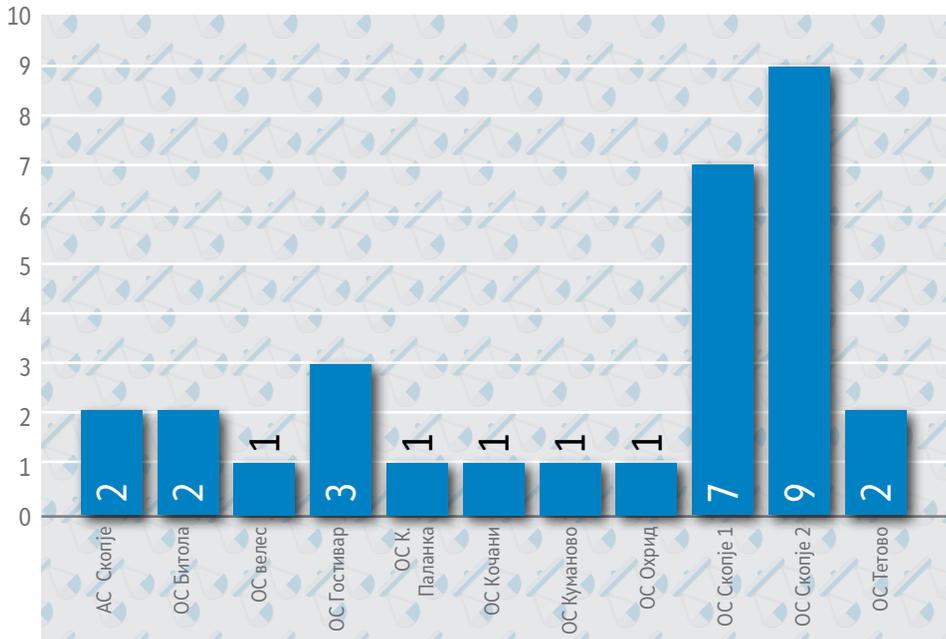
АНЕКС 2

СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ

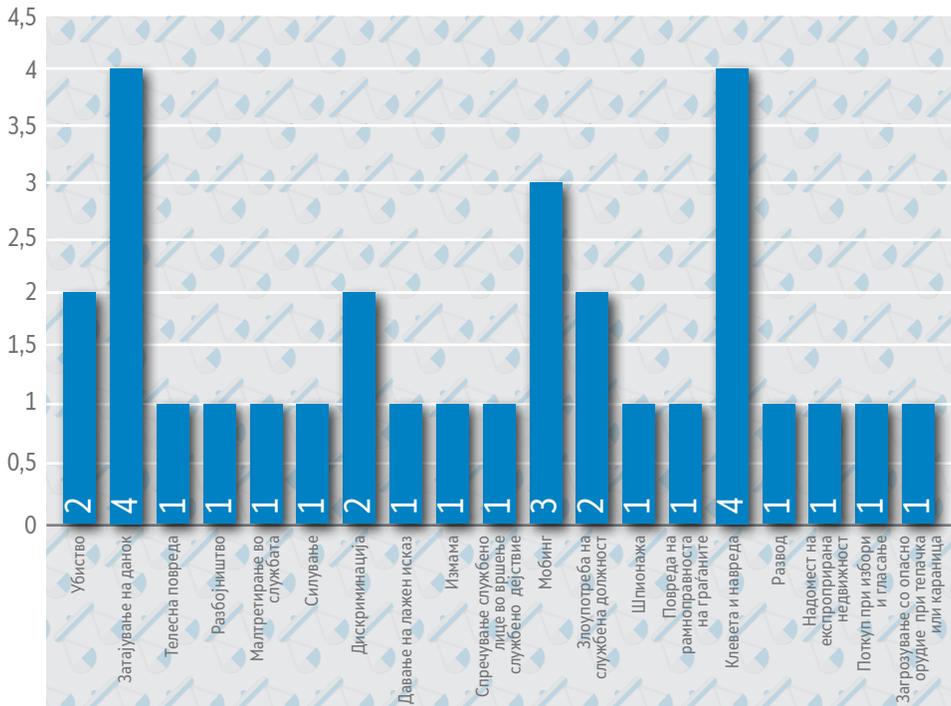
Графокон 1: Набљудувани судски предмети според област

Графокон 2: Набљудувани предмети според суд

Графокон 3: Набљудувани постапки според основ или кривично дело

TË DREJTAT DHE LIRITË THEMELORE CIVILE DHE POLITIKE

**Analizë e procedurave gjyqësorë të mbikqyrura
nga 01.09.2013 deri më 30.06.2014**

Shkup, korrik 2014

“Kjo analizë është mundësuar me përkrahjen e popullit amerikan nëpërmjet Agjencionit për zhvillim ndërkombëtar të SHBA (USAID) në kuadër të Proektit për shoqëri civile të USAID. Përmbajtja e analizës është në përgjegjësi të Komitetit të Helsinkit për të drejtat e njeriut në Republikën e Maqedonisë dhe nuk i paraqet qëndrimet e USAID ose të Qeverisë së Shteteve të Bshkuara të Amerikës”.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Ekipi mbikqyrës:

[Dr. Voislav Stojanovski](#)
(udhëheqës dhe autorë)

[Neda Çallovska](#)
(autorë)

[Mr. Artan Murati](#)
[Mr. Katerina Ballakova](#)
[Sofija Vellkovska](#)
[Sanja Barllakovska](#)
[Hristina Shulevska](#)

rr. Naum Naumovski Borçenr. 83
1000, Shkup, R.Maqedonisë
Tel: +389 (0)2 3119 073
Faks: +389 (0)2 3290 469

Web: www.mhc.org.mk
e-mail: helkom@mhc.org.mk

CIP – Katalogizimi i publikimit
Biblioteka kombëtare dhe universitare “Shën. Kliment Ohridski”, Shkup
342.72/.73:347.91(497.7)

STOJANOVSKI, Voislav
Të Drejtat dhe Liritë Themelore Civile dhe Politike/ [autorë Voislav Stojanovski, Neda Çallovska]. – Shkup : Komiteti i Helsinkit për të drejtat e njeriut të RM, 2014. – fq.183 : tabela, ilustr. grafik : 23 cm

Fusnota në tekst

ISBN 978-608-65216-5-3
1. Çallovska, Neda [autorë]
a) Të drejtat dhe liritë civile – Procedura gjyqësore – Maqedoni
COBISS.MK-ID 96672522

PËRMBAJTJA

HYRJE	68
PËR PROJEKTIN	72
METODOLOGJIA	76
Hulumtimi juridik.....	77
Ekipi mbikqyrës	78
Përzgjedhja e lëndëve dhe komunikimi me palët.....	78
Pyetsorë për mbikqyrje të procedurës gjyqësore	79
Analiza dhe raportet.....	79
Shkëmbimi i argumenteve dhe ndarrja e përfundimeve me palët e interesuara	80
GJETJET E EKIPIT MBIKQYRËS	82
1. E drejta për siguri dhe liri	83
2. Prezumimi i pafajsisë.....	87
3. Publiku në procedurat gjyqësore.....	90
4. E drejta e përfaqësimit nga ana e përfaqësuesit ligjorë/avokatit.....	96
5. E drejta për një gjyq të pavarur, të paanshme dhe kompetente	99
6. Barazia e armëve dhe barra e dëshmisë.....	103
7. Gjykim në afat të arsyeshëm.....	105
8. Gjetjet tjera.....	110
PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME	112
E drejta për siguri dhe liri	113
Prezumimi i pafajsisë	115
Publiciteti në procedurat gjyqësore	115
E drejta e përfaqësimit nga ana e përfaqësuesit ligjor/avokatit.....	116
E drejta për një gjykatë të pavarur, të paanshme dhe kompetente	116
Barazia e armëve dhe barra e dëshmisë.....	117
Gjykim në afat të arsyeshëm.....	118
SHTOJCA I PËRMbledhje e procedurave gjyqësore të mbikëqyrura	120
SHTOJCA II TË DHËNA STATISTIKORE	122

I.

HYRJJE

Edhe pas më shumë se 20 viteve pavarësi të Republikës së Maqedonisë, funksionimi i sistemit gjyqësor përballet me një numër të madh problemesh dhe mangesishë. Raportet për situatën e të drejtave të njeriut, si të vendit po ashtu edhe ato ndërkombëtare, pa përjashtim, e locojnë gjyqësorin si pengesë kryesore për realizimin e plotë të parimit të sundimit të së drejtës. Situata e tillë sjell pasoja negative si për qytetarët e interesuar, ashtu edhe për demokrazizimin dhe euro-integrimin e vendit. Edhe pse krahasuar me dekadën e fundit numri i rasteve gjyqësore dukshëm është ulur (fakt i cili është rezultat i transferimit të lendëve në kompetencë të noterëve dhe përmbaruesve), ende ekzistojnë problemet sistemore të cilat gjyqësori nuk arrinë t'i tejkalojë, ose i tejkalon shumë ngadalë, ose edhe i thellon. Problemi bazë konsiston në mungesën e pavarësisë së gjyqësorit nga ndikimi i pushtetit ekzekutiv, kompetencën dhe trajnime pamjaftueshëm të gjyqtarëve, jotransparenca e punës së gjykatave, jokonzistencë e praktikës gjyqësore, trajtimin jo të barabartë të qytetarëve kundrejt organeve shtetërore kur këto të fundit paraqiten si palë në procedura si dhe mungesa e mbrojtjes juridike efikase, veçanërisht në qasjen deri te e drejta, shkelja e të drejtës për gjykim në afat të arsyeshëm dhe prezumimit të pafajsisë.

Katër vitet e fundit janë sjellë ligje të reja ose thelbësisht janë ndryshuar ligjet ekzistuese sistemore me të cilat në mënyrë krejtësisht të re rregullohet ud-

hëheqja e procedurave gjyqësore. Ligji (i ri) për procedurën penale, ndryshimet thelbësore në procedurën kontestimore, ligjet për mbrojtje dhe pengim të diskriminimit, shqetësim në vendin e punës dhe për përgjegjësi qytetare për shpifje dhe fyerje paraqesin reformë të rëndësishme të sistemit gjyqësor. Edhe pse një pjesë e tyre përmbajnë zgjidhje të cilat janë të favorshme për qytetarët, procesi jotransparent dhe afati i shkurtër në të cilin ata u sollën e përforcoi nevojën për mbikqyrjen e zbatimit të tyre. Për atë shkak mbikqyrja e proceseve gjyqësore u realizua në bazë të temave dhe ju përkiste katër sferave: 1) mbrojtja nga tortura dhe ndëshkimet tjera mizore, qasja çnjerëzore ose degraduese 2) mbrojtja dhe pengimi i diskriminimit (përfshi edhe mobingun); 3) e drejta e fjalës dhe shprehjes; dhe 4) procedurat penale në të cilat është shkelur parimi i prezumimit të pafajsisë ose ekzistojnë dyshime për presione të ndryshme ose politike mbi pushtetin gjyqësor.

Komiteti i Helsinkit është një nga organizatat e vetme në Republikën e Maqedonisë që është me përvojë shumëvjeçare dhe në vazhdimësi bën mbikqyrjen e procedurave gjyqësore. Përveç kësaj, nëpërmjet programit për ndihmë juridike falas, Komiteti ka mundësi që të shqyrtojë të dhënat që janë pjesë përbërëse të lëndëve gjyqësore. Në këtë mënyrë, mbikqyrësit e Komitetit të Helsinkit kanë mundësi që procedurat ti ndjekin si në aspekt juridiko-shkencor po ashtu edhe në aspekt praktik. Kjo analizë është rezultat i mbikqyrjes së 35 procedurave gjyqësore në periudhën nga 1 shtatori 2013 deri më 30 qershor 2014, me fokus të veçantë në mënyrën e zbatimit të ligjeve të sipërpërmendura. Po ashtu, procedurat janë mbikqyrë edhe nga prizmi i Konventës Evropiane për Mbrojtje të të Drejtave të Njeriut, si dhe është shfrytëzuar edhe praktika gjyqësore relevante nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut të cilat i referohen parimit të gjyqimit fer dhe të drejtë.

II.

PËR PROJEKTIN

Kjo analizë është rezultat nga projekti “Mbikqyrja e procedurave gjyqësore në fushën e të drejtave dhe lirive themelore civile e politike” i përkrahur nga Projekti për Shoqëri Civile të USAID dhe implementuar nga Fondacioni Shoqëria e Hapur – Maqedoni që u realizua në periudhën nga 1 shtator 2013 deri më 30 qershor 2014.

Qëllimi kryesor i projektit ishte përforsimi i efikasitetit, pavarësisë, paanshmërisë dhe legjitimitetit të pushtetit gjyqësor në Republikën e Maqedonisë nëpërmjet:

1. Rritjes së numrit të procedurave të cilat mbikqyren nga ana e publikut;
2. Sigurimit të transparencës, dukshmërisë dhe përgjegjshmërisë për punën e gjykatave duke mbikqyrur dhe publikuar gjetjet nga ndjekja e procedurave gjyqësore si dhe duke dhënë rekomandime për tejkalimin e lëshimeve ;
3. Ndikimit në pushtetin gjyqësorë në ngritjen e respektimit të parimit të prezumimit të pafajsisë ; dhe
4. Informimit të qytetarëve për mundësinë për mbrojtjen e të drejtë për gjykim fer dhe në afat të arsyeshëm nëpërmjet parashtresave dhe kërkesave deri tek kryetarët e gjykatave, Këshillit gjyqësor të R. Maqedonisë dhe Gjykatës Supreme.

Aktivitetet kryesore të projektit përfshinë:

1. Ndjekje dhe vlerësim të procedurave gjyqësore
 - analizë dhe vërtetim të lëshimeve nëpërmjet ndjekjes së rrjedhës së procedurave
2. Konsultimeve, këshillimeve dhe orientimit të palëve
 - takime me palët dhe ndërmarje të veprimeve në bazë të kërkesave të tyre për mbikqyrje të procedurave
3. Shpërndarja e gjetjeve me publikën dhe palët e interesuara
 - njoftimi nëpërmjet raporteve të rregullta mujore
4. Reagime dhe alarmimi për rastet e shkeljeve më të rënda të parimit për gjykim fer nëpërmjet:
 - Shkresave zyrtare deri te kryetarët e gjykatave
 - parashtrësive deri te Këshilli Gjyqësor i R.Maqedonisë

Në fokus të mbikqyrjes ishin:

1. E drejta për siguri dhe liri
2. Prezumimi i pafajsisë
3. Publiciteti në procedurat gjyqësore
4. E drejta për përfaqësim nga ana e mbrojtjes ligjorë/avokatit
5. E drejta për gjyq të pavarur dhe paanshëm
6. Barazia e armëve dhe barra e dëshmisë
7. E drejta e gjyqimit në afat të arsyeshëm

Ekipi mbikqyrës përbëhej nga mbikqyrës të përhershëm dhe të përkohshëm:

Dr. Voislav Stojanovski, udhëheqës projekti, Neda Çallovska, jurist i diplomuar me provim të jurisprudencës, Mr. Artan Murati, Mr. Katerina Ballakova, Sofija Vellkovska, Sanja Barllakovska i Hristina Shulevska – juristë të diplomuar.

The background of the page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is composed of a horizontal beam with a circular weight hanging from it. The weights are shaded in light blue and grey, and the beams are a darker blue. The scales are arranged in a grid, slightly offset from one another to create a sense of depth and movement.

III.

METODOLOGJIA

Sipas Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) “programet për mbikqyrje të procedurave gjyqësore mund të konsiderohen si mjete për diagnostifikim, për mbledhje të informatave objektive për zbatimin e drejtësisë në rastet individuale nëpërmjet të cilave mund të përpilohen dhe shpërndahen konkluzione të cilat ju referohen më gjërësisht funksionimit të sistemit të jurisprudencës.”¹ Duke u mbështetur në këtë qëndrim dhe në përvojën shumëvjeçare në mbikqyrjen e procedurave gjyqësore, Komiteti i Helsinkit për nevojat e kësaj analizë e përpiloi analizën e mëposhtme e cila ka të bëjë me mbikqyrjen e procedurave gjyqësore në bazë të temave.

Hulumtimi juridik

Para fillimit të projektit i cili ka të bëjë me mbikqyrjen e procedurave gjyqësore në lëmin e të drejtave dhe lirive themelore qytetare e politike, ekipi mbikqyrës iu qas hulumtimit juridik të dispozitave relevante të së drejtës së vendit dhe asaj ndërkombëtare të cilat kishin të bënin me parimin e gjykimit të drejtë. Modelet të cilat u shfrytëzuan për të formuar metodologjinë juridike-shkencore për vlerësimin e procedurave gjyqësore u nxorrën nga Kushtetuta e

1 OSCE/ODIHR, *Trial Monitoring: A Reference Manual for Practitioners* (revised edition), fq. 16, Warsaw, 2012

RM-së, Ligji për procedurë penale, Ligji për procedure kontestimore, Ligji për pengim dhe mbrojtje nga diskriminimi, Ligji për përgjegjësi qytetare për fyerje dhe shpifje, Ligjit për mbrojtje të shqetësimit në vendin e punës, Konvetën Evropiane për Mbrojtje të të Drejtave të Njeriut si dhe praktika gjyqësore në Gjykatën Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Ekipi mbikqyrës

Ekipi mbikqyrës përbëhej nga tetë mbikqyrës (të përhershëm dhe të përkohshëm) juristë dhe i ishte i ndarë në dy grupe, nga të cilët grupi i parë në përgjithësi ndjekte vetëm procedurat nga lëmi i të drejtës civile, ndërsa grupi i dytë procedurat nga lëmi i të drejtës penale. Ekipi mbikqyrës udhëhiqej nga parimet e profesionizmit, objektivitetit dhe paanshmërisë. Komiteti i Helsinkit, nëpërmjet shkresës që dërgonte nëpërmjet faksit deri te kryetari i gjykatës, gjithmonë njoftonte për qëllimin e mbikqyrësve të marrin pjesë në një gjykim të caktuar. Para se të merrnin pjesë në gjykatore, mbikqyrësit legjitimoheshin para policisë së gjykatës. Pjesëmarrja e mbikqyrësve në të shumtën e rasteve shënohej në procesverbalin për diskutimin gjyqësor, ndërsa në një numër të madh të procedurave të mbikqyrura njoftimi për pjesëmarrjen ishte pjesë përbërëse në të dhënat e gjykatës për lëndën. Në këtë mënyrë gjykatat më të larta kishin mundësi të shofin interesin e Komitetit të Helsinkit që të merr pjesë në një gjykim konkret.

Përzgjedhja e lëndëve dhe komunikimi me palët

Lëndët e ardhëshme u përzgjedhën në bazë të temës edhe atë në dy mënyra 1) në bazë të kërkesës për ndihme juridike falas dhe mbikqyrje të procedurës gjyqësore nga ana e palëve të cilat janë drejtuar deri te Komiteti i Helsinkit dhe 2) me vetëiniciativë të ekipit mbikqyrës për rastet kur nëpërmjet medias apo burimeve tjera është njoftuar për gjykime të cilat janë në kuadër të projektit. Pas kërkesës për mbikqyrje nga ana e palëve u vendimet pozitive u merrnin vetëm në rastet kur ekipi mbikqyrës vlerësonte se ekzistojnë indikacione, gjegjësisht dyshime për ekzistimin e shkelje të të drejtave qytetare dhe politike

të qytetareve. Para se të fillojë mbikqyrja nga ekipi i mbikqyrjes, palës e cila ka parashtruar kërkesë i është sygjeruar të dorëzojë dokumentet relevante të cilat kanë të bëjnë me lëndën e tyre konkrete. Pas sigurimit të dokumenteve ekipi emëronte mbikqyrës(a) të ngarkuarë për mbikqyrjen e procedurës. Në një pjesë të procedurave të cilat u ndoqën me vetë iniciativë mbikqyrësit kishin kontakt të drejtëpërdrejtë me palët, familjet e tyre, ose përfaqësuesit juridik. Në këtë mënyre mbikqyrësit kishin mundësi të përfitojnë informata plotësuese dhe të sigurojnë dokumente të rëndësishme për procedurën.

Pyetsorë për mbikqyrje të procedurës gjyqësore

Për nevojat e mbikqyrjes së procedurave gjyqësore u përgaditën disa pyetsorë të cilat përbajnë pyetjet të përgjithshme dhe pyetje specifike të cilat kanë të bëjnë me rrjedhën e procedurës dhe menyrën e udhëheqjes së saj nga ana e gjyqtarëve. Pyetjet e përgjithshme ju referohen dispozitave të përgjithshme të ligjeve procedurale (për procedurën penale dhe civile), ndërsa pyetjet specifike kanë të bëjnë me dispozitat e ligjeve konkrete (për mbrojtje nga diskriminimi dhe shqetësimi në vendin e punës dhe përgjegjësisë qytetare për fyerje dhe shpifje) të cilat paraqesin lex specialis dhe në masë të madhe parashohin afate më të ndryshme, rrjedhë të procedurës, masa kohore, barrë të dëshmisë etj.

Analiza dhe raportet

Çdo pyetsorë i plotësuar është analizuar ndaras dhe në korelacion me pyetsorët tjerë të cilët ndërlidheshin me lëminë penale apo civile. Pas analizës së pyetsorëve, është përgaditur një raport i shkurtër mbi mosrespektimin dhe lëshimet e bëra nga ana e gjykatave në lidhje dispozitat ligjore. Ekipi mbikqyrës, gjatë kohës së takimeve të rregullta, në mënyrë të detajuar diskutonte për veprimet e caktuara të gjykatave të cilat mund të vlerësohen si shkelje të procedurës. Pjesë nga raportet u publikuan në kuadër të raporteve të rregullta mujore/dymujore të Komitetit të Helsinkit për të drejtat e njeriut në Republikën e Maqedonisë. Në këtë mënyrë publiku dhe gjykatat janë alarmuar për shkeljet më të rënda të procedurës gjyqësore.

Shkëmbimi i argumenteve dhe ndarrja e përfundimeve me palët e interesuara

Gjatë hulumtimit një pjesë e përfundimeve është ndarë me kryetarin e Gjykatës Themelore Shkup 1 (në të cilën gjykatë është realizuar mbikqyrja e numrit më të madh të procedurave). Me ftesë të gjykatës, përfaqësues të Komitetit të Helsinkit kishin mundësi të realizonin një takim të përbashkët dhe të prezantojnë shkeljet e potencuara para trembëdhjetë gjyqtarëve. Nga ana e gjyqtarëve u prezantuan qëndrimet dhe pikëpamjet e tyre profesionale me çrast për një pjesë të konkluzave kishte pajtueshmëri nga të dy palët, ndërsa për pjesën tjetër ekipi kishte mundësinë të dëgjonte arsyet pse pala tjetër nuk pajtohet me përfundimet.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is composed of a horizontal beam with a circular weight hanging from it, and a vertical support. The scales are rendered in shades of blue and grey, and are arranged in a grid-like pattern across the page.

IV.

GJETJET E EKIPIT MBIKQYRËS

1. E drejta për siguri dhe liri

Neni 12 nga Kushteta e RM (i ndryshuar me amandamentin kushtetues III) përcakton se e liria e njeriut është e pacënueshme dhe ajo nuk mund ti kufizohet askujt, përveç me vendim të gjykatës dhe në procedurë të paraparë me ligj. Për ligjshmërinë e privimit nga liria, pa vonesë, vendos gjykata. Pas ngritjes së akt-akuzës, paraburgimin e përcakton ose e vazhdon gjykata kompetente, ndërsa personi i arrestuar nën kushtet e parapara me ligj mund të lëshohet dhe mbrohet në liri. Ngjashëm, neni 5 i Konventës Evropiane për Mbrojtje të Drejtave të Njeriut parasheh që çdo njeri kako të drejtë në liri dhe siguri dhe se askush nuk mund të privohet nga liria, vetëm në bazë të ligjit.

Në pikën c) të nenit të përmendur potencohet se paraburgimi për nevojat e ndjekjes penale është i lejueshëm vetëm nëse personi është burgosur ose arrestuar për shkak të nevojës për paraqitjen para pushtetit gjyqësorë-gjykatës, kur ekziston dyshimi i arsyeshëm se ai person ka kryer veprë penale, ose kur ekzistojnë dyshime të arsyeshme që ai person të pengohet në kryerjen e ndonjë veprë penale, ose pas kryerjes së veprës penale ai person të arratiset. Çdo person i arrestuar ka të drejtë të gjykohet në një afat të arsyeshëm ose të lëshohet në liri gjatë procesit gjyqësor. Lëshimi mund të kushtëzohet me dhënien e garancionit se personi në fjalë do të paraqitet në gjykim. Sipas pikës

4 nga neni 5 i Konventës, çdo person ka të drejtë të paraqes ankesë deri te gjykata, e cila duhet të shqyrtojë ligjshmërinë e atij privimi nga liria dhe nëse ajo nuk është bërë konform ligjit, të urdhërojë lirimin e tij. Të gjitha këto të drejta janë të garantuara dhe me detajisht të rregulluara si në ligjin e më hershëm për procedurë penale² (i cili ende zbatohet për procedurat e filluara para 1 dhjetorit 2013) po ashtu edhe në Ligjin (e ri) për procedurën penale (LPP).³

1.1 Paraburgimi si dënim

Gjatë periudhës së mbikqyrjes, në Komitetin e Helsinkit janë pranuar një numër i madh i parashtresave në lidhje me masën e paraburgimit. Në parashtresë kryesisht vërejtjet kanë të bëjnë me procedurën e përcaktimit të tij dhe vazhdimin, kohëzgjatjes, mos-shfrytëzimit të masave më të buta, mbingarkesa, kushtet e këqija për jetë dhe mbrojtje shëndetësore joadekuate. Nga procedurat penale të cilat ishin të mbikqyrura, në 10 nga 18 rastet ishte përcaktuar masa e paraburgimit kundër njëdind të akuzuarve. Duke pasur parasysh këto rrethana, Komiteti iu drejtua Drejtorisë për përmbarimin e sanksioneve dhe kërkoi të dhëna mbi kapacitetin e objekteve që shfrytëzohen për paraburgim dhe numrin e personave prezent. Sipas përgjigjes së marë, në tetor të vitit 2013 kapaciteti i njësive për paraburgim ishte 335 shtretër, ndërsa aty qëndronin 466 persona gjë që paraqet mbingarkim prej 139%. Raportuesi special për torturë nga Kombet e Bashkuara potencon se mbingarkesa në institucionet e mbyllura është e njëjtë me malltretimin si dhe me torturën.⁴ Ky qëndrim del edhe nga praktika e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut nga e cila është vërtetuar se edhe kur shteti nuk ka qëllim që të keqtrajtojë ndonjë, mbingarkimi dhe kushtet e këqija në paraburgjet është e barabartë me torturë.⁵

2 „Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë“ nr.15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009dhe 51/11.

3 „Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë“ nr. 150/2010 dhe 100/2012.

4 Kombet e Bashkuara, Asambleja e Përgjithshme, A/68/295, fq. 22, 9 gusht 2013.

5 Kallashnikov kundër Rusisë, Aplikacioni nr. 47095/99, Strasbur, 15 korrik 2002, para. 92-103.

1.2 Praktika e palejshme e përcaktimit dhe vazhdimin të paraburgimit

Nga vendimet e shqyrtuara për përcaktimin dhe vazhdimin e masës së paraburgimit, janë brengosëse arsyet e përmendura në bazë të të cilave përcaktohet paraburgimi, edhe atëherë kur për këtë masë nuk janë plotësuar parakushtet ligjore. Kjo ishte evidentet në rastin **M.Sh dhe tjerë. K.nr.23/14 në Gjykatën Themelore Shkup 1**. Gjatë arrestimit të të akuzuarve tjerë nga kjo lëndë, M.Sh ndodheshte në SHBA dhe ishte i vendosur të ballafaqohet me akuzën, në mënyrë vullnetare dhe parakohe udhëtoi për në Maqedoni, ndërsa kur u arrestua në Austri nuk e kundërshtoi kërkesën për ekstradim me çka u përjashtua mundësia për arrati. Në atë moment ai më nuk ishte person i autorizuar i sipërmarjes në të cilën kinse kishte bërë vepër penale dhe nuk ekzistonte mundësia që vepra e kryer të përsëritet, ndërsa mundësia për një ndikim eventual tek dëshmitarët ishte minimale pasi që faza e hetuesisë ishte në stadin e avansuar dhe ata ishin dëgjuar nga ana e gjyqtarit hetues. Ndikimi eventual ndaj dëshmitarëve mund të evitohet edhe nëpërmjet përcaktimit të një mase më të butë (p.sh paraburgim shtëpiak). Mirëpo, paraburgimi në kontinuitet vazhdohej, ndërsa aty M.Sh kaloi më shumë se 8 muaj. Në procedurat e mbikqyruara në të cilat si të akuzuar paraqiten më shumë persona, u konstatua se gjyqtarët edhe më tej përcaktojnë dhe vazhdojnë paraburgimin nëpërmjet vendimeve kolektive. Edhe pse vërehet një përparim gjatë përcaktimit (gjyqtarët në paragraf të veçantë ju drejtohen çdo të akuzuari individualisht), vazhdon praktika e vazhdimin kolektiv të masës për grupë të akuzuarve të cilëve ju përmenden emrat, mirëpo jo edhe arsyet pse çdo individ të akuzuar i vazhdohet masa e paraburgimit. Kjo është në kundërshtim me praktikën e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut e cila në dy aktgjykime kundër Republikës së Maqedonisë *Vasillkovski dhe tjerë. kundër Republikës së Maqedonisë* të vitit 2010 (në të cilin rast si përfaqësues juridik i ankuesit-aplikuesit ishte Komiteti i Helsinkit)⁶dhe *Milladinov dhe tjerë. kundër Republikës së Maqedonisë* të vitit 2014.⁷Në aktgjykimin e

6 Aplikacioni nr. 28169/08, Strasbur, 28 tetorë 2010.

7 Aplikacioni nr.. 46398/09, 50570/09 dhe 50576/09, Strasbur, 24 prill 2014.

parë Gjykata potencon “konfirmimi i paraburgimit për ankuesit (...) gjykatat vendore në vazhdimësi kanë përsëritur formulimin e njejtë duke përdorur fjalë identike. Duket se ata shumë pak ose aspak e kanë pasur parasysh, për rrethanat individuale të çdonjërit nga ankuesit, sepse masa e paraburgimit për ata është vazhduar me vendim kolektiv. Praktika e dhënies së vendimeve kolektive, nga ana e Gjykatës është konstatuar në kundërshtim me nenin 5 pikën 3 të Konventës, në qoftë se ajo lejon paraburgim të vazhduar për një grup njerëzish në mungesë të vlersimeve individuale të bazës për paraburgim në raport me çdo anëtar të grupit individualisht.”⁸

Në lëndën **T.K dhe tjerë. KOK.nr.51/13 në Gjykatën Themelore Shkup 1** sjellja e vendimit për vazhdimin e masës së paraburgimit kundër T.K gjykata ate veprim në procedurë e bëri kundërshtim me Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut si dhe praktikës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Në fakt, u bënë shkelje thelbësore dhe procedurale në lidhje me vlerësimin dhe argumentimin mbi nevojën e vazhdimin të paraburgimit nga ana e Gjykatës Themelore Shkup 1 si dhe me mosveprimin ndaj ankesës nga ana e Gjykatës së Apelit në Shkup. Edhe në këtë rast masa për paraburgim është vazhduar në mënyrë kolektive, duke mos individualizuar arsyet për çdo të akuzuar në veçanti. Argumentet për marrjen e vendim me të cilat u vazhdua masa e paraburgimit të tetë të akuzuarve përfshihen vetëm në një faqe.

1.3 Mbikqyrja ndërkombëtare e njësive të paraburgimit

Në lëndën **A.D. dhe tjerë. KOK.nr.80/12 të Gjykatës Themelore Shkup1** nga ana e Komitetit Ndërkombëtar të Kryqit të Kuq (KNKQ) deri te gjykata u dërgua një kërkesë për vizitë të personave në paraburgim. Gjatë kohës së njërës nga seancat e kësaj lënde, kryetari i trupit gjykues njoftoi se kërkesa është refuzuar për shkak se KNKQ nuk është pajtuar me kushtet e vendosura nga ana e gjykatës, të cilat kishin të bënin me menyrën se si vizita duhet realizuar. Publiku prezent në seancë nuk ishte i njoftuar për detajet e kushteve të vendosura. Dëshirojmë të potencojmë se rendësinë që ka KNKQ për të drejtat e njeriut edhe ate në aspekt të mbikqyrjes së pushteteve gjatë zbatimit

⁸ Aplikacioni nr. 28169/08, Strasbur, 28 tetor 2010, para. 63.

të masës për paraburgim është e vërtetuar edhe në ligjin e vjetër edhe në Ligjin (e ri) për procedurë penale në të cilin potencohet se “përfaqësuesit e Komitetit Ndërkombëtar të Kryqit të Kuq kanë të drejtë pas miratimit nga ana e gjykatësit hetues të vizitojnë dhe pa mbikqyrje të bisedojnë me personat në paraburgim.” Po ashtu, mandatin ndërkombëtar i KKNKQ rrjedh nga konventat e Gjenevës nga viti 1949 në të cilat Republika e Maqedonisë është edhe nënshkruese.

Përveç refuzimit të përmendur për mbikqyrje ndërkombëtare të njërive për paraburgim, në rastin **T.K dhe tjerë. KOK.nr.51/13 në Gjykatën Themelore Shkup 1**, është refuzuar edhe kërkesa e Raportuesit special të Kombeve të Bashkuara për promovim dhe mbrojtje të të drejtës për liri të mendimit dhe shprehjes Frank La Ru i cili kërkoi të vizitojë gazetarin T.K.Kjo qasje e Gjykatës Themelore Shkup 1 i përforcoi dyshimet se njesitë e paraburgimeve në Maqedonij janë vende në të cilat nuk respektohen standardet ndërkombëtare dhe të vendit për trajtim të të arrestuarve. Nga ana tjetër, është për tu përsëritur dhënia e lejeve nga ana e disa gjykatave të vendit që përfaqësuesit e Komitetit të Helsinkit të vizitojnë disa persona të arrestuar gjatë viteve 2013 dhe 2014. Edhe pse këto leje ishin të vlefshme vetëm për biseda në hapsirën për pritje dhe nën mbikqyrje të policisë së burgut, kjo paraqet përparim kur kemi parasysh faktin që para do kohësh kërkesat tona refuzoheshin pa arsyetim ligjor.

2. Prezumimi i pafajsisë

Neni 13 i Kushtetutës së RM parasheh që personi i akuzuar për vepër penale do të konsiderohet i pafajshëm derisa fajësia e tij nuk vërtetohet me vendim të plotfuqishëm gjyqësor. Në nenin 6, pika 2 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut parashihet që çdokush i cili është i akuzuar për vepër penale trajtohet si i pafajshëm derisa fajësia e tij nuk dëshmohet në rrugë ligjore. Sipas Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut dyshimi për ate nëse dikush është fajtor duhet të i shkojë në favor të akuzuarit.⁹Nëpërmjet praktikës gjyqësore,

⁹ Barbera, Meseg dhe Jabardo kundër Spanjës, Aplikacioni nr. 10590/83, Strasbur, 6 dhjetorë 1988, para. 77.

Gjykata Evropiane potencon se personat zyrtarë duhet të përmbahen nga paragjykimi i fajit të të akuzuarve. Sipas Gjykatës, neni 6, pika 2 do të shkelet në rastet kur gjyqtarë e prokurë,¹⁰ ministra dhe zyrtarë policorë,¹¹ dhe funksionarë të lartë, do të deklarojnë se personi, të cilit procesi gjyqsorë nuk i ka mbarruar, është fajtorë.¹² Kjo praktikë gjyqësore është përfshirë edhe në Ligjin (e ri) për procedurë penale. Në nenin 2, pika 2 nga ligji është paraparë që organet shtetërore, mjetet e informimit publik si dhe personat tjerë obligohet të përmbahen konform parimit të prezumimit të pafajsisë, ndërsa me deklaratet e tyre publike mbi procedurat të cilat janë në rrjedhë nuk guxojnë të shkelin të drejtat e të akuzuarit dhe të dëmtuarit, si dhe pavarsinë dhe paanshmërinë e gjykatës. Kjo mbrotje është e patjetërsueshme për të mbrojtur ligjshmërinë e procedurës dhe çlirimin nga presionet e ndryshme ndaj gjyqtarëve dhe gjyqtarëve porotë gjatë marrjes së vendimeve për lëndët. Përveç ndalesës për prejudikim të fajit nga ana e personave të përmendur, sipas Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut edhe “kampanja virtuale mediale (...) mund të ndikojë në mendimin publik i cili mund të ndikojë tek gjyqtarët porot të vendosin për fajin e të akuzuarve”.¹³

2.1 Shkelja e parimit nga ana e pushtetit dhe mediave

Gjatë disa viteve të kaluara përfaqësuesit e Ministrisë për Punë të Brendshme (MPB) ju jepnin emra disa nga arrestimeve policore. Quajtja e aksioneve policiore për shembull “Monstra” apo “Përçarës”, paraqesin shkelje të llojit të vetë të prezumimit të pafajsisë. Për rastin e mbikqyrur **A.D dhe tjerë. KOK. nr.80/12 të Gjykatës Themelore Shkup 1**, në ditën e arrestimit të të dyshuarve ministri për punë të brendshme do të deklarojë “MPB i zbuloi kryerësit e vrasjes makabre në liqenin e Smilkovës (...) ndjekës të islamit radikal...”. Në momentin që MPB do të emërojë ndonjë aksion, ai emërtimi shfrytëzohet edhe nga ana e medimeve, mirëpo po ashtu shfrytëzohet edhe në njoftimet zyrtare

10 Daktrash kundër Lituanië, Aplikacioni nr. 42095/98, Strasbur, 10 tetorë 2000, para. 42.

11 Alene De Ribemund kundër Francës, Aplikacioni nr. 15175/89, Strasbur, 10 shkurt 1995, para. 41.

12 Butkevičius kundër Lituanië, Aplikacioni nr. 48297/99, 26 mars 2002, para. 53.

13 Kraksi kundër Italisë, Aplikacioni nr.34896/97, 5 dhjetorë 2002, para. 98

të gjykatës. Kështu për shembull, në kumtesën e saj të 14 prillit 2014 Gjykata Themelore Shkup 1 thekson “në lidhje me lëndën KOK nr.80/12 i njohur si “Monstra” Gjykata themeore Shkup 1 – Shkup informon se rasti ende është në rrjedhë, mirëpo gjendet në fazën përfundimtare...”.¹⁴Në njoftimet nga gatise gjithë mediumet aspak nuk u morr në konsideratë parimi i prezumimit të pafajsisë dhe për lëndët në rrjedhë shfrytëzohen tituj ose citate në të cilat të dyshuarit paraqiten si fajtorë.

Para fillimit të gjykimit të lëndës **D.S. K.nr.1505/14 në Gjykatën Themelore Shkupi 1**, MPB publikoi njoftimi me anë të së cilit publiku u njoftua për arrestimin e personit D.S. Edhe pse MPB nuk e publikoi emrin e të arrestuarit, prezumimi i pafajsisë u shkell nga potencimi i profesionit dhe kualifikimeve të tij, emri i institucionit shëndetësor, vendi i punës momental dhe i mëparshmi duke saktësuar klinikat konkrete në Shkup.Me detajet e shpërndara, në mënyrë shumë të thjeshtë mund të arrihej tek emri dhe mbiemri i plotë i të arrestuarit. Gjatë takimit në mes përfaqësuesve të Komitetit të Helsinkit dhe trembëdhjetë gjyqtarëve në Gjykatën Themelore Shkupi 1 u ngrit edhe kjo çështje dhe nga gjyqtarë u kërkuar që ata të angazhohen në mënyrë aktive që të angazhohen në mbrojtjen e parimit të presumimit të pafajsisë sepse edhe pse shkellja e këtij parimit nuk parasheh ndonjë sanksion konkret me asnjë ligj, kjo shkelje është e papranueshme sipas Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut e cila ka supermacion mbi ligjet e vendit. Po ashtu u potencua se edhe titujt nuk duhet të ndikojnë në punën e gjyqtarëve të cilët në mënyrë profesionale e kryejnë detyrën e tyre, kjo po ashtu ka ndikim edhe në gjyqtarët porotë të cilët paraqesin shumicë në këshillat gjyqësor. Sipas qëndrimit të gjyqtarëve, shkelja e parimit të presumimit të pafajsisë me emërimet e aksioneve policore dhe njoftimet nga ana e mediave nuk është aktivitet i tyre dhe rrjedhimisht nuk mund të konsiderohet si shkelje nga ana e tyre.

2.2 Shkelja e parimit nga ana e gjykatave

Në një pjesë nga procedurat gjyqësore të mbikqyrura në të cilat kundër të akuzuarve ishte përcaktuar masa e paraburgimit, gjatë shqyrtimit të vendimeve

¹⁴ Shif: <http://www.osskopje1.mk/Novosti.aspx?novost=256> (qasja e fundit 3 korrik 2014).

për përcaktim dhe vazhdim të kësaj mase, vërejtëm se në formulimin e tekstit për arsyet se pse jepet masat e paraburgimit edhe gjyqtarët e kanë shkelë parimin e prezumimit të pafajsisë. Në fakt, në një numër të vendimeve për paraburgim të cilat ngjajnë shumë mes veti thuhet që masa e paraburgimit përcaktohet për shkak të “shkallës së përgjegjësisë penale” dhe “mënyrës së kryerjes dhe motivit për kryerje të veprave”. Dëshirojmë të potencojmë se shkalla apo niveli i përgjegjësisë penale dhe mënyra dhe motivet e kryerjes së veprave mund të vërtetohet vetëm atëherë kur përfundon shqyrtimi kryesorë dhe gjatë kohës së shqiptimit të dënimit, dhe jo gjatë kohës së hetimit apo gjatë rrjedhës së procesit gjyqësor. Në lëndën **T.K dhe tjerë. KOK.nr.51/13 në Gjykatën Themelore Shkup 1**, një nga gjyqtarët e trupit gjykues ndaj një dëshmitari u drejtuar me fjalën “gënjen!”. Kjo mënyrë e udhëheqjes së procedurës me siguri nuk ëshët në pajtueshmëri me rolin që gjyqtari e ka në procesin gjyqësorë dhe mund të interpretohet si bindje e hershme mbi ekzistimin e ndonjë fakti, para mbarimit të procedurës.

3. Publiku në procedurat gjyqësore

Neni 102 i Kushtetës së Maqedonisë parasheh që shqyrtimet para gjykatave dhe shqiptimi i aktgjykimeve janë të hapura, ndërsa publiku mund të përjashtohet vetëm në rastet e parapara me ligj. E drejta në gjykim publik garantohet edhe me nenin 6, pika 1 të Konventës Evropiane për Mbrojtje të të Drejtave të Njeriut, si dhe me nenin 5 të Ligjit për procedurë penale. Nga ana e gjykatës, publiku mund të përjashtohet edhe zyrtarisht ose me propozim të palëve ose i dëmtuari të përjashtojë publikun nga një pjesë e shqyrtimit kryesorë ose nga i tërë shqyrtimi kryesorë, nëse ajo është e nevojshme për të rruajtur shtetin, sekretet të rëndësishme ushtarake, zyrtare apo afariste, rendin publik, mbrojtjen jetës private të të akuzuarit, dëshmitarit apo të dëmtuarit, mbrojtja e sigurisë së dëshmitarit apo viktimës dhe/ose mbrojtjes së interesave të të miturit (neni 354 nga Ligji për procedure penale). Në procedurat gjyqësore për mbrojtje të të drejtave dhe detyrimeve themelore të njeriut dhe qytetarit, kontestet juridiko-civile, ku gjykata shqyrton dhe vendos sipas dispozitave të Ligjit për procedure kontestimore, shqyrtimi është publik.

Qytetarët e Republikës së Maqedonisë shumë rrallë vendosin të ndjekin ndonjë procedurë gjyqësore. Arsyet për këtë situatë janë nga më të ndryshmet dhe kanë të bëjnë me mungesën e kushteva hapsirore të gjykatave, mospasja e qasjes në gjykata, mos-informimi, mos-interesimi etj. Megjithatë, sikurse asnjëherë më parë, vitet e fundit është vërejtur një rritje e interesit për të ndjekur procedurat gjyqësore nga ana e mediave të cilët rregullisht informojnë për dhjetra procedura gjyqësore në çdokohë. Përveç mediave, në rolin e publikës në gjykatore paraqetet edhe një numër shumë i vogël i organizatave qytetare, ndërsa një numër ende më i vogël i tyre kryejnë mbikqyrje sistematike të procedurave gjyqësore. Po ashtu, një numër i caktuar i procedurave gjyqësore ndjeken edhe nga Misioni i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) në Shkup, ndonjëherë në gjykimet janë prezentë edhe përfaqësues të disa ambasadave të shteteve të huaja në Republikën e Maqedonisë. Pjesëmarrja e Misionit të OSBE në Shkup, e cila në të njëjtën kohë paraqet misionin më të gjatë të organizatës që nga ekzistenca e saj, si dhe të përfaqësuesve të ambasadave në gjykimet në të cilat si palë nuk paraqiten shtetas të vetë, tregon për nivelin e ulët të shtetit të së drejtës dhe besimit të ulët që kanë ndaj sistemit të jurisprudencës në vend.

Ende ekziston praktika që disa procedura gjyqësore të udhëhiqen në zyrat e gjyqtarëve. Në ato kushte, praktikisht është e pamundur që publiku të merr pjesë në ato gjykime. Kushtet hapsinore në numrin më të madh të gjykatoreve nuk mundësojnë pjesëmarrjen e më shumë se 10 personave, ndërsa ndonjëherë ka më shumë palë dhe pjesëmarrës të drejtëpërdrejt në procedurën gjyqësore, sesa vende të lira në gjykatore. Edhe pse ekzistojnë këto kufizime hapësinore, numrimë i madh i gjyqtarëve lejojnë prezencën e publikut, mirëpo pjesëmarrësit e kanë patjetër të qëndrojnë në këmbë. Mbikqyrësit kanë vërejtur se disa herë policia e gjykatës nuk lejon hyrjen anëtarëve më të afërt familjar të palëve edhe pse në gjykatoret ka pasur vende të lira për tu ulur. Megjithatë, pas reagimit të mbrojtësit ligjorë prezenca e këtyre personave është mundësuar. Prezenca e një grupi më të vogël të qytetarëve në gjykatore në të shumtën e rasteve kontribuon në paraqitjen e turmës dhe një atmosferë ngulfatëse. Shpesh

temperatura në disa gjykatore ndikohet nga kushtet atmosferike, veçanërisht është gjendje e pakëndshme gjatë kohërave të nxehta dhe kohërave të ftohta të dimrit. Në kësi kushte është joreale të pritet që publiku do të ishte e interesuar të ndjek procedurat gjyqësore.

Për të përshëndetur ëshë shfrytëzimi i uebfaqeve të gjykatave për të publikuar agjendën e gjykimeve të caktuara. Përveç kësaj, në numrin më të madh të gjykatave përdoren televizorë LCD në të cilat mund të shihet orari i gjykimeve, si dhe numri i gjykatoreve në të cilat mbahet gjykimi. Megjithatë, do ishte e preferueshme që në gjykata të ekzistojnë edhe broshura me të cilat, ndër të tjerat, qytetarët do të informoheshin për të drejtën e tyre në çdokohë të mund të hyjnë në ndërtesën e gjykatës nëse kanë interes të ndjekin ndonjë gjykim apo gjykime.

3.1 Shkelja e parimit të publicitetit

Përveç një problemi në Gjykatën Themelore Kumanovë, ekipi mbikqyrës nuk kishte vështirësi në qasjen në gjykatoret në të cilat realizuam mbikqyrjen e proceseve gjyqësore. Në lëndën **A.G dhe tjerë. K.nr.906/13 në Gjykatën Themelore Kumanovë**, në gjykatore përveç palëve dhe përfaqësuesit të ekipit mbikqyrës prezent ishte edhe një gazetare. Kryetari i trupit gjykues, i cili nuk kishte veshur veshje gjyqtari (togë) të cilën është i obliguar ta vesh në pajtueshmëri me nenin 57 të Ligjit për gjykata,¹⁵ e pyeti gazetaren nëse për prezencën e saj ka marr leje nga Gjykata Supreme e RM. Edhe pse gazetarja me të drejtë u mundua të i sqarojë se sipas Ligjit për procedurë penale leja është e nevojshme vetëm për inçizimi audio dhe video ose për fotografim, kryetari i trupi gjykues në konsultim dhe me miratim të përfaqësuesit të prokurorisë publike e udhëzoi gazetaren të drejtohet te kryetari i gjykatës dhe të pyet nëse ka të drejtë të qëndrojë në gjykatore.

Gjatë një shqyrtimi tjetër gjyqësor për lëndën e njejtë, në momentin kur mbikqyrësi arriti afër ndërtesës së Gjykatës Themelore Kumanove, nga ana e policisë së gjykatës iu kërkua leje për pjesëmarrje në gjyq me çrast ai e

15 „Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë“ nr. 58/06, 35/08 dhe 150/2010.

tregoi identifikimi zyrtar dhe i informoi përfaqësuesit e policisë së gjykatës se kryetari i gjykatës dhe kryetari i trupit gjykues janë të informuar për pjesëmarrjen e tij, dhe se duhet të ndjek shqyrtimin për lëndën që veç kishte marr pjesë dy herë me, se gjykimi është publik dhe se nuk ka nevojë për leje të posaçme për pjesëmarrje dhe se ndalesa për hyrje në ndërtesën e gjykatës do të ishte jokushtetuse dhe jashtëligjore. Ky argumentin nuk u pranua nga ana e policisë së gjykatës e cila mbikqyrësit nuk i lejoi të hyjr në ndërtesën e gjykatës. Pas kësaj ngjarjeje Komiteti i Helsinkit menjëherë dërgoi parashtrësë deri te kryetari i gjykatës. Kryetari i gjykatës duke u thirrur në një Rregullore të vjetër të gjykatës e cila ka përfunduar të vlejë dhe në dispozitat të cilat kanë të bëjnë me sigurimin e ndërtesave, pronës, njerëzve dhe mbjates së rendit dhe dicitlinës në ndërtesën gjykatës konstatoi se policia e gjykatës me të drejtë ka kërkuar leje ose ftesë. Për këtë shkelje flagrante të parimit të publicitetit Komiteti i Helsinkit dërgoi parashtrësë deri te Këshilli Gjyqësor i RM, mirëpo deri në mbylljen e kësaj analize, edhe pse u tejkalua afati ligjorë prej dymuajsh për përgjigje, nuk është dërguar vendimi i Këshillit.

3.2 Transparenca e gjyqtarëve dhe inçizimi/fotografimi i procedurave

Edhe ligji i vjetër (neni 314) edhe Ligji (i ri) për procedurë penale (neni 363) parasheh që para fillimit të diskutimit kryesorë gjegjësisht shqyrtimit kryesorë, krytari i trupit gjykues, përveç obligimeve tjera, detyrimisht duhet të paraqes përbërjen e trupit (gjyqësorë). Nga të gjitha lëndët e ndjekura në lëmin e materies penale, vetëm para fillimit të lëndës **M.E. KOK.nr.107/13 të Gjykatës Themelore Shkup 1** kryetari e paraqiti trupin gjykues. Edhe pse nuk paraqet ndonjë shkelje thelbësore të ligjit, vlerësojmë se kjo dispozitë është e rëndësishme si në aspekt të transparencës së procedurës, ashtu edhe për përgjegjshmërinë e anëtarëve të trupave gjykes.

Në pajtueshmëri edhe me (nenin 310) ligjin e vjetër edhe me Ligjin (e ri) për procedurë penale (neni 360), në gjykatore nuk mund të bëhen inçizimi filmike dhe televizive. Me përjashtim, kur ekziston leje nga kryetari i Gjykatës Supreme të Republikës së Maqedonisë, gazetarët mund të inçizojnë një pjesërisht

shqyrtimin kryesorë. Gjatë ndjekjes së procedurave gjyqësore, mbikqyrësit e Komitetit të Helsinkit në disa nga rastet kur bëhej shqyrtimi kryesorë në Gjykatën Themelore Shkupi 1, vërejtën se këshilli i përjashtonte gazetarët pas inçizimit të disa inserteve të shkurta edhe ate para se të fillojë shqyrtimi kryesorë. Për shkak kësaj praktike të gjykatës, publiku nuk mund të fitojë një pasqyre të plotë mbi kushtet në kuadër të së cilave udhëhiqet një lëndë penale, dhe lejohet hapsirë për lëshime gjatë informimit medial.

Nuk është kontestuese se gjyqtari udhëheqës gjegjësisht trupi gjykues mund të vendos që pjesë nga shqyrtimi kryesorë mos të inçizohet, nga procedurat e mbikqyrura gjermëtani u konstatu se personat që inçizojnë largohen nga gjykatoret duke mos u marr asnjë vendim i cili në formë të shkruar do të evidentohet në proces-verbal. Me këtë qasje nuk respektohet në tërësi leja e kryetarit të Gjykatës Supreme. Për këtë lëshim u diskutua edhe gjatë takimit të përfaqësuesve të Komitetit të Helsinkit me trembëdhjetë gjyqtarët në Gjykatën Themelore Shkup. Sipas gjyqtarëve, kushtet hapsirore nuk lejojnë inçizimin e gjithë shqyrtimit gjyqësorë, ndërsa dhënia e lejeve të gjithë mediumeve që kërkojnë nga Gjykata Supreme kontribuon në trajtimin e barabartë të tyre. Megjithëatë, pas takimit, në lëndën **A.D dhe tjerë. KOK. nr.80/12** kameramanëve dhe fotoreporterëve ju mundësua të inçizojnë në tërësi shpalljen e aktgjykimit që paraqet një hap në drejtim të duhur dhe meriton të vlerësohet.

Në aspekt të inçizimit/fotografimit të procedurave civile, Ligji për procedurë kontestimore nuk përmban dispozita të veçanta me të cilat do të lejohet apo ndalohet inçizimi gjegjësisht fotografimi i procedurës gjyqësore. Megjithëatë, Rregulloja e gjykatës¹⁶ e rregullon këtë çështje në nenin 103, pika 3 në të cilën potencohet se inçizimi vizuel (video) dhe inçizimi me zë (audio), njoftimi dhe fotografimi në procedurën kontestimore dhe në procedurën e kontestit administrativ mund të kryet pas miratimit të kryetarit të gjykatës, pasi është siguruar mendimi nga gjyqtari që merret me lëndën dhe me pëlqim në formë

16 „Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë “ nr. 66/2013.

të shkruar nga ana e palëve. Vlerësojmë se koncipimi i tillë i nenit ka të bëjë me esencën e kontesteve, të cilat janë juridiko-civile.

Sipas dispozitave të Ligjit për procedurë kontestimore udhëhiqen edhe kontestet gjyqësore për shpifje, fyerje dhe diskriminin. Për shkak të natyrës, këto konteste mund të jenë të rëndësishë së veçantë për publikun, për këtë shkak është i nevojshëm edhe inçizimi vizuel (video) dhe me zë (audio) i diskutimeve që ndodhin në gjykatat civile për këto lëndë. Mirëpo, sipas përmbajtjes së nenit 104 të Rregullores së gjykatës, pëlqim duhet të japin edhe palët e lëndës, gjë që shumë rëndë mund të arrihet.

Në lëndën **A.A dhe tjerë. PO 121/13 në Gjykatën Themelore Gostivar** në të cilën kërkohet vërtetimi i diskriminimit në bazë të përkatësisë politike, u dërgua kërkesa për inçizim vizuel (video) dhe me zë (audio) për shqyrtimin kryesorë, për të cilin rasti mendim pozitiv dhanë edhe kryetari i trupit gjykues edhe paditësit. Mirëpo, për shkak të refuzimit të të paditurve, kërkesa u refuzua.

3.3 Dëshmitari i mbrojtur si arsye për përjashtim të publikut

Duke ndjekur procedurat gjyqësore në të cilat si dëshmitarë paraqiten persona me identitet të fshehur, ekipi mbikqyrës vërtetoi se publiku sipas rregullit përjashtohet nga gjykatoret. Në këtë kontekst, në mënyrë të veçantë duam të potencojmë rastin **L.B dhe tjerë. KO.nr.2917/12 në Gjykatën Themelore Shkup 1**. Për këtë rast gjyqësorë nga ana e prof.Dr. Gordan Kalajxhiev, u dërgua njoftimi se i njeiti në kapacitetin e njohësit si shkencëtar, si profesor i procedurës penale në fakultetin Juridik “Justinijani I” dhe kryetar i Komitetit të Helsinkit, do të mbikqyr procedurën gjyqësore. Mendim pozitiv që publiku profesional/shkencorë mos të jetë i përjashtuar nga pyetjet e dëshmitarit të mbrojtur dhe e prokurori publik, si propozues i dëshmitarit, me çrast ishte rasti i parë kur u tregua një vullnet i mirë nga ana e prokurorisë publike për transparencë më të madhe në procedurën e dëgjimit të dëshmitarit të mbrojtur. Megjithatë, trupi gjykues vendosi të përjashtojë publikën në tërësi, duke përfshirë edhe publikun profesional. Gjykojmë se vendimet e njëpasnjëshme të trupit gjykues për të përjashtuar publikun për lëndët ku paraqiten dëshmitarë të mbrojtur

nuk lejon hapsirë për të vërtetuar nëse realizohet parimi i gjykimit fer dhe të drejtë.

Në veçanti nuk e konsiderojmë të arsyeshëm përjashtimin e publikut profesional, i cili do të ndjekë vetëm mënyrën e dëgjimit të dëshmitarit të mbrojtur, me qëllim të vërtetohet zbatimi i dispozitave ligjore me të cilat rregullohet mënyra e mbrojtjes së dëshmitarëve në Republikën e Maqedonisë dhe ndikimit të tyre në parimin e gjykimit fer dhe të drejtë. Dëshirojmë të potencojmë se në të ardhmen trupat gjykues duhet të shfrytëzojnë mundësinë e paraparë në nenin 355 pika 2 nga Ligji (i ri) për procedure penale (dispozitë e cila ishte prezente edhe në ligjin e mëparshëm), në shqyrtimin kryesorë në të cilin është përjashtuar publiku të marrin pjesë persona zyrtarë, punëtorë publik dhe shkencëtarë. Për këtë mundësi është diskutuar gjatë takimit të përfaqësuesve të Komitetit të Helsinkit me trembëdhjetë gjyqtarët e Gjykatës Themelore Shkup. Përfaqësuesit e Komitetit të Helsinkit potencuan se do të vazhdojnë të dërgojnë kërkesa në cilësinë e njohësve shkencorë dhe punëtorëve publik, ndërsa gjyqtarët u pajtuan që çdo kërkesë të trajtohet enkas për çdo lëndë.

4. E drejta e përfaqësimit nga ana e përfaqësuesit ligjorë/avokatit

Neni 12 i Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë parashih që çdo person ka të drejtë në përfaqësues ligjorë/avokat në procedurë gjyqësore. Në nenin 6, pika c, të Konventës Evropiane për Mbrojtje të të Drejtave të Njeriut parashihet që çdokush ka të drejtë të mbrohet vetëm ose me ndihmën e mbrojtësit sipas zgjidhjes së tij, ndërsa nëse nuk posedon mjete për të paguar mbrojtës, të fitojë avokat zyrtarë pa pagesë kur këte e kërkojnë interesat e drejtësisë. Në nenin 70 të Ligjit (të ri) për procedurë penale, në tërësi është marrë kjo dispozitë e konventës. Sipas praktikës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, kur vendoset nëse interesat e drejtësisë kërkojnë mbrojtje falas sipas detyrës zyrtare, të rëndësishëm janë tri faktorë: serioziteti i veprës penale dhe pesha

e dënimit të mundshëm; ndërlikueshmëria e lëndës; dhe aspektet sociale dhe personale të të akuzuarit.¹⁷

Para se të vendoset nëse një personi i do i caktohet një mbrojtës falas dhe sipas detyrës zyrtare, nga personi nuk guxon të kërkohej të dëshmojë “përtej çdo dyshimi” se nuk mund të lejojë tëa paguaj për përfaqësimin e tij ligjor.¹⁸ Më tutje, neni 8 i Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut (e drejta e privatësisë) garanton privilegjin e besueshmërisë në mes të akuzuarit dhe mbrojtësit të tij. Sipas praktikës se Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, komunikimi në mes të akuzuarit dhe mbrojtësit të tij ka karakter privat dhe raport të besueshëm.¹⁹

4.1 Roli i përfaqësueve/mbrojtësve në procedurat gjyqësore

Pas mbarimit të fakultetit juridik, personi i cili ka për qëllim të punojë si avokat e ka të patjetërsueshme të bëjë praktikë në punë juridike më së paku dy vjet dhe të jep provimin e jurisprudencës. Shkollimi juridik karakterizohet si mësim shumë teorik dhe gatise nuk përfshinë praktikë në gjykatore. Puna praktike në të shumtën e rasteve realizohet vetëm formalisht, ndërsa kandidatët shumë rrallë përfitojnë aftësitë e nevojshme për përfaqësim të klientëve. Me marrjen e lincencës për avokat, të njejtët njohuritë dhe aftësitë e tyre i avansojnë vetëm me iniciativë personale, gjegjësisht nuk ekziston një sistem i mësimi të vazhdueshëm. Në të shumtën e rasteve të mbikqyrura gjyqësore palët në procedurë kanë pasur mbrojtës të cilët i kanë zgjedhur vetë. Mbikqyrësit nuk kanë hasur në asnjë refuzim të emërimit të mbrojtësit pa pagesë sipas detyrës nga ana e gjykatave. Përkundrazi, në lëndën **J.B dhe tjerë. KOK nr.59/12 në Gjykatën Themelore Shkup 1** avokat pa pagesë iu caktua një personi të punësuar kundër të cilit në fund të procedurës iu shqiptuar dënimi me kusht. Sipas kësaj, mund të përfundojmë se praktika gjyqësore e cila ka të bëjë me caktimin e mbrojtësit sipas detyrës zyrtare është në pajtueshmëri me Kushtetutën, Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe ligjet.

17 Kuaranta kundër Zvicrës, Aplikacioni nr. 12744/87, 24 maj 1991, para. 33-35.

18 Pakeli kundër Gjermanisë, Aplikacioni nr. 8398/78, 25 prill 1983, para. 34.

19 Kembel kundër Mbretërisë së Bashkuar, Aplikacioni nr. 13590/88, 25 mars 1992, para. 48

4.2 Avokat zyrtar pa pagesë

Mbikqyrësit vërejtën se mbrojtësit e caktuar sipas detyrës zyrtare nuk janë gjithmonë aktiv në lëndët në të cilat përfaqësojnë palë të cilët nuk posedojnë mjete për të angazhuar mbrojtës sipas zgjidhjes së tyre. Kjo ishte evidente në lëndën **V.L dhe tjerë. KOK.nr.8/08 në Gjykatën Themelore Shkup 1** ku dukej qarte se me aktiv ishin avokatet e palëve që përfaqësonin me pagesë sesa ata që ishin caktuar sipas detyrës zyrtare. Kjo gjendje e sjell në pikëpyetje efektivitetin e mbrojtjes së atyre qytetarëve të cilët nuk janë në gjendje të angazhojnë mbrojtës sipas zgjidhjes së tyre. Edhe përkundër joaktivitetit të disa nga mbrojtësit zyrtarë, ekipi mbikqyrës nuk vërejti ndonjë rast në të cilin gjykatësi reagoi për mbrojtje joadekuate. Dëshirojmë të theksojmë se sipas praktikës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut gjykatat e kanë patjetër të reagojnë kur të vërejnë një mbrojtje joadekuate nga ana e mbrojtësve zyrtarë ose për një mbrojtje të tillë të kuptojnë në formë tjetër.²⁰

Lëshimet më të mëdha në sistemin e sigurimit të mbrojtësve sipas detyrës zyrtare janë mosekzistenca e rregullave të qarta gjatë përcaktimit, si dhe mosveprimi i atyre mbrojtësve pas mbarimit të procedurës në shkallë të parë. Mbrojtës sipas detyrës zyrtare cakton gjykata nga lista e vetë interne të avokatëve të interesuar. Avokatët në ato lista janë zakonisht të rinjë dhe angazhimin e tyre si mbrojtës sipas detyrës zyrtare e shfrytëzojnë për të fituar përvojë. Nuk ekziston ndonjë sistem për përzgjedhje të rastësishme të mbrojtësit nga ana e regjistrimit zyrtarë. Kjo situatë kontribuon në krijimin e një lirie të madhe të gjykatave gjatë vendosjes se cili mbrojtës të caktohet. Kompenzimin që e marrin avokatët zyrtarë është dyfish më i vogël sesa ai i përcaktuari me tarifën e avokatëve.

Ekipi mbikqyrës nga ana e avokatëve zyrtarë u informua se gjykatat kompenzimin e paguajnë me vonesa të mëdha, shumë shpesh ndodhë që pagesat të bëhen pas përfundimit të plotë të procesit gjyqësorë. Kjo në mënyrë plotësuese e sjell në pikëpyetje efektivitetin e mbrojtjes. Mbrojtësit zyrtarë marrin kompenzim vetëm për përfaqësimin e tyre në shkallën e parë.

²⁰ Çekala kundër Portugalisë, Aplikacioni nr. 38830/97, 10 tetor 2002, para. 60.

Për shkak të kësaj situate ata nuk dërgojnë ankesa për aktgjykimet e shkallës së parë. Mos-shfrytëzimi i mjeteve juridike mund të ketë pasoja negative për palet, veçanërisht për ata që ndodhen në paraburgim apo burg, nuk e njohin gjuhën maqedonase, ose janë analfabetë.

5. E drejta për një gjyq të pavarur, të paanshëm dhe kompetent

Neni 12 i Kushtetutës së RM (i ndryshuar me amandamentin kushtetues XXV) përcakton që pushtetin gjyqësor e ushtrojnë gjykatat. Gjykatat janë autonome dhe të pavarura. Gjykatat gjykojnë në bazë të Kushtetutës dhe ligjeve si dhe marrëveshjeve ndërkombëtare të ratifikuara në pajtueshmëri me Kushtetutën. Llojet, kompetenca, themelimi, abrogimi, organizimi dhe përbërja e gjykatave, si dhe procedura pranë tyre, rregullohen me ligj. Në nenin 6, pika 1 nga Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut parashihet, në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tij civile ose të çdo akuze penale kundër tij, çdo person ka të drejtë për një proces të drejtë dhe publik, brenda një afati të arsyeshëm, nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme e caktuar me ligj. Sipas praktikës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në qoftë se gjykatësi vendimin e tij e ka të bazuar para se ti shqyrtojë provat të cilat do mbështeste rezonimin e tij, ajo do të vlerësohet si e pa bazë dhe e palejueshme sipas nenit 6, pika 1 të Konventës.²¹

E rëndësishme së veçantë për pavarësinë dhe paanshmërinë e gjyqtarëve është ekzistimi i një sistemi për përzgjedhjen e rastësishme të lëndëve të cilat ata do ti procedojnë. Gjykatat në Republikën e Maqedonisë shfrytëzojnë një sistem të unifikuar informativ për administrim të lëndëve gjyqësore (AKMIS) nëpërmjet të cilit, mes tjerash, në mënyre automatike bëhet shpërndarja e lëndëve për gjyqtarë dhe ndjeket lëvizja e lëndëve. Po ashtu është i rëndësishëm edhe përzgjedhja e gjyqtarëve e cila në Republikën e Maqedonisë, në pajtim me nenin 38, pika 1 nga Ligji për gjykata²² të cilët nuk kanë kufizim të mandatit.

21 Fej kundër Austrisë, Aplikacioni nr. (14396/88, 24 shkurt 1993, para. 34.

22 „Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë“ nr.58/06, 35/08, dhe 150/10.

Krahasuar me bartësit e funksioneve publike, pagat e gjyqtarëve në Republikën e Maqedonisë janë relativisht të larta që duhet të ndikojnë në pavarsinë dhe paanshmërinë e tyre.

Që një gjykatë të vlerësohet si e paanshme, është e patjetërsueshme që në të të punojnë gjyqtarë të cilët i përfaqësojnë të gjithë përfaqësuesit e komuniteteve në vend. Në Raportin e Avokatit të Popullit mbi ndjekjen dhe zbatimin e parimit të përfaqësimit të drejtë për vitin 2012 potencohet “duke analizuar përmbledhjen e të dhënave të tubuara nga 27 gjykata themelore në teritorin e Republikës së Maqedonisë për vitin 2012 mund të konstatohet kjo situatë e përfaqësimit të komuniteteve: Maqedonas – 83,8%, Shqiptarë – 10,5%, Turq – 1,6%, Romë – 0,9%, Serb – 1,0%, Vllehë – 1,3%, Boshnjakë – 0,5% dhe të tjerë 0,4%. Në gjykatat themelore ekziston një përparim i ulët i planit në zbatimin e parimit të përfaqësimit të drejtë në krahasim me vitet e kaluara, më çrast potencojmë tempon e ngadalësuar të punësimit të personave të cilat nuk i përkasin komunitetit shumicë, veçanërisht në përfaqësimin në pozitat udhëheqëse.”²³Situata është e ngjashme edhe në katër Gjykatat e Apelit. Sipas të dhënave, përveç Vllehëve, asnjë nga komunitetet pakicë nuk është e përfaqësuar drejtë në gjykatat e vendit.

Pavarsia dhe paanshmëria e gjyqtarëve shihet edhe në aspekt të qasjes së tyre ndaj pjesëmarrësve tjerë në procedurë (të akuzuar, dëmtuar, prokurorë publikë, paditës, të paditur, mbrojtës, etj). Ekipi mbikqyrës ka vërejtur se gjyqtarët në përgjithësi janë profesionistë në aspekt të raportit të tyre me pjesëmarrësit tjerë në procedurë, mirëpo ende ekziston një afërsi e caktuar në mes gjyqtarëve dhe prokurorëve publik si dhe një raport më i favorshëm nga ana e gjyqtarëve ndaj avokatëve më të vjetër dhe me më përvojë, në krahasim me raportin që kanë ndaj avokatëve me më pak përvojë.

Dyshime për anshmëri u vërejtën në lëndën **J.V. dhe tjerë. KOK nr.59/12 në Gjykatën Themelore Shkup 1**. Pikërisht, në ditën kur ishte planifikuar

²³ Avokati i Popullit, Raporti mbi ndjekjen dhe zbatimin e parimit të përfaqësimit të drejtë për vitin 2012, faqe. 28-30, Shkup, prill 2013, për më shumë: <http://ombudsman.mk/upload/documents/2013/Izvestaj%20-SPZ%20-za%202012.pdf> (qasja e fundit: 4 korrik 2014).

shpallja e aktgjykimit, trupi gjykues vendosi që lënda të kthehet në fazën e shqyrtimit kryesorë dhe në të njejtin moment, në mosdijeni të të akuzuarit dhe mbrojtësit të tyre, kumtoi se para gjyqit do të dëshmojë personi i cili kinse është dakorduar të shes pronën me J.V. Dëshmitari deklaronte se për tokën ai ka negocijuar në emrin e tij dhe në emër të fqinjëve të tij të cilët e kanë autorizuar me aurotizim në formë të shkruar. J.V. mohonte se ndonjëherë është takuar me dëshmitarin me çka mbrojtësi kërkoi që autorizimi në fjalë të prezantohet para gjyqit si provë. Në atë çast trupi gjykues e lëshoi gjykatoren dhe pas konsultimit 20 minutësh kumtoi se propozimi refuzohet, dhe se procedura gjyqësore përfundon.

Në aktgjykimin me të cilin gjithë të akuzuarit u shpallën fajtorë, dëshmia e dëshmitarit u shfrytëzua si një provat kryesore për fajin e J.V.

Në lëndët **A.D dhe tjerë. KOK.nr.80/12** dhe **T.K dhe tjerë.KOK.nr.51/13 në Gjykatën Themelore Shkup 1** u vërejtë lëshimi i gjykatores nga ana e një gjyqtari anëtar i trupit gjykues gjatë rrjedhës së procedurës. Në lëndën **A.D dhe tjerë. KOK.nr.80/12** kryetari i trupit gjykues i pyeti mbrojtësit e të akuzuarve a ka nevojë të ndërpritet procedura derisa gjyqtari, anëtar i trupit gjykues, ka shkuar të pijë ujë me çrast ata u përgjigjen negativisht dhe procedura gjyqësore vazhdoi pa prezencën e tij. Në lidhje me këtë, dëshirojmë të potencojmë se në pajtueshmëri me nenin 307 nga ligji i vjetër dhe nenin 357 nga Ligji (i ri) për procedurë penale kryetari, anëtarët e trupit gjykues dhe procesverbalisti si dhe gjyqtarët dhe gjyqtarët porotë duhet pandërprerë të jenë pjesëmarrës në shqyrtimin kryesorë. Miratimi nga ana e mbrojtësve që një gjyqtarë të lëshojë seancën nuk i liron anëtarët tjerë të trupit gjykues të veprojnë në kundërshtim me ligjin.

Në aspekt të kompetencës së gjykatave, vo lëndën **V.Ç dhe tjerë. RO nr.96/2013 në Gjykatën Themelore Gostivar** e cila kishte të bënte me diskriminimin për shkak të përkatësisë partiake, është sjelle vendim gjyqësorë negativ për paditësit, me vërejtje të trupit gjykues se paditësit para se të dërgojnë padi është dashur të paraqesën parashtrësë deri tek Komisioni për mbrojtje nga diskriminimi. Me këtë rast dëshirojmë që gjyqtarëve në

Republikën e Maqedonisë të ju potencojmë se Komisioni për mbrojtje nga diskriminimi është organ i pavarur i cili sjell mendime dhe rekomandime në lidhje me parashtresat e dërguara për diskriminim eventual dhe nuk paraqet ndonje parakusht për mbrojtje gjyqësore nga diskriminimi.

Pa dallim nëse viktimat e diskriminimit janë drejtuar ose jo deri te Komisionin për mbrojtje nga diskriminimi, mund të nisnin procedurë gjyqësore për vërtetim dhe mbrojtje nga diskriminimi. Në rastet kur është iniciuar procedura gjyqësore dhe kur ekziston një mendim nga Komisionin për mbrojtje nga diskriminimi, mendimi mund të shfrytëzohet si provë në procedurën gjyqësore, e cila sërish, në asnjë mënyrë nuk e obligon gjykatën të sjell vendim të njejtë. Në nenin 26 të Ligjit për pengim dhe mbrojtje nga diskriminimi është paraparë që Komisioni vepron në bazë të parashtresave dhe nëse nuk është iniciuar procedura gjyqësore për rastin e njejtë ose nuk është vendosur me vendim meritor. Në rastet kur është filluar procedura në Komisionin për mbrojtje nga diskriminimi dhe ky komision ende nuk ka marr vendim mbi parashtresën e dërguar, viktimat eventuale e diskriminimit mund të nis procedurë gjyqësore dhe për atë të informojë Komisionin për mbrojtje nga diskriminimi, me çrast procedura në Komision do të ndërpritet.

5.2 Gjyqtarët porotë

Konkluzat e përgjithshme nga gjitha lëndët e ndjekura në aspekt të gjyqtarëve porotë është se ata nuk perceptohen si pjesë përbërëse e trupit gjykues i cili vendos për lëndën konkrete edhe pse në trupin gjykes ata janë shumicë me të drejtë vote gjatë vendim-marjes. Për këtë perceptim, me sjelljen e vetë kontribuojnë edhe gjyqtarët porotë, të cilët në një pjesë të procedurave janë të painteresuar dhe e lëshojnë gjykatoren duke mos marrë pjesë në shqyrtim apo para se të përfundojë seanca. Në lëndën A.A dhe tjerë.RO 121/13 në Gjykatën Themelore Gostivar, një nga gjyqtarët porotë e lëshoi gjykatoren gjatë kohës së shqyrtimit kryesorë në periudhën kur njëri nga të paditurit jepte deklaratë. Në këtë rast, vendimi u soll vetëm gjysëm ore pasi përfundoi shqyrtimi kryesorë. Ekipi mbikqyrës, në procedurat që mbikqyrte, nuk vërejti as një pyetje të

parashtruar nga gjyqtarët porot edhe pse kjo e drejtë ju lejohet sipas Ligjit për procedurë penale.

6. Barazia e armëve dhe barra e dëshmisë

6.1 Barazia e armës

Sipas praktikës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, barazia e armëve paraqet edhe mundësi të barabartë për çdo palë në procedurë të paraqesë pikëpamjet e veta dhe të sqarojë argumentet e veta në lidhje me rastin konkret në procedurën gjyqësore me kusht që palën mos ta sjellin në një pozitë të disfavorshme vis-a-vis kundërshtarit të tij.²⁴ Në numrin më të madh të aktgjykimeve që kanë të bëjnë me gjykimin e drejtë të garantuar me nenin 6 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, Gjykata Evropiane barazinë e armëve e vlerëson si pjesë përbërëse të vetë Konventës. Në nenin 14 të ligjit të vjetër dhe nenin 15 të Ligjit (të ri) për procedurë penale parashihet që gjykata dhe organet shtetërore janë të obliguar që me kujdes të njejtë të ekzaminojnë dhe vërtetojnë si faktet që e ngarkojnë të akuzuarin, po ashtu edhe ata fakte që i shkojnë në favor. Në aspekt të barazisë së armëve në procedurën penale dëshirojmë të përqëndrojmë debatin publik në lëndën **J.V dhe tjerë. KOKZH. nr.9/14 pranë Gjykatës së Apelit Shkup.** Nga ana e Prokurorit të lartë publik u tregua që në procedurën për lëndën konkrete prokuroria me akt-akuzën dhe me aktgjykimin dënues të shkallës së parë ka provuar se të akuzuarit e kanë kryer veprën, derisa të akuzuarit nuk kanë arritur të provojnë të kundërtën. Dëshirojmë të potencojmë lëshimi i akt-akuzës *per se* dhe aktgjykimi dënues i shkallës së parë nuk do të thotë që vepra penale që ju ngarkohet të akuzuarve është kryer nga të njejtët, derisa të sjellet vendimi i formës së prerë nga ana e gjykatës. Po ashtu, barra e provës për të provuar fajin e të akuzuarve është ekskluzivisht në anën e prokurorisë dhe është detyrim i saj që të njejtën ta dëshmojë.

²⁴ De Haes dhe Zhizel kundër Belgjikës, Aplikacioni nr. 19983/92, 24 shkurt 1997, para. 53.

6.2 Barra e dëshmisë

Me miratimin e Ligjit për pengim dhe mbrojtje nga diskriminimi, dispozitat e Ligjit për marrëdhënie pune të cilat i referohen mbrojtjes nga shqetësimi në vendin e punës, më tutje edhe Ligji për mbrojtje nga shqetësimi në vendin e punës dhe Ligji për përgjegjësi qytetare për fyerje dhe shpifje, parashohin që barra e dëshmisë bie në anën e të paditurit, nëse paditësi me gjasë ka qenë viktimë e diskriminimit, shqetësimit në vendin e punës apo edhe i fyerjes dhe shpifjes. Transferimi i barrës së dëshmisë dhe respektimi i së njëjtës paraqet rëndësi të madhe, si në aspekt të mbrojtjes së viktimave, po ashtu edhe në aspekt të ndjekjes së praktikës ndërkombëtare dhe legjislacionit të Unionit Evropian.

Nga procedurat e mbikqyrura në këto lëmi ekipi mbikqyrës konstatoi se gjyqtarët nuk posedojnë përvojë praktike, dhe as që mundohen të krijojnë një praktikë të transferimit të barrës së dëshmisë në anën e të paditurit. Si shembull do ta potencojmë procedurën **A.A dhe tjerë. RO 121/13 në Gjykatën Themelore Gostivar**, i cili kishte për bazë vërtetimin e diskriminim në bazë të përaktësisë politike. Në këtë rast edhe pse ekziston një numër i madh i provave për të dëshmuar se është kryer diskriminim nga ana e të paditurve, gjykata vendosi që mos të transferojë barrën e dëshmisë në anën e të paditurve ndërsa procedura u udhëhoq si procedurë e thjeshtë civile në të cilën paditësit duhej të dëshmonin bazën e kërkesë-padisë. Mandej, përveç avokatit-të autorizuar, të paditurit nuk ishin prezent në shqyrtimin kryesorë.

Transferimi i barrës së dëshmisë mbi të paditurin është e rëndësisë së veçantë në rastet e diskriminimit dhe shqetësimit në vendin e punës, për shkak se grumbullimi i provave nga ana e paditësit është vështirësuar sepse jo çdo herë paditësit kanë qasje në informatat me të cilat do të dëshmojnë diskriminim eventual, gjegjësisht shqetësimin. Po ashtu, ky fakt ndikon në efikasitetin e ngritjes së procedurës për vërtetimin e diskriminimit, gjegjësisht shqetësimit, me anë të së cilës mund të kërkohen masa të përkohëshme për mbrojtje nga viktimizimi.

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut në disa nga vendimet potencon se transferimi i barës së dëshmisë është e rëndësishë së jashtëzakonshme veçanërisht në procedurat në të cilat kërkohet konstatimi i diskriminimit. Një nga vendimet e rëndësishme të kësaj natyre është D.H dhe tjerë. Kundër Çekisë në Gjykatën Evropiane për të Drejtat e Njeriut në të cilën thuhet: “nësë ankuesi i cili potencon se ekziston diskriminimi dhe bën një supozim të themeluar se ndikimi i ndonjë mase apo praktikte është diskriminuese, barra e dëshmisë i bie shtetit, i cili e ka të patjetërsueshme të dëshmojë se trajtimi i tillë nuk është diskriminues (...). Duke pasur parasysh veçorinë e fakteve dhe natyrën e gjetjeve në këtë lloj të rasteve (...), praktikisht do të ishte shumë rëndë që ankuesit të dëshmojnë se ka ekzistuar një diskriminim indirekt, pa mos e transferruar barrën e dëshmisë”.²⁵

7. Gjykim në afat të arsyeshëm

Neni 12 i Kushtetutës së RM (i ndryshuar me amandamentin kushtetues XXV) përcakton që pushtetin gjyqësor e ushtrojnë gjykatat. Gjykatat janë autonome dhe të pavarura. Gjykatat gjykojnë në bazë të Kushtetutës dhe ligjeve si dhe marrëveshjeve ndërkombëtare të ratifikuara në pajtueshmëri me Kushtetutën. Llojet, kompetenca, themelimi, abrogimi, organizimi dhe përbërja e gjykatave, si dhe procedura pranë tyre, rregullohen me ligj. Në nenin 6 nga Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut parashihet që, në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tij civile ose të çdo akuze penale kundër tij, çdo person ka të drejtë për një proces të drejtë dhe publik, brenda një afati të arsyeshëm, nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme e themeluar me ligj.

Në nenin 6, pika 2 e Ligjit mbi gjykatat parashihet që gjatë marrjes së vendimeve për të drejtat dhe obligimeve të qytetarëve dhe gjatë vendosjes për përgjegjësi penale, çdokush ka të drejtë në gjykim të drejtë dhe publik, në afat të arsyeshëm dhe para gjykatës së pavarur dhe paanshme të themeluar me ligj. Në nenin 10 është përcaktuar se procedura para gjykatës rregullohet me ligj dhe formohet në bazë të disa parimeve, në mes të cilëve edhe parimi i

²⁵ D.H dhe tjerë. Kundër Çekisë, Aplikacioni nr. 57325/00, 13 nëntor 2007, para. 130.

grykimit në afat të arsyeshëm. Neni 36 i Ligjit mbi grykatat parasheh mbrojtje të veçantë në rast të shkeljeve të së drejtës për grykim në afat të caktuar nga ana e Grykatës Supreme të Republikës së Maqedonisë. Është e paraparë që pala që konsideron se grykata kompetente iaka shkelë të drejtën për grykim në afat të arsyeshëm të dërgojë kërkesë për mbrojtje të të drejtës për grykim në afat të arsyeshëm deri te Grykata Supreme e Republikës së Maqedonisë.

7.1 Vonesa e procedurës gryqësore

Është një perceptim i përgjithshëm se grykatat ndonjëherë nuk i respektojnë dispozitat e Ligjit për procedurë penale në aspekt të afateve për përpilimin e aktgrykimeve. Nuk respektohet afati prej 15 ditësh i llogaritur nga mbyllja e seancës kryesore, ndërsa është vërejtur rast edhe i tejkalimit të afatit deri në 60 ditë për rastet më të komplikuar. I tillë është rasti nga lënda **L.B dhe tjerë. KO.nr.2917/12 në Grykatën Themelore Shkup 1** në të cilin rast nga dita e përfundimit të procedurës së shkallës së parë deri në ditën e dërgimit të aktgrykimit kanë kaluar më shumë se 4 muaj, në fakt dyfishi i afatit të fundit të paraparë me ligj.

Po ashtu, në rastin **J.V dhe tjerë. KOK.nr.59/12 në Grykatën Themelore Shkup 1** aktgrykimi i shkallës së parë deri të J.V i cili në atë moment ishte duke vuajtur dënimin e mëhershëm, u dërgua 106 ditë pas shpalljes së tij. Për aktgrykimi i shkallës së parë u dërgua edhe ankesë, ndërsa Grykatës së Apelit në Shkup i duheshte më shumë se shtatë muaj për të caktuar shqyrtim publik mbi rastin **J.V dhe tjerë. KOKZH.nr.9/14 në Grykatën e Apelit në Shkup** në prill të vitit 2014. Kur shqyrtimi publik duhej përfundimisht të mbahej, grykata e prolongoi për në maj për shkak se J.V nuk u sjell në grykatë nga ENP "Idrizovë". Në maj, drejtorja e burgut, duke mos ia kumtuar arsyet grykatës, sërish nuk e solli të akuzuarin. Mos-zbatimi i vendimeve të grykatës nga ana e organeve të administratës shtetërore flet për qasjen jokorrekte të institucioneve tjera ndaj grykatës. Përveç faktit që kjo praktikë ndikon në kohëzgjatjen e procedurave gryqësore, e njejta mund të ndikojë në shkeljen e të drejtave të të akuzuarve të cilët ndodhen në paraburgim, situatë për të cilën Ligji për procedurë penale parasheh procedurë urgjente gryqësore.

Gjykatat shpesh herë e shkelin të drejtën për gjykim në afat të arsyeshëm. Përveç rasteve të përmendura, shkelje janë hasur edhe në disa lëndë tjera si në procedurën penale po ashtu edhe në procedurën civile. Në lëndën **K.K K.nr.-534/13 në Gjykatën Themelore Gostivar**, e cila ka të bëjë me veprën penale Përdhunim, është paraqitur më 09.10.2008, në momentin kur edhe pretendohet se ka ndohur rasti kritik, akt-akuza në gjykatë është sjellur më 21.06.2011, gjegjësisht pasi ka kaluar 2 vite e 10 muaj nga denoncimi. Procedura, sërish, para gjykatës zgjat 3 vite, për shkak se vendimet e gjykatës së shkallës së parë, dy herë abrogohen nga gjykata e shkallës së dytë dhe ende nuk ekziston vendim i formës së prerë për lëndën. Vlerësojmë se ky rast në të cilin nga momenti i denoncimit kanë kaluar 5 vite e 10 muaj dhe ende nuk ekziston vendim gjyqësor i formës së prerë, tregon se nuk ekziston një mbrojtje efikase kur bëhet fjalë për dhunën seksuale ndaj femrave.

Në aspekt të dispozitave të Ligjit për procedurë penale për shpalljen e aktgjyimit shkelje u vërejt në lëndën **ZH.K K.nr.-534/13 në Gjykatën Themelore Gostivar**, në të cilin kryetari i trupit gjykues pas mbarrimit të shqyrtimit kryesorë shpalljen e aktgjyimit e caktoi për disa orë, mirëpo në afatin e caktuar nuk u paraqit për shkak të një takimi, me çrast dha arsyetim se aktgjykimin do ta shpall për disa ditë. Edhe për kundër këtij njoftimi, aktgjykimi nuk u shpall edhe pasi kaloi një javë, për shkak se gjyqtari paska shkuar në pushim. Me këto veprime, duket qartë se bëhet shkelje e nenit 370 nga Ligji për procedurë penale në të cilin parashihet se nga momenti që gjykata e kumton aktgjykimin, kryetari i trupit gjykues menjëherë do ta shpallë të njejtin. Nëse gjykata nuk ka mundësi të shpall aktgjykimin në ditën e njejtë pas mbarrimit të shqyrtimit kryesorë, do të prolongoj shpalljen e aktgjyimit më së pakupër tri ditë dhe do të caktojë kohën dhe vendin e shpalljes së aktgjyimit.

Nga procedurën civile si shembull do të potencojmë lëndën **B.J. RO – 225/11 në Gjykatën Themelore Shkup 2**. Edhe pse vendimi ishte pozitiv për paditësin dhe i vërtetuar shkelja e të drejtave në marrëdhëniet e punës, procedura zgjati 2 vite e 5 muaj, që është një kohëzgjatje ekstremisht e gjatë për kontestet në marrëdhëniet e punës. Neni 405 nga Ligji për procedurë kontestimore

parasheh që procedura për kontestet në marrëdhëniet e punës, veçanërisht gjatë përcaktimit të afateve dhe seanca dëgjimore/rochishte, gjykata çdoherë do i kushtojë rëndësi të veçantë nevojës për zgjidhje të shpejtë kontesteve në marrëdhëniet e punës. Në kontestet mbi marrëdhëniet e punës të cilat kanë të bëjnë me ndërprerjen e marrëdhënieve të punës, seanca për shqyrtim kryesorë duhet patjetër të mbahet në një afat prej 30 ditësh nga dita e pranimit të përgjigjes ndaj padisë. Në procedurën e kontesteve mbi marrëdhëniet e punës, procedura para gjykatës së shkallës së parë patjetër duhet përfunduar në një afat prej gjashtë muajsh nga dita e ngritjes së padisë. Duke pasur parasysh strukturën e tillë të dispozitave, rezulton se gjykata ka udhëhequr procedurë e cila është 4 herë me e gjatë sesa afati i paraparë në Ligjin për procedurë konkestimore, me çka, pa asnjë dyshim rrjedh se është shkelur e drejta për gjykim në afat të arsyeshëm, e cila pa dyshim mund ndikojë në jetën private dhe familjare të paditësit, kur i njeiti ngren padinë për ndërprerje të marrëdhënieve të punës në mënyrë të jashtëligjshme.

Në lëndën **A.ZH VPP 232/12 në Gjykatën Themelore Shkup 2**, bëhet fjalë për kompensim të pronës së eksproprijuar. A.ZH pas 13 viteve procedurë gjyqësore përfundimisht ka pritur momentin që ti vërtetohet kompensimi i pronës së tij të marrur nga koha e ish Jugosllavisë. Ai në vitin 2011 nëpërmjet përbarruesit është munduar të nxjerr të hollat e kërkuara nga ana e shtetit me çrast ka pasur ankesa nga ana e Avokaturës së Shtetit me të cilën potencohen që në vitin 2010 ka kërkuar përsëritje të procedurës, ndërsa në vitin 2011 ka dorëzuar prova të reja në gjykatë. Vendimi mbi nevojën e përsëritjes së procedurës është në rrjedhë edhe për faktin që A.ZH. deri në Gjykatën Supreme ka dërguar kërkesë për gjykim në afat të arsyeshëm të cilën gjykata ia ka pranuar dhe e ka urdhëruar gjykatën e shkallës së parë që procedurën ta kryej në afat prej 3 muajsh. Edhe për faktin që lënda zgjat 16 vite dhe është skaduar afati të cilin Gjykata Supreme ia urdhëroi gjykatës së shkallës më të ulët, për të zgjidhur lëndën, gjykata e shkallës së parë ende nuk ka sjellë vendim. Ky shembull përveç faktit që tregon mosefikasitetin e shkajshëm të gjykatës, po ashtu tregon edhe mostrajtimin e njejtë dhe të drejtë që gjykata bën ndaj palëve në kontestet gjyqësore kundër shtetit.

Ndonjëherë shkaktues të gjyqimit në afat të paarsyeshëm janë edhe vetë palët në procedurë.

Kështu për shembull, në lëndën **V.L dhe tjerë. KOK.nr.8/08 në Gjykatën Themelore Shkup 1** në të cilin rast si të akuzuar paraqiten mbi 70 persona, gjykimi disa herë shtyhet për shkak se njëri ose disa nga të akuzuarit nuk ju përgjigjet ftesave të gjykatës. Në njëërën nga seancat në të cilën nuk ishte prezent një nga të akuzuarit, kryetari i trupit gjykuesju sygjeroi të pranishmëve që të informojnë ate që mungonte se në rast se sërish nuk paraqitet në seancë kundër ti do të shqiptohet masa e përkohëshme paraburgim. Edhe pse është për tu përhëndetur përkushtimi i gjyqtarit që udhëheq lëndën të bëjë ate në kuadër të afatit të arsyeshem, është e paqartë pse nuk u soll urdhëresë gjyqësor për arrest nga ana e policisë për të marr pjesë në seancën e cila tanimë zgjat 6 vite.

7.2 Shpallja dhe përpilimi i aktgjykimeve

Në aspekt të afateve për shpallje dhe përilim të aktgjykimeve gjykatat shumë shpesh nuk i respektojnë dispozitat e Ligjit për procedurë kontestimore. Aktgjykimet gatisen asnjëherë nuk shpallen menjëherë pas mbylljes së shqyrtimit kryesorë, sipas nenit 324, pika 3 nga Ligji për procedurë kontestimore, edhe pse jo çdoherë bëhet fjalë për lëndë të komplikuar. Nuk respektohet as afati për shpallje deri më tetë ditë nga mbyllja e shqyrtimit kryesorë, në rastet kur bëhet fjalë për lëndë më të ndërlikuar, sipas nenit 324, pika 4 nga Ligji për procedurë kontestimore. I ngjashëm është rasti edhe me përpilimin e aktgjykimeve në gjykata, gjegjësisht edhe në këtë aspekt vërehet mosrespektimi afateve ligjore gjatë përpilimit dhe dërgimit të aktgjykimeve, në kontekst të nenit 326, pika 1 nga Ligji për procedurë kontestimore, në të cilin thuhet se aktgjykimi i kumtuar duhet të përpilohet në formë të shkruar në afat prej 8 ditëve, ndërsa për rastet më të ndërlikuar më së voni në afat prej 15 ditëve nga dita e kumtimit. Shpallje të vendimit menjëherë pas përfundimit të shqyrtimit kryesorë kishtenë lëndën **A.A dhe tjerë RO 121/13 në Gjykatën Themelore Gostivar**, për vërtetimin e diskriminimit në bazë të përkatësisë partiake.

8. Gjetjet tjera

8.1 Qasja në gjykata

Ekipi mbikqyrës vërtetoi se qasja në gjykata përgjithësisht është në nivel të pakënaqshëm. Disa gjykata nuk kanë hyrje të veçantë për personat e arrestuarit ose të paraburgosur dhe shpesh ndodh që këta persona të hyjnë në gjykatë nëpërmjet hyrjes kryesore, gjegjësisht hyrjes së vetme në gjykata. Sjelljet e policisë në gjykatë dallojnë nga ajo e gatise mospasjes kontrollë fare gjatë hyrjes në ndërtesën e gjykatës (p.sh Gjykata Themelore Tetovë), deri në kontrole të rrepta të qytetarëve. Kontrole të rrepta bëhen në Gjykatën Themelore Shkup 1, mirëpo patjetër duhet të potencohet fakti që policia e gjykatës vepron në mënyrë profesionaëe dhe me respekt për ata që hyjnë në ndërtesën e gjykatës. Nuk ekzistojnë hapsira të veçanta për të pranuar të miturit, po ashtu nuk ekzistojnë hapsira për veshje – garderoberë, shpesh herë ndodh që pjesëmarrësit mos të jenë veshur në mënyrë të përshtatshme me temperaturat e gjykatoreve. E gjithë kjo sjell një situatë në të cilën të paditurit dhe paditësitë shpesh të takohen në korridoret e gjykatave dhe ndonjëherë shkaktohen zënka verbale dhe krijohet atmosferë e papërshtatshme. Pranë gjykatores më të madhe të gjykatës më të madhe – Shkup 1 nuk ekziston asnjë karrige ndërsa palët, dëshmitarët dhe publiku ndonjëherë detyrohen të presin me orë të tëra duke qëndruar në këmbë.

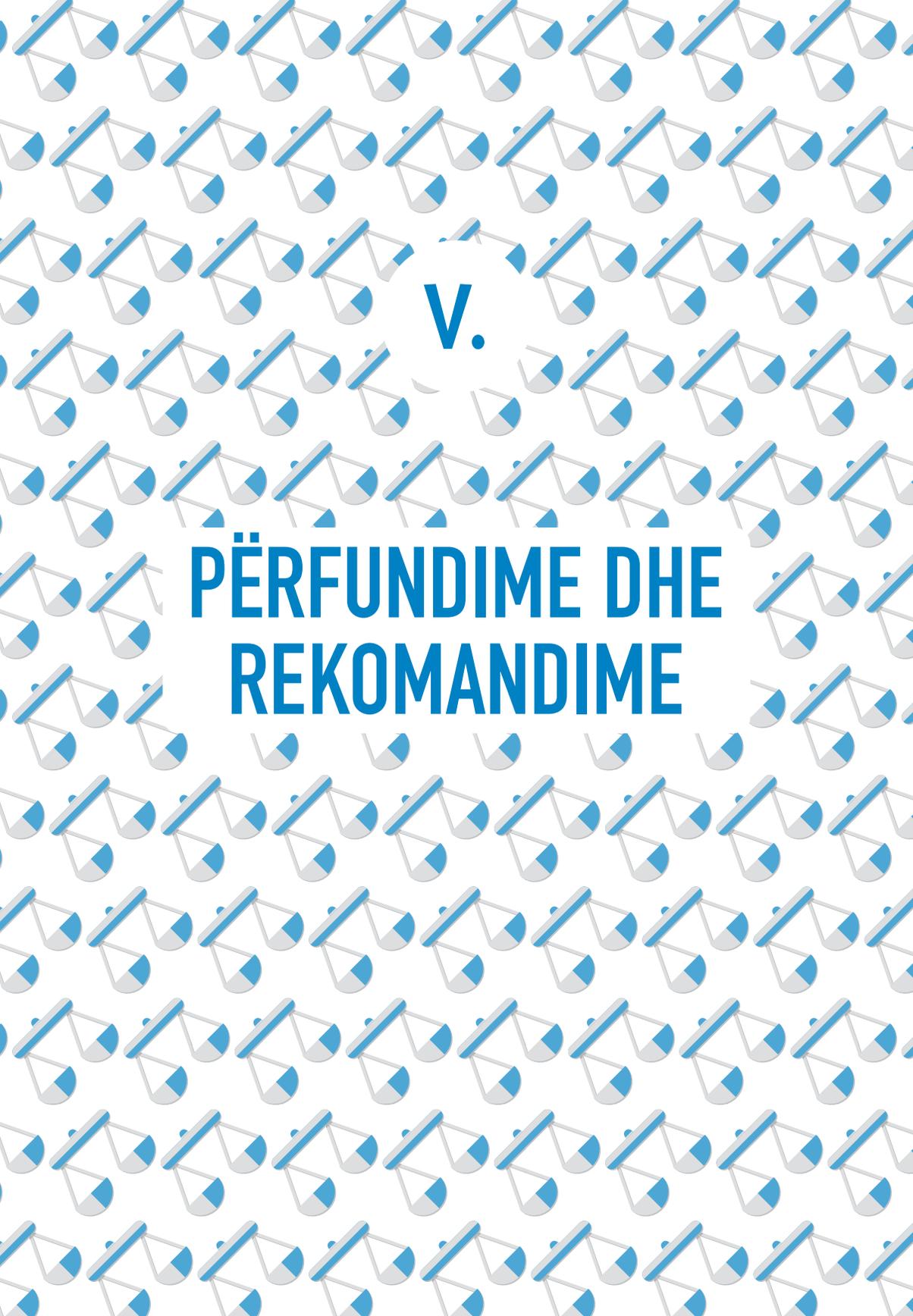
Gatise në të gjitha gjykatat në të cilat mbikqyrëm procedurat gjyqësore, banjot janë në një gjendje shumë të keqe, nuk mirëmbahen rregullisht dhe kjo nuk i ngjan rolit që ka gjyqësia në shoqëri.

8.2 Organizatat qytetare si palë të përfshira në procedurat gjyqësore

Duke shfrytëzuar të drejtën për pjesëmarrje në procedurë si palë të treta/përfshira, si organizata gjegjësisht shoqata të qytetarëve të cilët në kuadër të veprimtarisë së tyre merren me mbrojtjen e të drejtave për trajtim të barabartë për ato të drejta të cilat vendoset në procedurë (neni 39 nga Ligji për pengim dhe mbrojtje nga diskriminimi) Rrjeti për mbrojtje nga diskriminimi dorëzoi

kërkesë për përfshirje nga ana e paditësve në lëndën **A.A dhe tjerë. RO 121/13 në Gjykatën Themelore Gostivar** e cila kërkesa u pranua nga ana e gjykatës. Sipas nenit 196 të Ligjit për procedurë kontestimore pala e përfshirë është e autorizuar të shpreh propozime dhe të ndërmerr të gjitha veprimet kontestimore në afatet në gjitha veprimet që ka mund ti ndërmerr pale së cilës i është bashkangjitur. Në këtë mënyrë, organizatat e qytetarëve, të cilat në një periudhë më të gjatë veprojnë në mbrojtje nga diskriminimi mund të kenë rol aktiv në procedurat gjyqësore për vërtetim të diskriminimit, të parashtrojnë pyetje, të japin propozime, prova, të paraqesin ankesa.

E përshëndetim vendimin e tillë të gjykatës për të lejuar përfshirjen e organizatave të qytetarëve në procedurat gjyqësore, e cila, vlerësojmë se duhet të bëhet praktikë, veçanërisht kur bëhet fjalë për procedura gjyqësore në të cilat kërkohet vërtetimi dhe mbrojtja nga diskriminimi, me çrast organizatave të qytetarëve ju jepet mundësia të kenë rol aktiv në procedurat gjyqësore në dëshmimin e diskriminimit.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is rendered in a light blue and grey color scheme, with the pans slightly tilted. The pattern is dense and covers the entire area.

V.

PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

E drejta për siguri dhe liri

Në një numër të madhë të procedurave gjyqësore është shqetësuese praktika e marrjes së vendimeve në lidhje me përcaktimin dhe zgjatjen e masës së paraburgimit pa mos argumentuar se cilat janë arsyet për një vendim të tillë. Ekziston praktika e zgjatjes kolektive të paraburgimit për një grup të të pandehurve të cilëve iu përmenden emrat, por vendimet nuk përmbajnë rishikim individual të arsyeve për secilin të akuzuar sa i përket zgjatjes së masës së paraburgimit. Vendime të tilla merren në kundërshtim me të drejtën vendore dhe ndërkombëtare si dhe praktikës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Paraburgimi zgjatë shumë kohë, madje edhe pas përfundimit të hetimeve dhe marrjes në pyetje të të akuzuarit. Është shqetësues fakti që nuk po përdoren masa më të buta siç është garancioni. Njësitë e paraburgimit nëpër burgje janë të mbingarkuara në atë masë sa që vetë qëndrimi në to për shkak të kushteve të këqija për jetë dhe mbrojtjes shëndetësore jo të përshtatshme mund të konsiderohet si torturë.

REKOMANDIME:

1. Masa e paraburgimit të përdoret si një përjashtim e jo si rregull, kohëzgjatja të reduktohet në kohën më të shkurtër të nevojshme dhe në rradhë të parë të shqyrtohet mundësia e shfrytëzimit të masave parandaluese të buta.

2. Gjatë përcaktimit dhe në veçanti gjatë zgjatjes së masës së paraburgimit gjyqtarët të marrin parasysh praktikën e jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, në mënyrë të detajuar të shpjegojnë dhe t'i shqyrtojnë arsyet në bazë të të cilave kanë vendosur për një masë të tillë, të ndalojnë praktikën e anulimit të vendimeve identike me formulime stereotipe dhe të zhvillojnë një qasje individuale kundrejt çdo të akuzuari duke e braktisur praktikën e sjelljes së vendimeve kolektive për paraburgim.
3. Gjatë vizitave të rregullta javore në njësitë e paraburgimit gjyqtarët përgjegjës për mbikëqyrjen e kushteve në të cilat jetojnë të paraburgosurit t'i kushtojë vëmendje të veçantë kategorive të qytetarëve në nevojë dhe atyre të cilët kanë nevojë për shërbime shëndetësore. Gjatë identifikimit të shkeljeve të të drejtave, gjyqtarët që kryejnë mbikëqyrjen t'i informojnë gjyqtarët që kanë qenë në procedurën e mëparshme për gjendjen e personave të paraburgosur dhe nevojën që disa të burgosur të dërgohen në spital jashtë paraburgimit.

Prezumimi i pafajësisë

Ekziston praktika nëpërmjet së cilës shkilet prezumimi i pafajësisë nga personat zyrtarë, funksionarët dhe mediumet. Gjykatat nuk reagojnë ndaj shkeljeve të tilla, dhe në disa raste vet shkelin prezumimin e pafajësisë, sidomos nëpërmjet vendimeve me të cilat e përcaktojnë ose e vazhdojnë masën e paraburgimit.

4. Gjyqtarët të reagojnë kur oficeri i policisë, zyrtarët publik dhe mediat e shkelin prezumimin e pafajësisë të personave për të cilët në procedurë e sipër është hetimi apo procesi gjyqësorë.
5. Të ndalohet praktika e përcaktimit të vendimeve për paraburgim në të cilat janë të përfshira formulime që mund të përdoren vetëm në dhënien e dënimit, dhe jo gjatë kohës së hetimeve apo procesit gjyqësorë.

Publiciteti në procedurat gjyqësore

Qytetarët në Republikën e Maqedonisë kanë shumë pak interes për të marrë pjesë në procedurat gjyqësore në rolin e publikut. Opinioni aspak nuk është i informuar për mënyrën sipas të cilës mund ta ushtroj të drejtën e vet për të marrë pjesë në gjykatore gjatë procedurave gjyqësore. Ekziston praktika që disa procedura gjyqësore të zhvillohen në kushte të papërshtatshme në zyrat e gjyqtarëve. Shpesh kameramanëve dhe ekipeve të gazetarëve u lejohet të regjistrojnë / kapin inserte të audiencës në sallën e gjyqit para seancës kryesore, por jo edhe në vet seancën dëgjimore. Opinioni publik sipas rregullës dhe pa arsytim përjashtohet. Është për tu përshëndetur shfrytëzimi i monitoreve për paraqitjen e seancave gjyqësore të planifikuara në gjyq dhe përditësimi i rregullt i seancave gjyqësore në faqen e internetit të gjykatave.

REKOMANDIME:

6. Të futet sistemi “i pari që vjen, i pari shërbehet” në të gjitha gjykatore në të cilat ka kushte hapësinore për pranimin e publikut, ndërsa policia gjyqësore, sa herë që ka kushte, qytetarëve t’ua mundësoj hyrjen e shpejtë dhe të lehtë në gjykatore.
7. Anëtarëve të kameramanëve dhe ekipeve të gazetarëve të cilëve kryetari i Gjykatës Supreme të RM-së ka dhënë leje për regjistrim apo fotografim gjatë procedurës t’u lejohet të regjistrojnë të gjithë procedurën gjyqësore ose pjesë të saj, por më pastaj pjesmarrësve në procedurë t’u tregohet e drejta për privatësi dhe moszbulim të të dhënave personale.
8. Gjatë procedurave gjyqësore në të cilën merr pjesë dëshmitar i mbrojtur t’i lejohet publikut, dhe sidomos bashkëpunëtorve profesional të marrin pjesë në sallën e gjyqit sepse nuk ekziston nevoja që dëshmitari i mbrojtur edhe njëher të mbrohet. Në rastin e përjashtimit të publikut të silltet vendim në të cilin do të shpjegohen arsyet për përjashtimin e publikut.

E drejta e përfaqësimit nga ana e përfaqësuesit ligjor/avokatit

Është për t'u përshëndetuar praktika e emërimit të avokatit mbrojtës falas, që më pastaj nga personi që pohon se nuk ka mjete për të angazhuar avokat në mënyrë zyrtare t'i kërkohet që deklaratën e tillë ta vërtetoj. Nuk ka sistem për përzgjedhje të rastësishtme të avokatit sipas detyrës zyrtare që çon në liri të tepruar të gjyqit gjatë vendosjes se cili avokat nga lista e brendëshme do të thirret. Gjyqtarët nuk i zëvendësojnë avokatët sipas detyrës zyrtare edhe kur është e qartë se ai është pasiv dhe në mënyrë jo efektive e përfaqëson klientin e tij.

REKOMANDIME:

9. Të zhvillohet një sistem për përzgjedhje të rastësishtme të avokatit sipas detyrës zyrtare dhe ai sistem të integrohet me sistemin ekzistues informatik për menaxhimin automatik me lëndët gjyqësore (ACMIS).
10. Sa heqë që gjyqtarët do të vërejnë se avokati i emëruar sipas detyrës zyrtare është pasiv, nuk përfaqëson interesat e klientit, ose në mënyrë jo efektive e drejton mbrojtjen, të emërojnë avokat tjetër sipas detyrës zyrtare.

E drejta për një gjykatë të pavarur, të paanshme dhe kompetente

Në Republikën e Maqedonisë ende nuk është siguruar përfaqësim i drejtë në mes të gjyqtarëve nga bashkësitë etnike pakicë. Disa gjyqtarë kanë qëndrim të ndryshëm ndaj pjesmarrësve të ndryshëm në procedura gjatë së cilës shihet afërsi më e madhe me prokurorët publik dhe statusit të privilegjuar ndaj avokatëve më të vjetër dhe më me përvojë. Është vërejtur praktika e lënies së sallës së gjyqit nga gjyqtarët dhe gjyqtarët porotë gjatë kohës së zhvillimit të gjyqimit dhe apo të seancës dëgjimore.

REKOMANDIME:

11. Gjykatat të miratojnë program për punësime të ardhëshme të gjyqtarëve që u takojnë bashkësive etnike pakicë në shtet.
12. Gjyqtarët të marrin qëndrim neutral dhe të balancojnë raportin ndaj të gjithë pjesmarrësve në procedurë pavarësisht profesionit dhe përvojës së tyre. Të ndërpritet praktika e lëshimit të sallës së gjyqit nga ana e gjyqtarëve dhe gjyqtarëve porotë, derisa në atë sallë zhvillohet procedura gjyqësore.

Barazia e armëve dhe barra e dëshmisë

Gjyqtarët nuk reagojnë kur përfaqësuesit e prokurorive publike presin dhe kërkojnë nga të akuzuarit vet të dëshmojnë se nuk janë fajtorë. Procedurat gjyqësore që kërkojnë përcaktimin e diskriminimit trajtohen në të njëjtën mënyrë si procedurat e tjera civile. Për shkak të ndjeshmërisë së lëndëve, si dhe për faktin që në të shumtën e rasteve të diskriminuarit nuk posedojnë informacion dhe të dhëna të cilat ekskluzivisht i ka vetëm i padituri. Dëshmi të tilla, të dhëna ose deklarata të të paditurit janë të një rëndësie të madhe për dëshmi të asaj se a ka pasur ose nuk ka pasur diskriminim në rastin konkret dhe mund të sigurohen vetëm nëqoftëse i padituri dëshmon se në rastin konkret nuk ka pasur diskriminim.

REKOMANDIME:

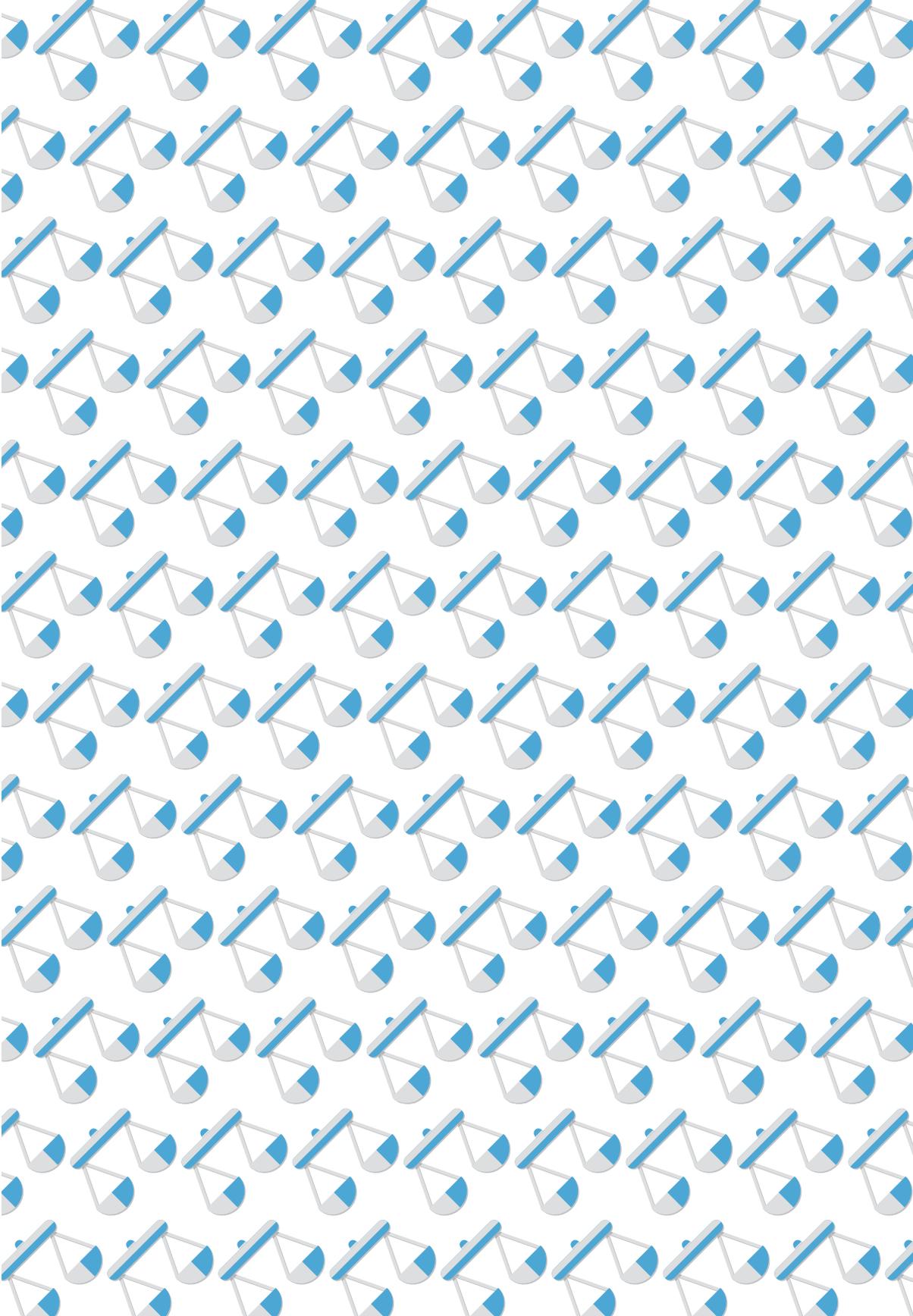
13. Gjyqtarët dhe prokurorët publik të respektojnë parimin ei incumbit probatio *qui dicit, non qui negat*, respektivisht barrën për dëshmin e provave ta ketë ai i cili pohon e ajo ai i cili mohon.
14. Të sigurohet teknologji audio-video me të cilën do të mund të regjistrohen të gjitha procedurat gjyqësore me çka gjykata, prokuroritë publike, paditësi dhe i padituri do të kenë një pasqyrë të vërtetë në zhvillimin e përgjithëshëm të procesit gjyqësorë.
15. Gjykatat t'i qasen zbatimit të institutit për hudhjen e barrës së dëshmimit të provave nga ana e të paditurit në procedurat gjyqësore që kërkojnë mbrojtje nga diskriminimi.

Gjykim në afat të arsyeshëm

Duke pasur parasysh kohëzgjatjen e një pjesë të lëndëve të mbikëqyrura në këtë projekt, si dhe ankesat e vazhdueshme nga ana e qytetarëve dhe vendimet që ata i marrin nga Gjykata Supreme e Republikës së Maqedonisë dhe nga Gjykata Evropian për të Drejtat e Njeriut me të cilat u njihet shkelja e së drejtës për gjykim në afat të arsyeshëm dhe përcaktimin e kompensimit, mund të kontatohet jo-efikasitet në veprimtarin e gjykatave. Veçanërisht është shqetësues fakti që akush nuk i respekton procedurat e parashikuara si urgjente, si në procedurat penale ashtu edhe në procedurat civile, të cilat ndikojnë në realizimin e të drejtave të tjera të parapara me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë dhe marrëveshjeve ndërkombëtare.

REKOMANDIME:

- 16.** Të rritet numri i bashkëpunëtorëve profesional dhe deri në fund të respektohen dispozitat e procedurave të cilat duhet të sigurojnë efikasitet gjatë veprimtarisë së gjykatave. Veçanërisht e rëndësishme është se efikasiteti në vete përfshin edhe ekspertizën.
- 17.** Gjyqtarët në lëndët penale më shpesh ta shfrytëzojnë mundësinë për nxjerrjen e urdhërit për arrestim të dhunshëm për pesonat të cilët dukshëm edhe pa asnjë arsye të mirëfillët nuk u përgjigjen thirrjes së gjykatave.

SHTOJCA I

PËRMBLEDHJE E PROCEDURAVE GJYQËSORE TË MBIKËQYRURA

GJA – Gjykata e Apelit, GJTH – Gjykata Themelore

Nr. ren.	LËNDA	GJYKATA KOMPETENTE	BAZA LIGJORE/VEPRA PENALE
1	L.B. KZH.nr.-2114/13	GJA Shkup	Neni.123 i KP, Vrasje
2	J.V. KOKZH.nr.9/14	GJA Shkup	Neni.279 i KP, Shmangie të tatimit
3	M. V. K-432/13	GJTH Manastirë	Neni.130 i KP, Lëndime trupore
4	S.D. K-490/12	GJTH Manastirë	Neni.237 i KP, Vjedhje
5	I.S. K.nr.161/14	GJTH Velesë	Neni.143 i KP, Torturë në shërbim
6	ZH.K K-534/13	GJTH Gostivarë	Neni.186 i KP, Përdhunim
7	A.A. dhe tjerë. PO 121/13	GJTH Gostivarë	Neni 3 dhe 6, alineja 1 Diskriminim
8	V.Ç dhe tjerë. PO nr.95/2013	GJTH Gostivarë	Neni 3 dhe 6, alineja 1 Diskriminim
9	N.V. KO.nr.71/2014	GJTH K. Pallankë	Neni 367 i KP, Dhënia e dëshmisë së rrejshme
10	T.F. K.nr.35/2009	GJTH Koçan	Neni 247 i KP, Mashtrim
11	A.G. dhe tjerë. K.nr.906/13s	GJTH Kumanovë	Neni 382 i KP, Pengim të personit zyrtar për marrjen e veprimeve zyrtare
12	R.Z. PO 118/13	GJTH Ohër	Mobing

Nr. ren.	LËNDA	GJYKATA KOMPETENTE	BAZA LIGJORE/VEPRA PENALE
13	A.D. dhe tjerë. KOK.nr.80/12	GJTH Shkup 1	Neni 123 i KP, Vrasja
14	T.K. dhe tjerë KOK.nr.51/13	GJTH Shkup 1	Neni 353 i KP, Keqpërdorim i detyrës zyrtare
15	V.L. dhe tjerë. KOK.nr.8/08	GJTH Shkup 1	Neni 279 i KP, Shmangie të tatimit
16	D.S. dhe tjerë. KOK.nr.10/14	GJTH Shkup 1	Neni 279 i KP, Shmangie të tatimit
17	M.E. dhe tjerë. KOK.nr.107/13	GJTH Shkup 1	Neni 316 i KP, Spiunim
18	M.SH. K.nr.23/14	GJTH Shkup 1	Neni 353 i KP, Keqpërdorim i detyrës zyrtare
19	G.M. dhe tjerë. K.6p.1644/13	GJTH Shkup 1	Neni 137 i KP, Shkelja e barazisë së qytetarëve
20	S.M. kundër J.K. P4-30/13a	GJTH Shkup 2	Neni 6, alineja 1 i Ligjit për përgjegjësi qytetare për shpifje dhe ofendim
21	Z.L. RO nr.179/14	GJTH Shkup 2	Mobing
22	K.K. P2 - 1270/12	GJTH Shkup 2	Neni 40 i Ligjit për familje, divorci
23	V.K. RO 215/14	GJTH Shkup 2	Mobing
24	N.G. kundër J.S. P4 742/14	GJTH Shkup 2	Neni 6, alineja 1 i Ligjit për përgjegjësi qytetare për shpifje dhe ofendim
25	ZH.T. P4-99/13 A	GJTH Shkup 2	Neni 6, alineja 1 i Ligjit për përgjegjësi qytetare për shpifje dhe ofendim
26	G. kundër Z.S. P4-90/13A	GJTH Shkup 2	Neni 6, alineja 1 i Ligjit për përgjegjësi qytetare për shpifje dhe ofendim
27	D.S. K.nr.1506/14	GJTH Shkup 2	Neni 279 i KP, Shmangie të tatimit
28	A.ZH VPP 32/12	GJTH Shkup 2	Neni 241 i LGJPJ, Kompensim për pronën e eksproprijuar
29	V.H. dhe tjerë. K.nr.366/13	OC Тетово	Neni 162 i KP, Rysfjet gjatë zgjedhjeve dhe votimit
30	A.J. K.nr.814/13	OC Тетово	Neni 133 i KP, Kërcënim me armë të rrezikshme gjatë rrahjeve dhe zënkave

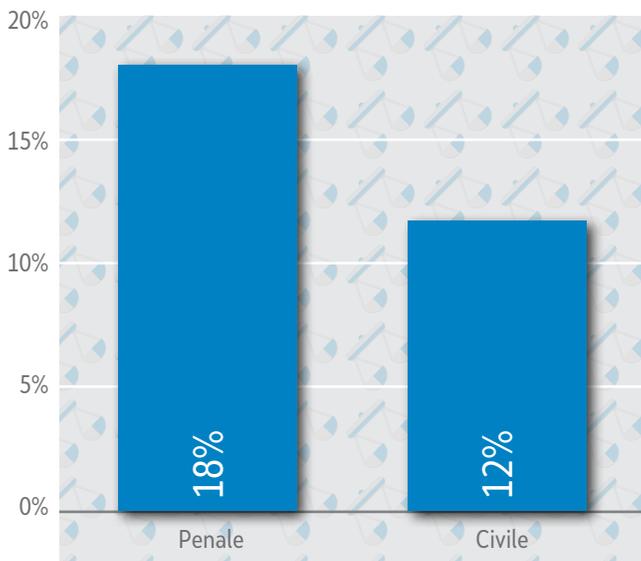
GJITHËSEJ SEANCA
DËGJIMORE TË MBIKËQYRURA:

105

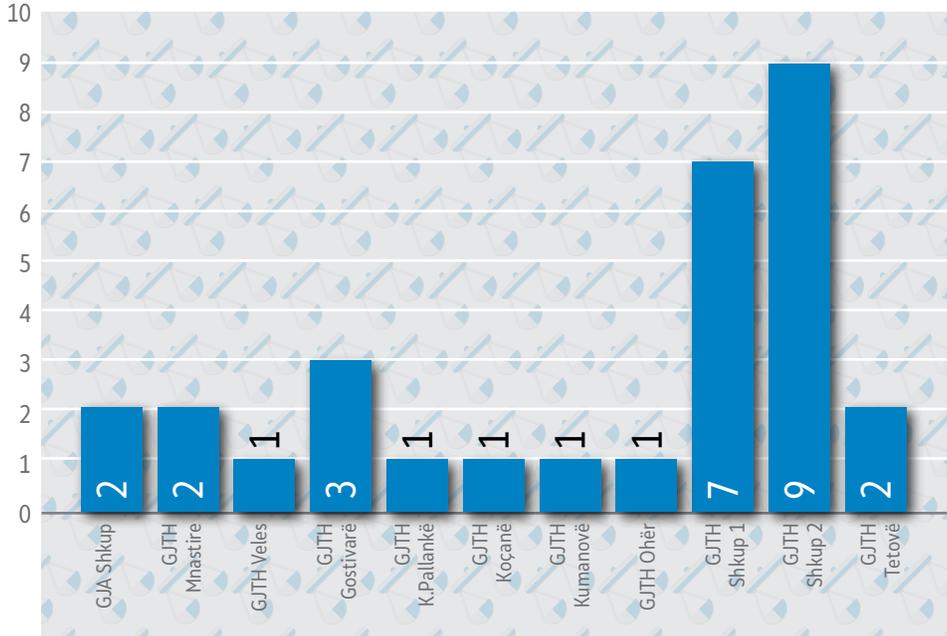
SHTOJCA II

TË DHËNA STATISTIKORE

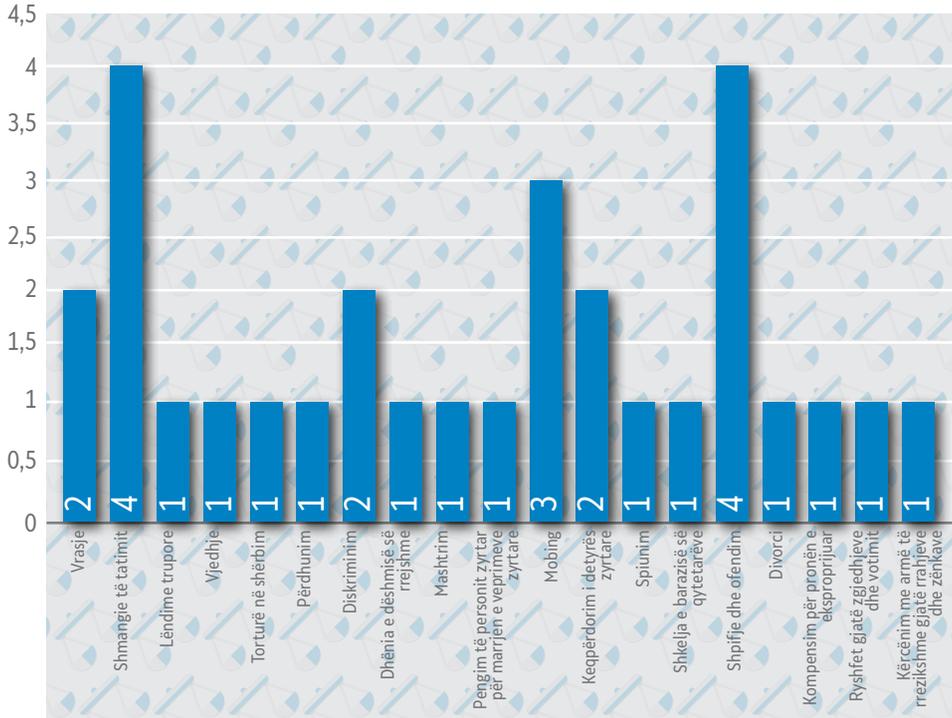
Grafikoni nr.1: Lëndët gjyqësore të mbikëqyrura në bazë të lëmisë

Grafikoni nr.2: Lëndët e mbikëqyrura në bazë të gjykatave

Grafikoni nr.3: Procedurat e mbikëqyrura sipas bazës ligjore ose veprës penale

FUNDAMENTAL CIVIL AND POLITICAL RIGHTS AND LIBERTIES

**Analysis of trials monitored for the period
of 01.09.2013 through 30.06.2014**

Skopje, July 2014

This analysis is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID) within the USAID Civil Society Project. The contents are the responsibility of the Helsinki Committee for Human rights of the Republic of Macedonia and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Monitoring team:

[Voislav Stojanovski, PhD](#)

(team leader and author)

[Neda Chalovska](#)

(author)

[Artan Murati, M.Sc](#)

[Katerina Bakalova M.Sc](#)

[Sofija Velkovska](#)

[Sanja Barlakovska](#)

[Hristina Shulevska](#)

Naum Naumovski Borche 83

1000, Skopje, R. Macedonia

Tel: +389 (0)2 3119 073

Fax: +389 (0)2 3290 469

Web: www.mhc.org.mk

e-mail: helkom@mhc.org.mk

CIP - Cataloging in publication

National and university library "St. Kliment Ohridski", Skopje

342.72/.73:347.91(497.7)

STOJANOVSKI, Voislav

Fundamental civil and political rights and liberties/ [authors Voislav Stojanovski, Neda Chalovska] - Skopje: Helsinki Committee for Human Rights of RM, 2014. - 183 pages: tables, charts: 23 cm

Footnotes to the text

ISBN 978-608-65216-5-3

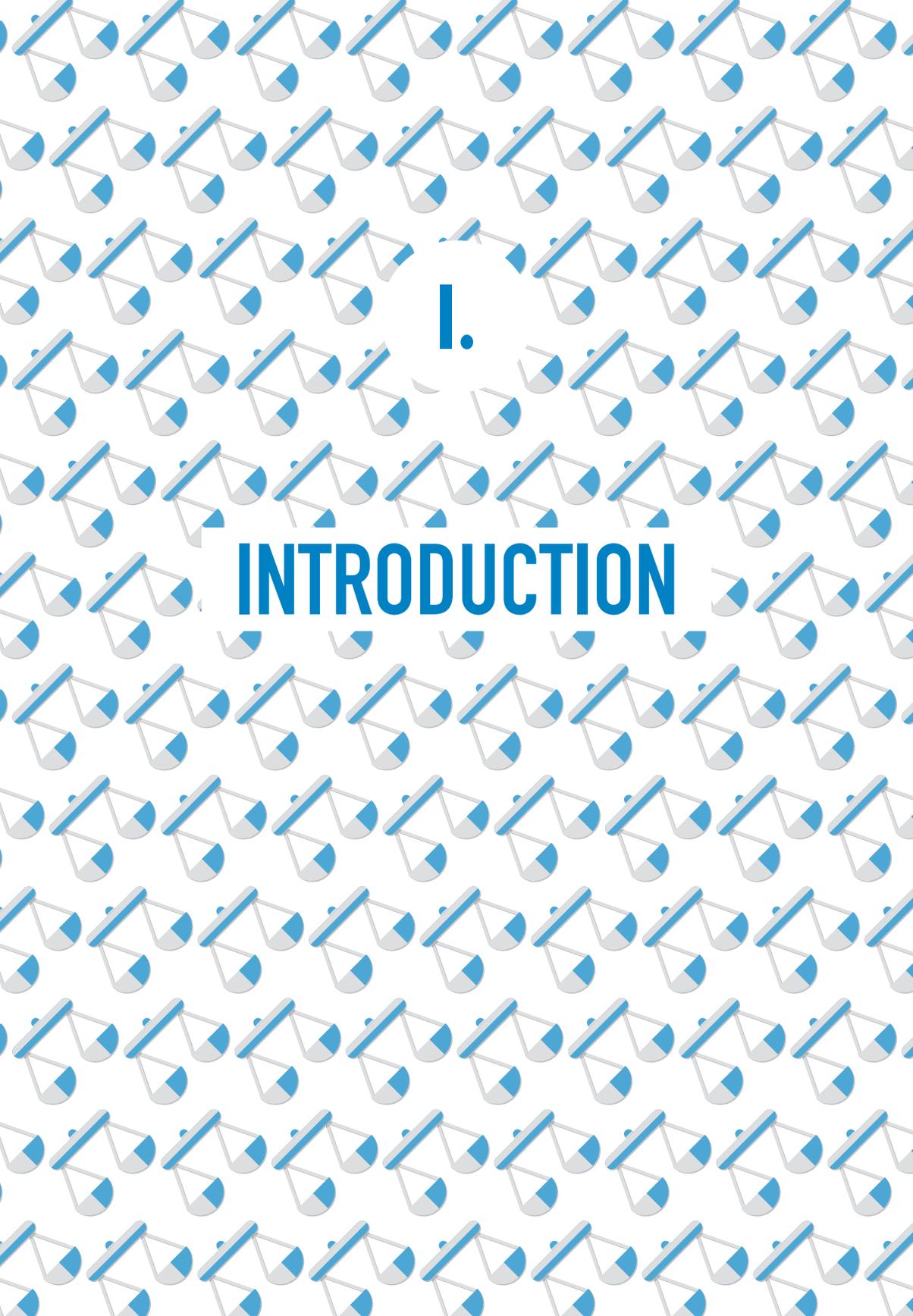
1. Chalovska, Neda (author)

a) Civil rights and liberties - Court proceedings - Macedonia

COBISS.MK-ID 96672522

CONTENTS

INTRODUCTION	128
ABOUT THE PROJECT	132
METHODOLOGY	136
Legal research	137
Monitoring team	138
Selection of cases and communications with parties.....	138
Questionnaires on monitoring of court proceedings	139
Analysis and reports	139
Exchange of arguments and communicating findings with concerned parties	140
FINDINGS OF THE MONITORING TEAM	142
1. Right to liberty	143
2. Presumption of innocence	147
3. Publicity of court proceedings.....	150
4. The right to representation by a legal representative/attorney	156
5. The right to an independent, impartial and competent court.....	159
6. Equality of arms and burden of proof	163
7. The right to trial within reasonable time	165
8. Other findings	170
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	172
The right to security and freedom.....	173
Presumption of innocence	174
Publicity of the court proceedings.....	174
The right to representation by a legal representative/attorney	175
The right to an independent, impartial and competent court.....	176
Equality of arms and burden of proof	177
Trial within reasonable time	177
ANNEX I: OVERVIEW OF MONITORED COURT PROCEEDINGS	180
ANNEX II: STATISTICS	182

I.

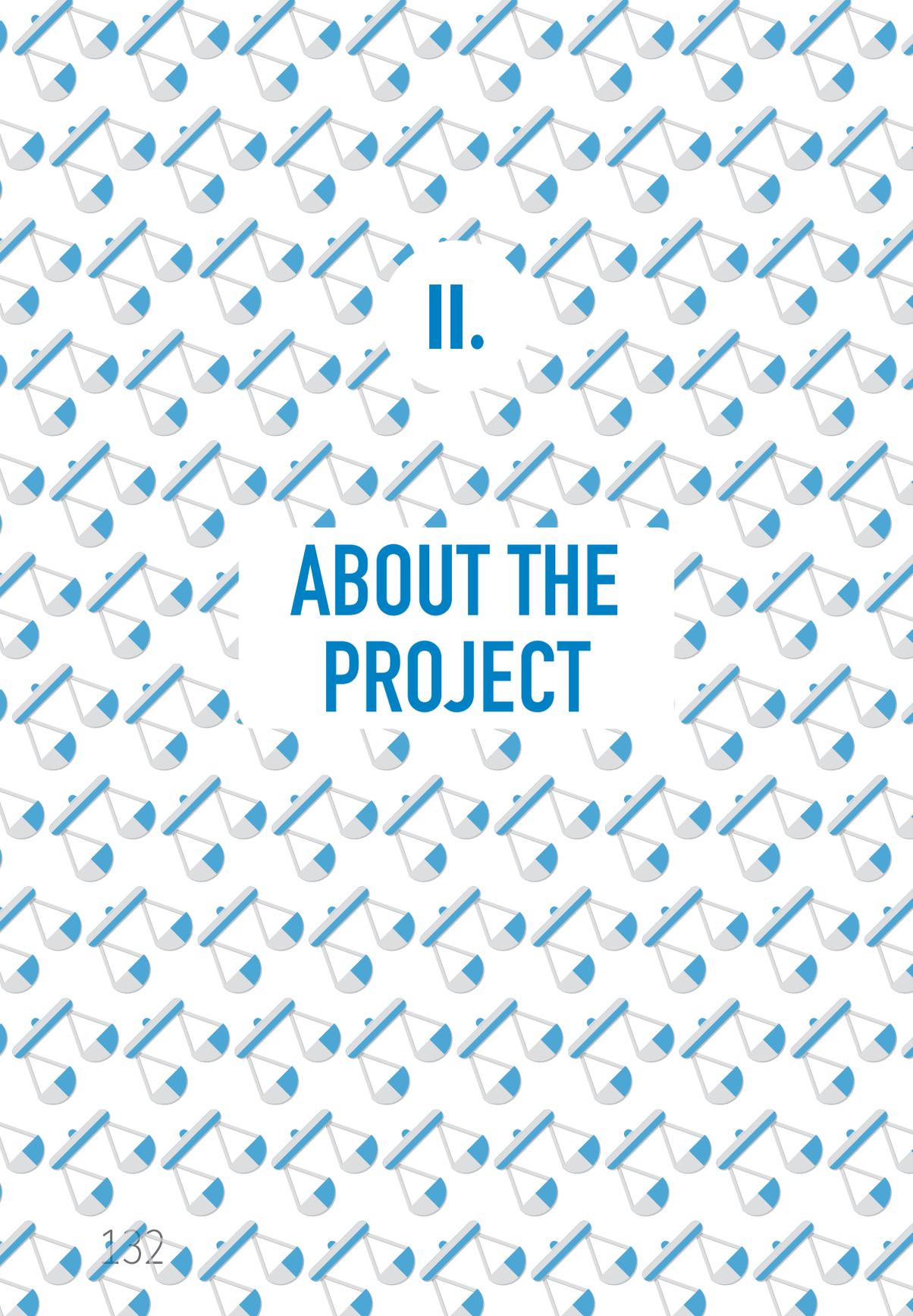
INTRODUCTION

Even after more than 20 years since the independence of the Republic of Macedonia, the functioning of the judicial system is facing multiple issues and shortcomings. The domestic and international reports on the situation of human rights, without exception, pinpoint the judiciary as the main obstacle to comprehensive implementation of the principle of rule of law. This situation has resulted in negative outcomes for both the concerned citizens, as well as the democratization and euro-integration of the country. Although compared to the previous decade the number of active court cases has significantly decreased (a fact which, among other things, is due to the transfer of cases under the authority of notaries and enforcement agents), problems still persist on system level that the judiciary has not been able to overcome, is taking too long to overcome, or are getting deepened. The basic problems are due to the insufficient independence of the judiciary by allowing the executive authority to intervene in the work of the judicial authority, insufficient competence and training of judges, lack of transparency in the work of courts, inconsistencies in the jurisprudence, unequal treatment of citizens v. state bodies when they appear as parties in procedures and non-existence of efficient legal protection, in particular when it comes to access to justice, violation of the right to court trial within reasonable time and the presumption of innocence.

In the past four years new or thoroughly changed existing organic laws were adopted, regulating the development of court proceedings in a completely new way. The new Law on Criminal Procedure, the thorough changes to the litigation, the laws on prevention and protection against discrimination, protection against harassment at the workplace and civil liability for defamation and libel pose an important reform of the judiciary. Although some of them offer solutions which are in favour of the citizens, the non-transparent procedure and the short period of time they were adopted in has increased the need to monitor their implementation. Hence, the monitoring of court proceedings was arranged thematically and referred to four areas: 1) protection against torture and other cruel inhuman or degrading treatment or punishment; 2) protection and prevention of discrimination (including mobbing); 3) freedom of speech and expression; and 4) criminal procedures violating the principle of presumption of innocence or leading to suspicions of possible political or other pressures on the judicial authority.

The Helsinki Committee is one of the few organizations in the Republic of Macedonia that have continual long-term experience in monitoring court proceedings. Furthermore, through its programme for free legal assistance, the Committee has access to records which are an integral part of court cases. Consequently, the monitors from the Helsinki Committee have the opportunity to observe proceedings from both the scientific and legal aspect, as well as the practical one. This analysis is the outcome of the monitoring of 30 court proceedings in the period from 1 September 2013 to 30 June 2014, with a special overview on the manner of implementation of the aforementioned laws. Additionally, the proceedings were observed through the perspective of the European Convention for the Protection of Human Rights, and drew on the relevant jurisprudence of the European Court of Human Rights which refers to the principle of a fair and equitable trial.

The background of the page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is composed of a horizontal beam with a circular weight hanging from it, and a vertical support. The scales are rendered in shades of blue and grey, creating a textured, geometric background.

II.

ABOUT THE PROJECT

This analysis is the outcome of the project “Monitoring of court proceedings in the area of fundamental civil and political rights and liberties”, which was supported by the USAID Civil Society Project implemented by the Foundation Open Society - Macedonia, and was conducted in the period from 1 September 2013 to 30 June 2014.

The main goal of the project was to enhance the efficiency, independence, impartiality and legitimacy of the judiciary in the Republic of Macedonia by:

1. Increasing the number of proceedings monitored by the public eye;
2. Providing transparency, visibility and accountability of the work of courts by means of observing and publishing the findings of the monitoring of court proceedings and providing recommendations in order to overcome the inconsistencies;
3. Affecting the judicial authority towards increased compliance with the principle of presumption of innocence; and
4. Informing the citizens about the possibility for protection of the right to a fair trial within reasonable time by means of complaints and requests to the Presidents of the Courts, the Judicial Council of the Republic of Macedonia and the Supreme Court.

The main activities of the project covered:

1. Monitoring and assessment of court proceedings
 - analysis and determining inconsistencies by monitoring the course of the proceedings
2. Consultations with, counseling and guiding the parties
 - meeting the parties and taking action upon requests for monitoring of proceedings
3. Sharing the findings with the public and the concerned parties
 - reporting on the basis of regular monthly reports
4. Reaction and alarming in cases of more severe violations of the principle of a fair trial by means of:
 - written notices to the Presidents of Courts
 - complaints to the Judicial Council of the RM

The focus of the monitoring was on:

1. The right to security and freedom
2. The presumption of innocence
3. The transparency of court proceedings
4. The right to representation by an attorney
5. The right to an independent and impartial court
6. The equality of arms and the burden of proof
7. The right to trial within reasonable time

The team of observers consisted of permanent and occasional observers: Voislav Stojanovski, PhD, Project Manager, Neda Chalovska, lawyer who has passed the bar exam, Artan Murati, LL.M, Katerina Bakalova LL.M, Sofija Velkovska, Sanja Barlakovska and Hristina Shulevska - lawyers.

The background of the page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is composed of a horizontal beam with a circular weight hanging from it, and a vertical support. The scales are rendered in shades of blue and grey, and are arranged in a grid-like pattern across the entire page.

III.

METHODOLOGY

According to the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) “a trial monitoring programme can be seen as a diagnostic tool to collect objective information on administration of justice in individual cases and, through these, to draw and disseminate conclusions regarding the broader functioning of the justice system”.¹ Guided by this premise and by its own long years of experience in trial-monitoring, the Helsinki Committee prepared the following methodology for the needs of this analysis, which refers to thematic trial-monitoring:

Legal research

Before the start of the project which refers to monitoring court proceedings in the area of basic human and political rights and liberties, the team of observers commenced legal research on the relevant provisions from the domestic and international law, regarding the principle of equitable trial. The determinants used to formulate the scientific and legal methodology for assessment of the court proceedings were derived from the Constitution of RM, the Law on Criminal Procedure, the Law on Litigation Procedure, the

1 OSCE/ODIHR, *Trial-monitoring: A Reference Manual for Practitioners (revised)*, p. 16, Warsaw, 2012

Law on Prevention and Protection against Discrimination, the Law on Civil Liability for Defamation and Libel, the Law on Protection from Mobbing, the European Convention for Protection of Human Rights and the jurisprudence of the European Court of Human Rights.

Monitoring team

The monitoring team consisted of eight monitors-lawyers (permanent and occasional) and was divided into two groups, the first of which in general only followed proceedings from the civil matter, while the second one observed proceedings from the criminal matter. The Helsinki Committee, by means of faxes addressed to the President of the Court always notified the authorities about the monitors' intention to be present at a particular trial. Prior to entering the courtroom, the monitors were identified by the court police. The presence of the monitors was most often noted in the minutes of the court hearing, and in a large number of monitored proceedings, the notification of presence became an integral part of court records on the case. In this way, the higher courts were able to learn about the Helsinki Committee's interest to attend a particular trial.

Selection of cases and communications with parties

The monitored cases were selected by topic, in two ways 1) upon receiving a request for free legal aid and monitoring of a court proceeding by parties who have turned to the Helsinki Committee or 2) according to an initiative of the monitoring team itself, in cases when the media, or other sources had informed about a trial which falls under the interest of the project. Upon the request for monitoring by parties, a positive decision was made when the monitoring team assessed that there are indications i.e. suspicions of possible violation of the civil and political rights of citizens.

Before the monitoring team started the monitoring, a suggestion was made to the party who had submitted the request, to deliver relevant documentation on/referring to the case. Upon receipt of the documents the team appointed a

monitor(s) in charge of monitoring the proceeding. Some of the proceedings that were monitored at our own initiative, the monitors established direct contact with the parties, their families or legal representatives. In this way, the monitors were able to gain additional information or obtain documents relevant to the proceeding.

Questionnaires on monitoring of court proceedings

Questionnaires were prepared for the needs of the monitoring of court proceedings containing general and specific questions regarding the course of the proceeding and its management by judges. The general questions refer to the general laws on procedure (the ones on criminal and litigation procedures), while the specific ones refer to the provisions of the special laws (for protection against discrimination and mobbing and civil liability for defamation and libel) which are considered *lex specialis* and to a large extent prescribe different deadlines, course of proceedings, temporary measures, burden of proof etc.

Analysis and reports

Each filled-in questionnaire was analyzed separately and in correlation with the remaining questionnaires referring to a certain criminal or civil area. Upon the analysis of the questionnaires, a brief written report was prepared on the infringements and omissions by courts in relation to the legal provisions. The monitoring team, during its regular meetings, discussed certain actions of the courts which could be deemed violation of procedure, in detail. Some of the reports were published in the regular monthly/bimonthly reports of the Helsinki Committee on the human rights situation in the Republic of Macedonia. In this way the public and courts were alarmed about the more serious violations of court proceedings.

Exchange of arguments and communicating findings with concerned parties

In the course of the research, certain findings were communicated to the President of the Primary Court Skopje 1 (in which a large number of proceedings were monitored). At the invitation of the Court, representatives of the Helsinki Committee had the chance to present the violations of procedure they had observed in front of about thirty judges. The judges presented their professional standpoints and perspectives whereby, regarding some of the conclusions of the monitoring team consensus was reached by both parties, while in relation to the remaining part, the team had the chance to listen to the reasons as to why the judges did not agree with the findings.

The background of the page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is light blue and white, with a dark blue accent on the pans. They are arranged in a grid-like pattern, slightly offset from each other.

IV.

**FINDINGS OF
THE MONITORING
TEAM**

1. Right to liberty

Article 12 from the Constitution of the RM (amended with constitutional Amendment III) stipulates that the human right to freedom is irrevocable and it may not be restricted except by a court decision or in cases and procedures determined by law. The legality of the detention, without any delay shall be determined by the Court. After the indictment, the duration of detention is determined or prolonged by the competent court while the persons detained may, under the conditions determined by law, be released from custody to conduct their defense. Similarly, Article 5 of the European Convention for the Protection of Human Rights stipulates that any human has the right to freedom and security and no person may be deprived of his/her freedom, except in accordance with a procedure prescribed by law.

Paragraph (c) of the aforementioned Article states that the detention for the purposes of criminal prosecution is only allowed when the detained person is arrested or detained for the purpose of being brought before the competent legal authority on reasonable suspicion of the person having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his/her committing an offence or fleeing after having done so. Any detained person has the right to a trial within a reasonable time or to a release pending trial.

The release may be conditioned by guarantees to appear for trial. According to item 4 from Article 5 of the Convention, any person shall be entitled to take proceedings to court by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his/her release ordered if the detention is not lawful. All these rights are guaranteed and laid down in more detail both by the previous Law on Criminal Procedure² (which is still being applied to proceedings started prior to 1 December 2013), as well as the new Law on Criminal Procedure (LCP).³

1.1 Pre-trial detention as punishment

In the period of monitoring, an increased number of complaints regarding the measure of detention were submitted to the Helsinki Committee. The complainants mainly objected to the procedures of statement and extension of detention, its duration, the failure to take more lenient measures, the overpopulated detention units, the bad living conditions and the improper healthcare. In 10 out of the total of 18 criminal proceedings that were being monitored, the measure of detention was stated against about 100 defendants. According to the response given, in October 2013 the capacity of the detention units was 335 beds, and 466 people resided in them which is overpopulation of 139%. The Special Rapporteur on Torture of the United Nations states that the overpopulation in the institutions of imprisonment equals abuse and even torture.⁴ This stance also originates from the practice of the European Court of Human Rights which stipulates that in cases when the country does not intend to torture someone, the overpopulation and bad conditions in detention institutions equal torture.⁵

2 "Official Gazette of the Republic of Macedonia" no.15/1997; 44/2002; 74/2004; 83/2008; 67/2009 and 51/11.

3 "Official Gazette of the Republic of Macedonia" no. 150/2010 and 100/2012.

4 United Nations, General Assembly, A/68/295, pp. 22, 9 August 2013.

5 Kalashnikov v. Russia, Application, no. 47095/99, Strasbourg, 15 July 2002, para. 92-103.

1.2. The unlawful practice of statement and extension of detention

From the monitored decisions for imposition and extension of detention measures, what is particularly alarming are the reasons provided for the statement of detention, even in cases when the legal conditions for detention had not been met. This was, in particular, observed in the case **M.SH and others, K.no. 23/14 of the Primary Court Skopje 1**. After the detention of the other suspects/defendants in the case, M.SH. was in USA and was determined to face the charges, so he voluntarily arrived to Macedonia earlier than planned, and when he was arrested in Austria he did not appeal against the request for extradition which excluded the possibility of fleeing. As of that moment he was no longer the authorized person in the company where the offence allegedly took place and there was no possibility for him to repeat or continue with the offence, and the danger of possible influence on witnesses was minimal, since the investigation was already in a more advanced stage and they already been interrogated by an investigative judge. The possible influence on witnesses could also be prevented by a more lenient, alternative measure (e.g. house arrest). However, the measure of detention was continually extended and M.SH. spent over 8 months in detention.

In the monitored cases where several persons appear as defendants, it was determined that judges continue to impose and extend detention by means of collective decisions. Although there is visible progress in the process of imposing detention (the judges refer to each defendant individually in a separate paragraph), the practice of collective extension of detention to a group of defendants whose names are mentioned, persists, and there is no individual overview of the reasons as to why each defendant has had the measure of detention extended against them. This is contrary to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, which in two verdicts against the Republic of Macedonia *Vasilkoski and others v. the Republic of Macedonia* from 2010 (in which the legal representative of the complainants was the Helsinki Committee)⁶ and *Miladinov and others v. the Republic of*

⁶ Application no. 28169/08, Strasbourg, 28 October 2010.

Macedonia from 2014.⁷ In the first verdict the Court states that by confirming the applicants' detention (...) the domestic courts constantly repeated the same summary formula using an identical form of words. It appears that they had little if any regard to the applicants' individual circumstances, as their detention was extended by means of collective detention orders. The practice of issuing collective detention orders has already been found by the Court to be incompatible, in itself, with Article 5, paragraph 3 of the Convention in so far as it would permit the continued detention of a group of persons without a case-by-case assessment of the grounds for detention in respect of each individual member of the group".⁸ In the case **T.K. and others KOK. no. 51.13 of the Primary Court Skopje 1**, the passing of the decisions for continuation of the measure of detention against T.K. was taken by the Court in a procedure and in a manner which are contrary to the European Convention of Human Rights and the jurisprudence of the European Court of Human Rights. In fact, fundamental and procedural violations were committed in the assessment and argumentation of the necessity to extend the detention by the Primary Court Skopje 1 and with the failure of the Court of Appeal in Skopje to take action upon the receipt of an appeal. In this case too, the measure of detention was extended collectively without individualization of the reasons for each of the defendants separately. The decisive arguments in the decisions for extension of the detention for the eight defendants were laid down on a single page.

1.3 International supervision in detention units

In the case **A.D. and others KOK.no.80/12 of the Primary Court Skopje 1**, the International Committee of the Red Cross (ICRC) had submitted a request to the Court for a visit of the detained persons. During one of the hearings from this case, the President of the Trial Chamber informed that the request had not been granted because ICRC did not agree with the conditions imposed by the court regarding the manner in which the visit was to be carried out. The public present at the hearing was not informed about the details regarding

7 Applications no. 46398/09, 50570/09 and 50576/09, Strasbourg, 24 April 2014.

8 Application no. 28169/08, Strasbourg, 28 October 2010, para. 63.

the imposed conditions. We would like to emphasize that the significant role for the human rights that ICRC plays with its supervision of authorities in the implementation of the measure of detention has been affirmed in both the old and new Law on Criminal Procedure which stipulates that “Representatives of the International Committee of the Red Cross have the right, upon obtaining the approval of the investigative judge, to visit and talk to the detained persons without supervision.” Additionally, the international mandate of the ICRC also emanates from the Geneva Conventions from 1949 signed by the Republic of Macedonia.

Apart from the aforesaid rejection of international supervision in the detention units, in the case **T.K. and others KOK.no.51.13 of the Primary Court in Skopje 1**, the request of the Special Rapporteur of the United Nations for the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue, who requested to visit the sued journalist T.K. was also rejected. This action of the Primary Court Skopje 1 leaves place for suspicion that the Macedonian detention units are places where the international and domestic standards for treatment of detainees are not complied with. On the other hand, the permissions to visit detained persons issued by several courts in the country to representatives of the Helsinki Committee are to be commended. Although the permissions only allowed for conversations in the visiting room and under the supervision of the prison police, this marks progress, considering the fact that prior to 2013, our requests had been rejected without legal justification.

2. Presumption of innocence

Article 13 of the Constitution of RM stipulates that a person indicted for an offence shall be considered innocent until his/her guilt is established by a legally valid court verdict. Article 6, paragraph 2 of the European Convention on Protection of Human Rights states that Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according

to law. According to the European Court of Justice the suspicion of whether someone is guilty or not should be in favour of the defendant.⁹ Through its jurisprudence, the European court states that the authorities should refrain from bias regarding the suspects' guilt. According to the Court, Article 6, paragraph 2 would be violated in cases in which judges and prosecutors,¹⁰ ministers and police officers,¹¹ and high officials would state that the person, who is still on trial, is guilty.¹² Such jurisprudence has been introduced into the new Law on Criminal Procedure. Article 2, paragraph 2 from the Law, stipulates that the state authorities, the media and others are obliged to adhere to principle of presumption of innocence, and that with their public statements regarding the ongoing procedure they may not violate the rights of the defendant and the damaged party, as well as the judicial independence and impartiality. This protection is necessary in order to protect the fairness of the procedure and relieve the pressure on judges and lay judges while reaching decisions regarding the cases. Apart from the prohibition of bias among relevant persons, according to the European Court of Human Rights even a "viral media campaign (...) may affect the public opinion which may lead to lay judges finding the defendants guilty".¹³

2.1 Violations of the principle by the authorities and the media

In the past few years, members of the Ministry of Internal Affairs (MoI) have provided titles to some of the police arrests. The naming of police actions with, for example, "Monster", or "Schismatic" is a certain violation of the right to presumption of innocence. When it comes to the monitored case **A.D. and others KOK. no.30/12 of the Primary Court Skopje 1**, on the day of the arrest

9 Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain, Application no. 10590/83, Strasbourg, 6 December 1988, para. 77.

10 *Daktaras v. Lithuania*, Application no. 42095/98, Strasbourg, 10 October 2000, para. 42.

11 *Alenet de ribemont v. France*, Application no. 15175/89, Strasbourg, 10 February 1995, para. 41.

12 *Butkevičius v. Lithuania*, Application no. 48297/99, 26 March 2002, para. 53.

13 *Craxi v. Italy*, Application no. 34896/97, 5 December 2002, para. 98

of the suspects, the Minister of Internal Affairs stated “MoI has found the perpetrators of the heinous murder near Lake Smilkovo (...) followers of radical Islam...”. As soon as MoI names an action, the name is taken up by the media, but is also used in the official court releases. Thus, for example, in its release from 14 April 2014, the Primary Court Skopje 1 states “Regarding the case **KOK. no.80/12**, also known to the public as “Monster”, the Primary Court Skopje 1 - Skopje informs that the case is still under way, but it is approaching its closing stage...”¹⁴ In their announcements, almost all media take no consideration whatsoever about the principle of presumption of innocence and they used headlines or entire articles on ongoing cases in which the defendants are portrayed as guilty.

Before the start of the trial on the case **D.S. K.no.1505/14 of the Primary Court Skopje 1**, MoI released an announcement informing the public about the arrest of person D.S. Although MoI did not spell out the name of the suspect, the presumption of innocence was violated by their revealing of his profession and qualifications, the name of the healthcare institution in his ownership, his previous and present workplace in specific clinics in Skopje. By combining all the given details, one could very easily find out the full name and surname of the suspect. During the meeting between representatives of the Helsinki Committee and about thirty judges from the Primary Court Skopje 1, this issue was initiated and it was requested from the judges to make active efforts towards protection of the principle of presumption, for although its violation is not regulated by sanctions in accordance with any of the laws, it is intolerable according to the European Convention on Human Rights which is superimposed to our laws. It was also stressed that even if the headlines do not affect the judges who do their jobs professionally, they definitely do affect the lay judges who are the majority in the Trial Chambers. According to the judges’ stance, the violation to the presumption in the naming of police actions and the informing of the media is not their activity and may not be considered a violation on their part.

¹⁴ Available via: <http://www.osskopje1.mk/Novosti.aspx?novost=256> (last access 3 July 2014).

2.2 Violations of the principle by courts

In part of the monitored court proceedings in which the measure of detention was stated against the defendants, when considering the decisions for statement and extension of this measure, we noticed that the judges had also violated the presumption of innocence in the wording of the text on the reasons as to why the measure of detention is being imposed. Namely, in several decisions for detention which resembled each other, read that detention is imposed due to the “degree of criminal responsibility” and the “manner of and the motives for committing the crime”. We would like to stress that the degree of criminal responsibility and the manner of and the motives for committing the crime may be determined only after the end of the main hearing and during the determining of the sentence, and not during the investigation or the trial. In the case of **T.K. and others KOK.no.51/31 of the Primary Court Skopje 1**, one of the judges addressed one of the witnesses with the exclamation “you are lying!”. This manner of conducting a procedure most certainly does not correspond with the role of a judge in trial and may be interpreted as premature conviction of the judge regarding a certain fact, before the completion of the trial.

3. Publicity of court proceedings

Article 102 from the Constitution of the RM stipulates that court hearings and the passing of verdicts shall be public, and the public can be excluded in cases laid down by law. The right to a public trial is also guaranteed with Article 6, paragraph 1 from the European Convention on Protection of Human Rights, as well as Article 5 of the Law on Criminal Procedure. The public may be excluded by the Court *ex officio* or upon proposal by the parties or the defendant from part of the main hearing or during the entire main hearing, if that is necessary in order to protect a state, military, official or important business secret, preserve public order, protect the privacy of the defendant, witness or the damaged party, protect the safety of the witness or victim and/or to protect the interests of a juvenile person (Article 354 of the Law on Criminal Procedure). In court proceedings initiated for protection of the basic human

rights and duties of humans and citizens, civil disputes, where the court is in session and passes rulings in accordance with the provisions of the Law on Litigation Procedure, the hearing shall be public.

The citizens of the Republic of Macedonia very rarely venture out to follow a certain court trial. The reasons for this situation are of various origins and are due to the lack of space in courts, inaccessibility to courts, lack of information, lack of interest, etc. Nevertheless, like never before, in the past few years increased interest has been noted in following court proceedings by the media who regularly inform about dozens of court trials at any given time. Apart from the media, very few civil organizations also appear in the role of a public in the courtrooms and even fewer of them perform systematic monitoring of court proceedings. In addition, a certain number of trials are monitored by the Mission of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) in Skopje, and sporadically, the trials are also attended by representatives of several Embassies of Foreign Countries to the Republic of Macedonia. The presence of the OSCE Spillover Mission in Skopje, which is, incidentally, the mission with longest duration of this organization since its founding, as well as the presence of representatives of embassies at trials which do not involve their citizens as parties are indicative of the low level of rule of law and the low level of trust in the Macedonian judicial system.

The practice of having certain court proceedings take place in the judges' offices continues to persist. In such conditions, it is practically impossible for the public to attend the trials. The spatial conditions in most of the courtrooms do not allow for presence of more than 10 people, and at times there are more parties and direct participants in the court proceeding than there are free seats in the courtroom. Despite such spatial limitations, most of the judges did allow the public to be present, although the attendees were forced to stand. The monitors have observed that at times the court police did not allow entrance of members of the close families of the parties, even if there were free seats available in the courtrooms. However, upon the reaction of the defense attorneys to the judge, these persons were granted entrance.

In most of the courtrooms, the presence, of even a small group of citizens, resulted with cramped and stuffy courtrooms. Often, the temperature in some of the courtrooms depended on the weather conditions, and it was particularly unpleasant during the hot summer and cold winter days. In such conditions it would be unrealistic to expect from the public to be interested in following court proceedings.

The use of web-sites by the courts in order to publish the agenda of the scheduled trials is also to be commended. Moreover, most of the courts make use of LCD screens to show the schedule of the trials, as well as the number of the courtrooms in which they are to be held. However, it would be desirable to have brochures available in the court, which, among other things, would notify citizens about their right to enter the premises of the court at any given time should they sport an interest to follow a certain trial or trials.

3.1 Violation of the principle of publicity

Apart from one problem in the Primary Court in Kumanovo, the monitoring team encountered no difficulties in accessing the courtrooms where the monitored trials took place. In the case of **A.G. and others K.no.906.13 of the Primary Court Kumanovo**, apart from the parties and a representative of the monitoring team, a journalist was also present in the courtroom. The President of the Trial Chamber, who did not wear the special judicial robe which he is obliged to wear in accordance with Article 57 from the Law on Courts,¹⁵ asked the journalist whether she had obtained permission from the Supreme Court of RM for her presence. Although the journalist rightfully attempted to explain to him that according to the Law on Criminal Procedure, permission is only necessary for audio or video recording or photographing, the President of the Judicial Council, in consultation and with the consent of the representative of the Public Prosecution sent the journalist to see the President of the Court and seek permission to stay in the courtroom.

During another court hearing on the same case, at the moment when the monitor arrived on the premises of the Primary Court Kumanovo, he was

¹⁵ „Official Gazette of the Republic of Macedonia“ no. 58/06, 35/08 and 150/2010.

asked by the court police to present written permission to attend the trial whereby he showed his official identification and informed the representatives of the court police that the President of the Court and the President of the Trial Chamber are familiar with his presence, that he is to follow a hearing that he had already been attending on two occasions, that the trial is public and there is no need for a special permission to attend and that the prohibition to enter the courthouse by the court police would be unconstitutional and unlawful. Such argumentation was not accepted by the court police who prevented the monitor from entering the courthouse. After this event, the Helsinki Committee immediately sent a complaint to the President of the Court. The President of the Court, calling on an old and void Court Rules of Procedure and its provisions regarding the security of buildings, property, people and the maintaining of order and discipline in the courthouse that had ceased to apply, came to a conclusion that the court police rightfully demanded permission or an invitation. For this flagrant violation of the principle of publicity the Helsinki Committee submitted a complaint to the Judicial Council of the RM, but by the time this analysis was ready to be printed, although the legal deadline of two months for a response had passed, no decision of the Council had been delivered.

3.2 Transparency of judges and recording/photographing of proceedings

Both the old (Article 314) and the new Law on Criminal Procedure (Article 363) stipulate that before the start of the main hearing, the President of the Trial Chamber, apart from the other obligations, is obliged to introduce the members of the Chamber. Out of all the monitored proceedings from the criminal matters, the members of the trial chamber were only introduced by the President at the start of the case **M.E. KOK.no.107/13 of the Primary Court Skopje 1**. Although no fundamental violation of the law was in question, we believe that this provision is of importance, both for the transparency of the procedure, as well as for the accountability of the members of court chambers.

In accordance with both the old (Article 310), and the new Law on Criminal Procedure (Article 360), no film or television recording shall be allowed in the courtroom. As an exception, with the permission of the President of the Supreme Court of the Republic of Macedonia, journalists may record at a specific main hearing. In the course of monitoring of court proceedings, the monitors of the Helsinki Committee, on several main hearings at the Primary Court Skopje 1, noted that the council removed the journalists after they had recorded brief excerpts, and before the main hearing had started at all. Due to this court practice, the public is unable to get the full picture on the conditions pertinent to a criminal case, and this also leaves space for mistakes in the journalists' reporting.

Although it is undisputable that the presiding judge, i.e. the trial chamber may decide not to allow certain parts of the main hearing to be recorded, from the trials monitored so far it was established that the camerapersons were removed from the courtrooms without the adoption of any written decision for it, which would be inserted into the minutes of the proceeding. This behaviour is not fully in compliance with the permission of the President of the Supreme Court. This omission was discussed amongst representatives of the Helsinki Committee during the course of the meeting with about thirty judges at the Primary Court in Skopje. According to the judges, the spatial limitations do not allow for recording of the entire court hearing, and the issuing of permits to all media who request them from the Supreme Court contributes to the equal treatment to all of them. However, after the meeting, in the case **A.D. and others KOK.no.80.12**, the camerapersons and photo-reporters were allowed to record the entire announcement of the verdict which is a step in a positive direction and as such it is worth of note.

With reference to recording/photographing of civil procedures, the Law on Litigation Procedure does not contain special provisions allowing for or prohibiting recording i.e. photographing of the court proceedings. However, the Court Rules of Procedure¹⁶ regulate this issue in Article 104 paragraph 3,

16 „Official Gazette of the Republic of Macedonia“ no. 66/2013.

where it is stated that the visual (video) and audio recording, reporting and photographing in the civil proceedings and in the proceedings pursuant to an administrative dispute, shall be done provided that the President of the Court grants permission, by having previously obtained the opinion of the judge to whom the case has been assigned and the written permission of the parties. We believe the structure of this article is such due to the nature of the disputes, which is civil.

The court disputes for defamation, slander and discrimination are also conducted in accordance with the provisions from the Law on Litigation Procedure. Due to their nature, these disputes may be of exceptional importance for the public, which is why it is necessary to have the disputes on these cases conducted in civil courts both on visual (video) and audio recordings. However, pursuant to Article 104 from the Court Rules of Procedure, consents needs to be provided from the parties in the case, which is exceptionally difficult to achieve. In fact, in the case **A.A. and others RO 121/13 of the Primary Court in Gostivar**, where the determining of discrimination on grounds of political affiliation was required, a request was submitted for both visual (video) and audio recording of the main hearing, whereby positive opinion was obtained from both the President of the Trial Chamber and the plaintiffs. However, due to the negative opinion of the sued, the request was declined.

3.3 The protected witness as a reason to exclude the public

By monitoring court proceedings in which persons with hidden identity testify as witnesses, the monitoring team established that the public was being excluded from the courtrooms as a rule. In this context, we would like to put special emphasis on the case **L.J.B and others KO.no.2917/12 of the Primary Court Skopje 1**. Namely, notification was sent in this court proceedings by Prof. Dr. Gordan Kalajdziev, that himself, in the role of a scholar and professor of Criminal Procedure at the Faculty of Law “Iustinianus Primus” and President of the Helsinki Committee would monitor this process. A positive opinion on not excluding the expert public from the interrogation of the protected witness was also given by the Public Prosecutor, as the proposer

of the witness, whereby, for the first time good will was shown by the public prosecution towards increased transparency in the procedure of hearing of the protected witness. However, the council decided to totally exclude the public, including the professionals in the area. We find that the constant decisions of councils for exclusion of the public in cases where protected witnesses appear, does not leave room to establish whether the principle of a fair and equitable trial is being upheld.

We find the exclusion of the professional public to be particularly ungrounded, since they would merely follow the special manner of hearing of the protected witness in order to establish the implementation of the legal provisions which prescribe the manner of protection of witnesses in the Republic of Macedonia, and its impact on the principle of fair and equitable trial. We would like to emphasize that in future the judicial council should take advantage of the possibility stipulated in Article 355 paragraph 2 of the new Law on Criminal Procedure (the provision was also present in the old law) to allow for the presence of professionals in the area, scholars and public officials at a main hearing where the public is excluded. This possibility was also discussed among representatives of the Helsinki Committee during the meeting with about thirty judges at the Primary Court Skopje. The representatives of the Helsinki Committee emphasized that they would continue to submit requests to attend trials as scholars, and the judges agreed to consider those requests for each case separately.

4. The right to representation by a legal representative/attorney

Article 12 of the Constitution of RM stipulates that any person has the right to an attorney in a court procedure. Article 6, paragraph 3, item c, from the European Convention on Protection of Human Rights, states that everyone has the right to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require. Article 70 from the

new Law on Criminal procedure cites in full the aforementioned provision from the Convention. According to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, when determining whether “interests of justice” required that the applicant receive free legal assistance by line of duty, three factors are to be taken into consideration, the seriousness of the offence and the severity of the possible sentence; the complexity of the case; and the social and personal situation of the defendant.¹⁷

When determining whether a person will be assigned an attorney for free and *ex officio*, it may not be required from the person to prove “beyond all doubt” that they are unable to pay for their legal representation.¹⁸ Furthermore, Article 8 from the Convention on Protection of Human Rights (Right to Privacy), guarantees the privilege of confidentiality between the defendant and their attorney. According to the practice of the European Court of Human Rights, the correspondence between the defendant and their attorney is of a private and confidential character.¹⁹

4.1 The role of representatives/attorneys in the court proceedings

Upon completion of graduate studies, a person intending to work as a lawyer must gain apprenticeship of at least two years and pass the bar. The legal education has been described as overly theoretical, offering almost no practice in the courtroom. The apprenticeship is most often only formally carried out, and very rarely do the candidates gain the necessary skill to represent clients. Upon obtaining a lawyer’s license, the lawyers upgrade their knowledge and skills solely at their own initiative, i.e. there is no system of continual education.

In most of the monitored court proceedings, the parties in the proceedings had an attorney or attorneys they had chosen themselves. The monitors did not observe any rejection of an assigned free attorney *ex officio* by the courts. On the contrary, in the case **J.V. and others KOK no.59/12 of the Primary**

¹⁷ [Quaranta v. Switzerland](#), Application no. 12744/87, 24 May 1991, para. 33-35.

¹⁸ [Pakelli v. Germany](#), Application 6p. 8398/78, 25 April 1983, para. 34.

¹⁹ [Campbell v. UK](#), Application no. 13590/88, 25 March 1992, para. 48

Court Skopje 1, a free attorney was assigned to an employed person who was sentenced to probation at the end of the proceedings. Consequently, it can be concluded that the jurisprudence regarding the assignment of attorneys *ex officio* is in accordance with the Constitution, the European Convention for Protection of Human Rights and the laws.

4.2 Attorney *ex officio* free of charge

The monitors observed that attorneys assigned *ex officio* were not always active in the cases in which they represent parties who do not have the means to hire an attorney of their own choice. This was particularly striking in the case **V.L. and others KOK.no.8/08 of the Primary Court Skopje 1** in which the attorneys hired by parties for compensation are much more active compared to those assigned *ex-officio*. This situation calls into question the effectiveness of the defense of those citizens are unable to hire an attorney of their own choice. Despite the lack of engagement of some of the attorneys assigned *ex-officio*, the monitoring team did not observe a case in which the judge reacted to the inadequate defence. We would also like to mention that according to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, courts must rapidly react when the failure to provide effective representation is manifest or sufficiently brought to their attention in some other way.²⁰

The major shortcomings of the system of provision of attorneys *ex officio* is the non-existence of clear rules in their appointment, as well as the inability of those attorneys to act after the end of the first instance proceedings. The attorneys *ex officio* are assigned by the court from its own internal list of interested lawyers. The lawyers on those lists are most often young and take advantage of the *ex officio* engagement to gain experience. There is no system for random choice of an attorney from an official registry. This situation adds to the excessive freedom of the courts when deciding which attorney to assign. The fee paid to the attorneys *ex officio* is twice lower compared to the one laid down in the Attorney tariff.

20 Czekalla v. Portugal, Application no. 38830/97, 10 October 2002, para. 60.

The monitoring team was informed by the attorneys ex officio that the court pays their fee with long delays, oftentimes after the full completion of the court proceedings. This additionally brings into question the effectiveness of the defense. The attorneys ex officio are paid a fee solely in the first instance proceedings. Due to this situation, they most often do not submit appeals to the rulings of first instance. The failure to use legal remedies may have negative consequences for the parties, especially for those who are in detention or in prison, do not understand Macedonian, or are illiterate.

5. The right to an independent, impartial and competent court

Article 12 from the Constitution of RM (amended with Constitutional Amendment XXV) establishes that Judiciary power is exercised by courts. Courts are autonomous and independent. Courts judge on the basis of the Constitution and laws and international agreements ratified in accordance with the Constitution. The types of courts, their spheres of competence, their establishment, abrogation, organization and composition, as well as the procedure they follow are regulated by a law. Article 6 of the European Convention of Human Rights states that everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law in the determination of his civil rights and obligations or the grounds of any criminal charges against him/her. According to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, in case the judge forms his/her ruling before taking into consideration the evidence which would support his/her reasoning, it would be considered ungrounded and impermissible according to Article 6, paragraph 1 of the Convention.²¹

The existence of a system for random choice of cases which would be assigned to them is of great importance for the independence impartiality of judges. The Courts in the Republic of Macedonia use a unified Automated Court Case Management Information System (ACCMIS) through which, among

²¹ Fey v. Austria, Application no. (14396/88, 24 February 1993, para. 34.

other things, performs automatic distribution of cases to judges and monitors the movement of cases. The appointment of judges, which in the Republic of Macedonia, in accordance with Article 38, paragraph 1 of the Law on Courts,²² is without limitation to the term of office, is also very important. Compared to the other holders of public offices, the salary of the judges in the Republic of Macedonia is relatively high, which is supposed to contribute to their independence and impartiality.

For a court to be considered impartial, it is necessary for it to employ judges who would represent all the members of communities in the country. The report of the Ombudsman on monitoring of implementation of the principle of adequate and equal representation for 2012 states that “Considering the total sum of obtained data from 27 Primary Courts on the territory of the Republic of Macedonia for 2012, the following ratio regarding the representation of communities may be established: Macedonians - 83,8%, Albanians - 10,5%, Turks - 1,6%, Roma - 0,9 %, Serbs - 1,0%, Vlach - 1,3%, Bosnians - 0,5% and others 0,4%. In primary courts there has been certain, but very low progress regarding the implementation of the principle of proper and equitable representation compared to previous years, which is why we pinpoint the slow pace of employing people who do not belong to the majority community, and in particular, their representation in managerial positions.”²³ The situation in the four Courts of Appeal is similar. According to this, apart from the Vlach, no other minority community is equitably represented in the courts in the country.

The independence and impartiality of judges is also reflected in their relationship to other participants in the proceedings (defendants, damaged parties, prosecutors, plaintiffs, sued, defense attorneys, etc.). The monitoring team noted that judges are generally professional in their attitude to other

22 „Official Gazette of the Republic of Macedonia“ no.58/06, 35/08, and 150/10.

23 Ombudsman, Report on Monitoring of Implementation of the Principle of Adequate and Equal Representation for 2012 pp. 28-30, Skopje, April 2013, available at: <http://ombudsman.mk/upload/documents/2013/lzvestaj%20-SPZ%20-za%202012.pdf> (last access: 4 July 2014).

participants in the proceedings, but there is a certain closeness between judges and prosecutors as well as more favorable behaviour on the part of judges towards older and more experienced lawyers, as opposed to their attitude towards less experienced attorneys.

Suspicions of bias were observed in the case **J.V. and others KOK no.59/12 of the Primary Court Skopje 1**. Namely, on the day when the announcement of the verdict was scheduled, the Trial Chamber decided to take the case back to the stage of trial and on the spot, without the knowledge of the defendants and their attorney, informed that a person will testify in court, who allegedly arranged sale of property with J.V. The witness claimed that he negotiated for the land on his own behalf and on behalf of his neighbors who authorized him as proxy by written authorization. J.V. denied having ever met the witness, whereby the defense attorney requested the letter of authorization to be presented as evidence in court. At that point the judicial council left the courtroom and after 20 minutes of counseling informed that the proposal is rejected, and the litigation ends. The ruling, in which all defendants were found guilty, used the testimony of the witness as one of the main proofs of J.V.'s guilt.

In the cases **A.D. and others KOK.NO.80/12** and **T.K. and others KOK. no.51/13 of the Primary Court Skopje 1** a judge, member of the Trial Chamber was observed leaving the courtroom in the course of the proceedings. In the case **A.D. and others KOK.NO.80/12** the president of the Trial Chamber asked the defendants' attorneys whether there was a need to make a break during the proceedings since one judge, member of the trial chamber, had gone out to have some water, whereby they answered negatively and the court proceedings went on without his presence. With reference to this, we would like to emphasize that according to Article 307 from the old and Article 357 from the new Law on Criminal Procedure, the President, the members of the Chamber and the court clerk, as well as the judges and lay judges shall incessantly attend the trial. The defendants' approval of a judge briefly exiting the courtroom does not make it possible for the members of the trial chambers to act contrary to the law.

When it comes to the competence of courts, in the case **V.CH and others RO no.95/2013 in PC Gostivar**, which referred to discrimination caused by political affiliation, a court verdict negative to the plaintiffs was adopted, along with a note from the Trial Chamber that prior to filing a lawsuit, the plaintiffs should have submitted a complaint to the Commission for Protection against Discrimination. Through this example, we would like to point out to the judges in the Republic of Macedonia that the Commission for Protection against Discrimination is an independent authority which adopts opinions and recommendations upon submission of complaints for possible discrimination and is no prerequisite for court protection against discrimination.

Regardless of whether victims of discrimination have addressed or not addressed the Commission for Protection against Discrimination, they can file a lawsuit in order to establish and get protection from discrimination. In cases when proceedings have been initiated and an opinion has been delivered by the Commission for Protection against Discrimination that discrimination had occurred in the said case, the opinion may be used as evidence in court proceedings, which however, may by no means oblige the court to adopt the same decision. Article 26 of the Law on Prevention and Protection against Discrimination states that the Commission acts upon the complaint if the procedure in front the court for the same matter has not already been initiated or effectively finalized. In case a procedure has been started with the Commission for Protection against Discrimination and no decision on the submitted complaint has been made, the victim of possible discrimination may initiate court proceedings and inform the Commission on Prevention and Protection against Discrimination about it, whereby the procedure in front of the Commission shall be stopped.

5.2 Lay judges

The main conclusion from all the monitored proceedings regarding the lay judges is that they are not perceived as an integral part of the trial chamber which decides on the specific case, although within the chamber they are majority with a right to vote in decision-making. This impression is partially

based on the behaviour of the lay judges themselves, who in part of the proceedings are uninterested and leave the courtroom without a halt in the hearing, i.e. the trial. In the case **AA. and others RO 121/13 of the Primary Court in Gostivar**, one of the lay judges left the courtroom during the main hearing at a moment when one of the plaintiff was testifying. In this case, the decision was made half an hour after the main hearing finished. The monitoring team, in the course of the proceedings that they observed, did not observe a single posed question by a lay judge, although they are entitled to this according to the Law on Criminal Procedure.

6. Equality of arms and burden of proof

6.1 Equality of arms

According to the jurisprudence of the European Court on Human rights, the equality of arms denotes the equal possibility for each party in the proceedings to present their perceptions and explain their arguments in relation to the specific court case under conditions that do not place them at a substantial disadvantage vis-à-vis their opponent.²⁴ In a large number of its verdicts regarding the equitable trial guaranteed with Article 6 of the European Convention of Human Rights, the European Court considers the equality of arms as an integral part of the Convention. Article 14 of the new and Article 15 of the old Law on Criminal Procedure stipulate that the court and state authorities are obliged to pay equal attention to examine and determine both the facts that allege the defendant, as well as those that are in his/her favour.

In terms of equality of arms in criminal proceedings, we would like to point out the public hearing on the case **J.V and others KOKZH.no.9/14 before the Appellate Court**. Namely, the Higher Public Prosecutor pointed out that in the case proceedings, with the indictment and with the verdict of guilty of the first instance, the prosecution had proved that the defendant committed the offense while the defendants had failed to prove the opposite. We want to

²⁴ De Haes and Gijssels versus Belgium, Application no. 19983/92, 24 February 1997, para. 53.

point out that the mere filing of the indictment and the first instance verdict of guilty do not mean that the crime which the defendants are sued of has been committed, until an effective court verdict is passed.

6.2 Burden of proof

With the adoption of the Law on Prevention and Protection against Discrimination, the provisions of the Law on Labour Relations pertaining to protection against harassment at the workplace, and later on also the Law on Protection against Harassment at the Workplace and the Law on Civil Liability for Defamation and Libel, it was stipulated the burden of proof to fall upon on the sued, in case the plaintiff is able to establish a probable cause that he/she had been a victim of discrimination, harassment at the workplace, or of libel or defamation. Shifting the burden of proof and compliance with it is of great importance, both in terms of protection of victims, as well as in terms of keeping step with the international practice and the legislation of the European Union.

From the monitored proceedings in these areas, the monitoring team established that the courts do not have a practice of, nor are they trying to create a practice of shifting the burden of proof upon the sued. As an example, we shall state the proceeding **A.A. and others RO 121.13 of the Primary Court Gostivar**, which was about determining discrimination on the basis of political affiliation. In this case, despite the large amount of evidence that gave the plaintiff probable cause that they had been discriminated against by the sued, the court decided not to shift the burden of proof upon the sued and conducted the proceedings as any regular civil procedure in which the plaintiffs are supposed to prove the grounds for their claim. In fact, apart from their proxy - lawyer, the sued were not even present at the main hearing at all.

The shifting of the burden of proof upon the sued is of particular importance in cases of discrimination and harassment at the workplace, since the collection of evidence by the plaintiff is made more difficult considering the fact that the plaintiffs do not always have access to information that would prove the alleged

discrimination i.e. harassment. In addition, this affects the efficient initiation of proceedings for determination of discrimination, i.e. harassment, through which one may also seek interim measure for protection against victimization.

The European Court of Human Rights has pointed out in several decisions that shifting the burden of proof is of particular importance in proceedings that require determination of discrimination. Especially important is the decision *D.H and others v. Czech Republic* in the European Court of Human Rights which states: “Where a plaintiff alleging discrimination thus establishes a rebuttable presumption that the effect of a measure or practice is discriminatory, the burden of proof then shifts to the respondent State, which must show that the difference in treatment is not discriminatory (...). Regard being had in particular to the specificity of the facts and the nature of the allegations made in this type of case (...), it would be extremely difficult in practice for plaintiffs to prove indirect discrimination without such a shift in the burden of proof.”²⁵

7. The right to trial within reasonable time

Article 12 from the Constitution of RM (amended with Constitutional Amendment XXV) establishes that Judiciary power is exercised by courts. Courts are autonomous and independent. Courts judge on the basis of the Constitution and laws and international agreements ratified in accordance with the Constitution. The types of courts, their spheres of competence, their establishment, abrogation, organization and composition, as well as the procedure they follow are regulated by a law. Article 6 of the European Convention of Human Rights states that everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law in the determination of his civil rights and obligations or the grounds of any criminal charges against him/her.

Article 6, paragraph 2 of the Law on Courts stipulates that while deciding on civil rights and obligations as well as deciding on criminal liability, everyone

²⁵ *D.H. and others v. the Czech Republic*, Application no. 57325/00, 13 November 2007, para. 189.

shall be entitled to just and public trial within a reasonable time before an independent and impartial court established by law. Article 10 stipulates that the procedure before a court shall be regulated with a law and it shall rest on several principles among which is the trial within reasonable time. Article 36 from the Law on Courts stipulates that the party who deems that the competent court has violated the right to trial within reasonable time, may submit a request for protection of the right to trial within reasonable time to the Supreme Court of the Republic of Macedonia.

7.1 Delays in court proceedings

There is a general impression that the courts sometimes fail to comply with the provisions of the Law on Criminal Procedure regarding the deadlines for the drafting of verdicts. The deadline for drafting verdicts of 15 days as of the day of conclusion of the main hearing is not complied with, and a case was observed in which even the deadline of 60 days for more complex cases was missed. Such is the example with the case **Lj.B and others KO.no.2917/12 of the Primary Court Skopje 1** in which more than 4 months passed between the day of conclusion of the first instance proceeding and the day of delivery of the verdict, which is twice longer than the legally prescribed deadline.

Also, in the case of **J.V. and others KOK no.59/12 of the Primary Court Skopje 1** the first instance verdict was delivered to J.V. who was serving a previous sentence at the time, 106 days after its statement. The first instance verdict was contested, and the Court of Appeal in Skopje took more than seven months to schedule the public hearing on the case of **J.V. KOKZH.no.9/14 of the Court of Appeal in Skopje**, in April 2014. When the public hearing was finally to be held, the court postponed it for May because J.V. had not been brought from PCI Idrizovo. In May, the prison management, without notifying the court about its reasons, once again failed to bring the defendant. The non-compliance with the court verdicts by the bodies of the state administration speaks of the improper attitude of other institutions towards the court. Aside from the fact that this practice affects the duration of the court proceedings, it can, in particular, violate the rights of defendants placed in detention, a

situation in which the Law on Criminal Procedure stipulates an immediate litigation.

The courts often violate the right to trial within reasonable time. Apart from the already mentioned infringements, violation was also observed in several other cases from both the criminal, as well as the civil procedure. Namely in the case **K.K.no.-534/13 of PC Gostivar**, which is conducted for criminal act of Rape, reported on the 09.10.2008, when the critical event allegedly took place, the indictment was submitted to court on the 21.06.2011 i.e. two years and 10 months after the submission of the report. The proceeding, on the other hand, is stuck before court for 3 years, because the decisions of the court of first instance have been overturned twice by the court of second instance and no effective verdict on the case has been adopted yet. We believe that this case, in which 5 years and 10 months have passed after the reporting of the crime and no effective court verdict has yet been reached, shows that there is no efficient protection when it comes to sexual violence against women.

Regarding the provisions from the Law on Criminal Procedure regarding the pronouncing of verdicts, a violation was observed in the case **Zh.K. K.no.-534/13 of PC Gostivar**, where the President of the Council, upon the completion of the main hearing, scheduled the pronouncing of the verdict in a few hours, but failed to appear at the scheduled pronouncing because of a meeting, with an explanation that the verdict would be pronounced in a few days. Despite this notification, the verdict was not announced even after the expire of an entire week, because the judge had gone on vacation. These actions evidently violate Article 370 from the Law on Criminal Procedure which stipulates that the presiding judge of the trial chamber shall immediately declare verdict, after the court has pronounced it. If the court is not capable to pronounce the verdict the very same day after the completion of the main hearing, it shall postpone the proclamation of the verdict by not more than three days and it shall determine the time and location of the proclamation of the verdict.

From the civil cases, we would point to case **B.J. RO - 2253/11 of the Primary Court Skopje 2**, as an example. Although the verdict was positive to the

plaintiff and violation of the rights of labour relations was established, the procedure was conducted in the course of 2 years and 5 months, which is an extremely long procedure when it comes labour relations disputes. Article 405 of the Law on Litigation Procedure stipulates that in the procedure in labor relation disputes, and especially when determining time periods and hearings, the court shall always pay special attention to the need of urgent deciding of the labor relations. The hearing for main contention in labor relations disputes referring to termination of labor relation shall be held in a period of 30 days as of the day of the receipt of the response to the lawsuit. In the procedure upon labor relation disputes, the procedure with the court of first instance has to be completed in a period of six months as of the day of filing the lawsuit. Based on these provisions, it appears that the court had conducted proceeding which was four time longer than the deadline stipulated in the Law on Litigation Procedure, whereby it indisputably follows that the right to trial within reasonable time has been violated, which can have major impact on the personal and family life of the plaintiff when they file a lawsuit for unlawful termination of employment.

The case **A.Zh VPP 232/12 of the Primary Court Skopje 2**, is about compensation for expropriated estate. After the 13-year-long proceedings, A.Zh. finally saw the day when compensation was arranged for his expropriated estate during the time of former Yugoslavia. In 2011 he attempted to collect his claim from the state through enforcement agents, which resulted in an appeal by the Public Attorney which in 2010 submitted a request for reinstatement of the proceedings, and in 2011 submitted new evidence to the court. The process of deciding whether the proceedings need to be reinstated is still under way, although A.Zh. has submitted a request for trial within reasonable time to the Supreme Court which has ordered the first instance court to finish the procedure within three months. In spite of the fact that the case is already 16 years long, and that the deadline given to the lower court by the Supreme Court to complete the case has run out, the first instance court has still not passed a decision. Apart from pointing to extreme lack of efficiency of the court,

this example also indicates that the courts do not provide equal treatment to parties whose opponent in the court dispute is the state.

At times, the reason why the right to trial within reasonable time is not complied with are the parties in the proceedings themselves. Thus, for example, in the case **V.L. and others K.O.K.no.8/08 of the Primary Court Skopje 1**, in which over 70 people were sued, the trial was postponed several times because one, or several of the sued had failed to respond to the court summons. At one of the trials, where one of the sued was not present, the President of the Trial Chamber told the other sued to inform the absentee that in case he is absent from the next hearing, the measure of detention shall be imposed against him. Although the judge's interest and engagement in conducting the case within reasonable time is praiseworthy, it is not clear why no court order had been issued by the court instructing the police to secure the presence of the accused during the proceeding which lasts 6 years already.

7.2 Drafting and pronouncing verdicts

With regards to the deadlines for announcement and drafting of verdicts, the courts very often fail to comply with the provisions of the Law on Litigation Procedure. The verdicts are very rarely pronounced immediately after the conclusion of the main hearing, and in accordance with Article 324, paragraph 3 of the Law on Litigation Procedure, although seldom are there more complex cases. Not even the deadline for announcement of eight days as of the day of conclusion of the main hearing is complied with, at times when more complex cases are question, in accordance with Article 324, paragraph 4 of the Law on Litigation Procedure. The case with the drafting of court verdicts is also similar, i.e. in the part to non-compliance with the legal deadlines in the drafting and delivery of verdicts has been observed, as stipulated by Article 326, paragraph 1 of the Law on Litigation Procedure, which states that the pronounced verdict shall be drafted in writing within 8 days, and in more complex cases within 15 days as of the day of pronouncing. Announcement of a decision immediately after the conclusion of the main hearing took place

in the case **A.A. and others RO 121/13 of the Primary Court in Gostivar**, in order to establish discrimination on the basis of political affiliation.

8. Other findings

8.1 Access to courts

The monitoring team established that access to the courts is generally unsatisfactory. Some courts do not have a separate entrance for arrested persons or detainees which is why it is a common sight to see these people being taken to court through the main i.e. only entrance of the courts. The behavior of the court police varies from the point of having practically no control at the entrance to the courthouse (eg. Primary Court Tetovo), to thorough controls of citizens. Strict controls are carried out at the entrance of the Primary Court Skopje 1, but it has to be noted that the court police in this court acted professionally and with respect to those entering the courthouse. There are no special rooms for the reception of juveniles, and no wardrobes, which is why those present are often dressed inappropriately for the temperature in the courtroom. The court buildings there are separate rooms for witnesses or victims of crimes. This leads to a situation where the defendants and plaintiffs often meet in court hallways which sometimes leads to verbal clashes and unpleasant atmosphere. In front of the largest courtroom in the biggest Primary Court - Skopje 1, there are no chairs, which is why the parties, witnesses and the public sometimes have to wait standing for hours. The toilets in almost all the courts in which proceedings were observed are in a very poor condition and are not maintained regularly which is not suitable for the role that the judiciary has in society.

8.2 Civil associations as interveners in court proceedings

Taking advantage of the right to participate in the proceedings in the role of interveners, as organizations, i.e. civil associations which under the scope of their activities deal with protection of the rights of equal treatment, whose rights are being decided on in the proceeding (Article 39 from the Law on Prevention

and Protection against Discrimination), the Discrimination Protection Network submitted a request to intervene on the side of the plaintiffs in the case **A.A. and others RO 121/13 of the Primary Court Gostivar** which was accepted by the Court. In accordance with Article 196 of the Law on Litigation Procedure, the intervener is authorized to point out proposals and undertake all other litigation activities in the time periods when such activities could have been undertaken by the party he has acceded. In this way, civil associations who have been working in the field of protection against discrimination for a long time may play an active role in court proceedings establishing discrimination, pose questions, offer proposals, evidence, submit appeals. We commend this decision of the court to allow interference of civil associations in litigation, which we believe should become a practice, especially when it comes to court proceedings that deal with identification and protection from discrimination, whereby the civil associations are given the chance to play an active role in the proceedings when proving discrimination.

The background of the entire page is a repeating pattern of stylized scales of justice. Each scale is rendered in a light blue and grey color scheme, with the pans slightly tilted. The pattern is dense and covers the entire area.

v.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Right to liberty

What was of particular concern in a large number of court proceedings, is the practice of adopting decisions for imposition and extension of detention, unaccompanied by arguments and reasons for those measures. There is practice of collective extension of detention for a group of suspects whose names are mentioned, but the decisions contain no individual overview as to why the measure of detention is imposed against each defendant separately. Such decisions are adopted contrary to the domestic and international law and the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The detention lasts too long, even after the end of the investigation and the interrogation of the defendant. The detention units in prisons are overpopulated to an extent that a stay in them already can be considered torture due to the bad living conditions and the lack of appropriate healthcare.

RECOMMENDATIONS:

1. The measure of detention to be used as an exception and not a rule, its duration to be reduced to the shortest time necessary and judges to first consider the possibility of using more lenient preventative measures.

2. When establishing, and in particular, when extending the measure of detention, the judges to bear in mind the jurisprudence of the European Court on Human rights, to explain and reconsider the reasons why they had opted for such a measure, to stop with the practice of writing identical decisions with stereotypical wording and to develop individual approach to each defendant by abandoning the practice of adopting collective detention decisions.
3. During regular weekly visits in the detention units, the judge in charge of supervision of the conditions that the detained persons live in, to pay special attention to the vulnerable categories of citizens, as well as those who are in need of healthcare services. Upon noticing violations of the rights, the judges carrying out the supervision to inform the judges from the previous proceedings about the situation with the detained persons and the need some of the detainees to be sent outside the detention unit for medical treatment.

Presumption of innocence

The practice which violates the presumption of innocence by officials and the media still persists. The courts fail to react to such violations, and in certain cases they even violate the presumption of innocence themselves, especially with the decisions stating or extending the measure of detention.

4. The judges should take action when police officers, public officials and media violate the presumption of innocence of people for whom there is an undergoing investigation or court proceeding.
5. To put an end to the practice of imposing detention orders containing phrases which can solely be used in the determining of the sentence, and not during the investigation or the court proceeding.

Publicity of the court proceedings

The citizens of the Republic of Macedonia have shown very low interest in attending court proceedings in the role of a public. The public is not informed

at all about the manner in which they can exercise their right to be present in courtrooms during court proceedings. The practice of conducting certain court procedures in inadequate conditions in the judge's offices still persists. Most often the camerapersons from the journalists' teams are allowed to record/photograph the people present in the courtroom before the start of the main hearing, but not in the course of the hearing. The public is being excluded as a rule and without an explanation whenever a protected witness is testifying. The use of screens to show the scheduled court hearing in the court, and the regular updating of the hearings on the web-sites of courts is to be commended.

RECOMMENDATIONS:

6. To introduce the system of "first come, first served", in all the courtrooms where there are spatial conditions for presence of the public, and the court police to provide the citizens with quick and easy access to courtrooms whenever there are conditions for this.
7. The camerapersons of the journalists' teams to whom the President of the Supreme Court of RM has issued permission to record or photograph the proceedings, to be allowed to record the entire court hearing or part of it, whereby pinpointing the right to privacy and non-disclosure of personal data to the participants in the proceedings.
8. In the course of court proceedings where a protected witness participates, the public, and especially the scholars, to be allowed to be present in the courtroom, since there is no need to protect the already protected witness once again. In case of exclusion of the public, a decision to be made elaborating the reasons for its exclusion.

The right to representation by a legal representative/attorney

The practice of assigning an ex-officio attorney free of charge, whereby it is not necessary for the person claiming they have no means to hire an attorney

of their own choice to prove their claim, is praiseworthy. However, there is no system for random choice of an attorney ex officio which brings into question the excessive freedom of the court when deciding which attorney from the internal list shall be assigned. The judges fail to replace the ex officio attorney, even when it is obvious that he/she is passive and is representing his/her client ineffectively.

RECOMMENDATIONS:

9. To develop a system for random choice of ex officio attorneys and integrate that system with the existing Automated Court Case Management Information System (ACCMIS).
10. Whenever the judges notice that the ex officio attorney is passive, does not represent the interests of the client or conducts the defense ineffectively, to assign a new ex officio attorney.

The right to an independent, impartial and competent court

No equitable representation of judges - representatives of minority communities has yet been carried out in Macedonia. Some judges have a varying attitude towards the different participants in the proceedings, whereby increased closeness with prosecutors and privileged status of the older and more experienced lawyers has been observed. The practice of judges or lay judges leaving the courtroom during the main hearing or trial has also been observed.

RECOMMENDATIONS:

11. The courts to adopt a program for future employment of judges - members of the minority communities in the country.
12. The judges to take a neutral stance and provide equal treatment to all the participants in the procedure, regardless of their profession and experience.

To put an end to the practice of judges or lay judges leaving the courtroom in the course of the court proceeding.

Equality of arms and burden of proof

The judges fail to react when representatives of the prosecution expect and demand from the defendants to prove themselves that they are not guilty. The court proceedings in discrimination is being determined and treated in the same way as the other civil procedures. Due to the sensitive nature of the cases, and due to the fact that in most of the cases the persons discriminated against do not dispose of the information and data that only the sued possesses. Such evidence, data, or statements of the sued are of particular importance in the process of proving whether discrimination had occurred or not in the specific case, and may be provided solely if the sued proves that no discrimination had occurred in the specific case.

RECOMMENDATIONS:

13. The judges and prosecutors to comply with the principle *ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*, meaning the burden of proof to be upon the one who claims, and not the one who denies.
14. To provide audio-video technology which would make it possible to record all the court proceedings, whereby the court, the prosecution, the plaintiffs and the sued will have realistic insight into the entire course of the court proceeding.
15. The courts to start applying the institution of shifting the burden of proof upon the sued in court proceedings seeking protection against discrimination.

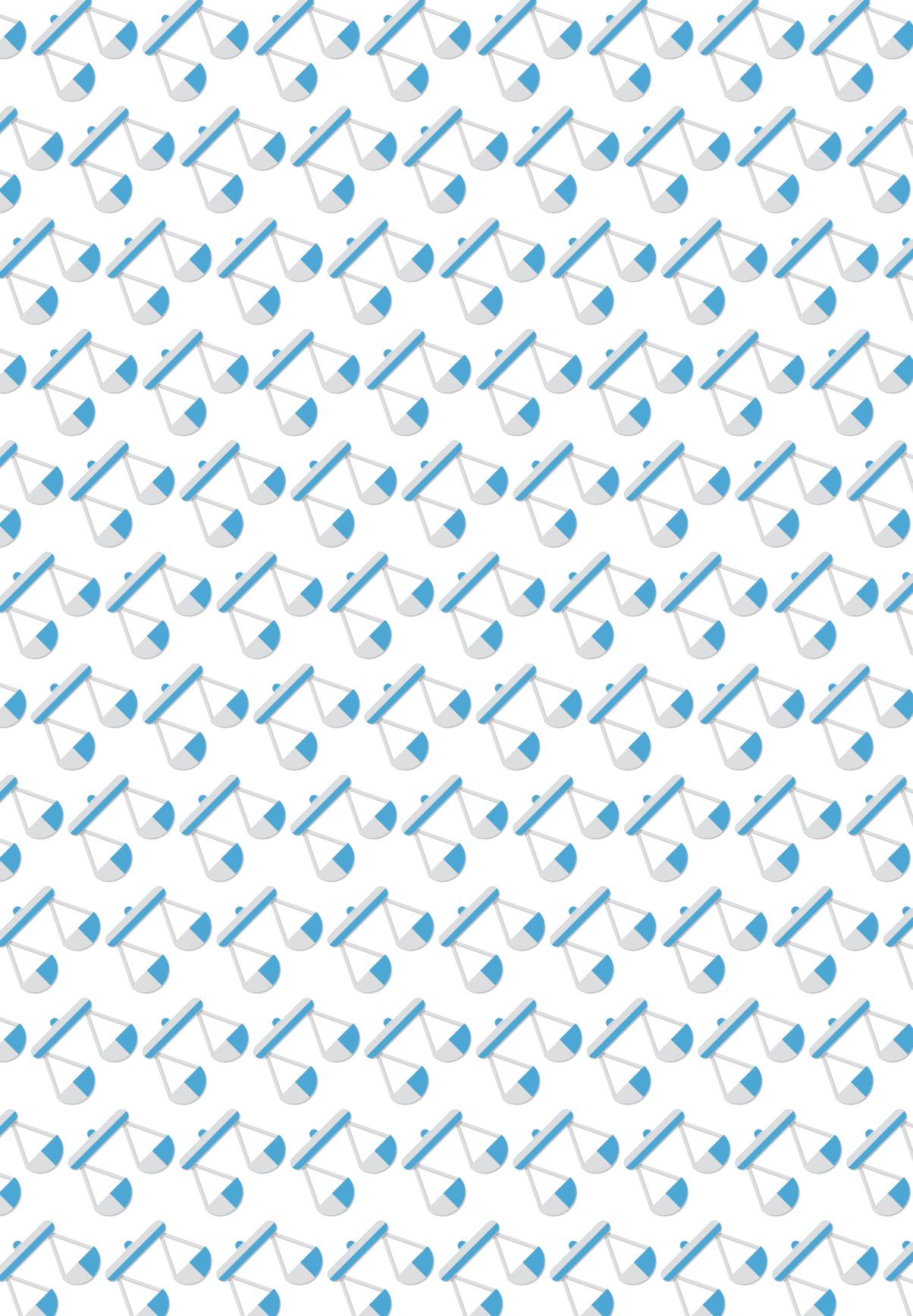
Trial within reasonable time

Given the long duration of some of the monitored cases in the project, as well as the persistent complaints of the citizens and the decisions that they obtain from the Supreme Court of the Republic of Macedonia and the European

Court of Human Rights that recognize the violation of the right to trial within reasonable time and specify compensation for the damage, it can be concluded that there is inefficiency in the work of courts. What is particularly worrying is the fact that no one complies with the proceedings prescribed as urgent, both in the criminal as well as in the civil proceedings, which affect the exercising of other rights established by the Constitution of the Republic of Macedonia and international agreements.

RECOMMENDATIONS:

16. To increase the number of professional associates and consistently comply with the provisions from the procedures which guarantee efficiency in the work of courts. It is of particular importance that efficiency also naturally assumes competence.
17. The judges in criminal proceedings to start more frequently making use of the possibility to issue an order for forceful detention of people who obviously and without justified reasons fail to respond to the court summons.

ANNEX I

OVERVIEW OF MONITORED COURT PROCEEDINGS

CA – Court of Appeal, PC – Primary Court

Number.	CASE	COMPETENT COURT	GROUNDS/CRIMINAL ACT
1	Lj.B. KZH.no.-2114/13	CA Skopje	Art.123 from the CC, Murder
2	J.V. KOKZH.no.9/14	CA Skopje	Art.279 from the CC, Tax evasion
3	M. V. K-432/13	PC Bitola	Art.130 from the CC, Physical injury
4	S.D. K-490/12	PC Bitola	Art.237 from the CC, Brigandage
5	I.S. K.no.161/14	PC Veles	Art.143 from the CC, Harassment at the workplace
6	ZH.K K-534/13	PC Gostivar	Art.186 from the CC, Rape
7	A.A. and others RO 121/13	PC Gostivar	Art. 3 and 6 para.1 Discrimination
8	V.Ch and others RO no.95/2013	PC Gostivar	Art. 3 and 6 para.1 Discrimination
9	N.B. KO.no.71/2014	PC K. Palanka	Art.367 from the CC, Providing false statement
10	T.F. K.no.35/2009	PC Kochani	Art.247 from the CC, Fraud
11	A.G. and others K.no.906/13	PC Kumanovo	Art.382 from the CC, Preventing an official in performing official duties
12	R.Z. PO 118/13	PC Ohrid	Mobbing

Number.	CASE	COMPETENT COURT	GROUNDS/CRIMINAL ACT
13	A.D. and others KOK.no.80/12	PC Skopje 1	Art.123 from the CC, Murder
14	T.K. and others KOK.no.51/13	PC Skopje 1	Art.353 from the CC, Misconduct
15	V.L. and others KOK.no.8/08	PC Skopje 1	Art.279 from the CC, Tax evasion
16	D.S. and others KOK.no.10/14	PC Skopje 1	Art.279 from the CC, Tax evasion
17	M.E. and others KOK.no.107/13	PC Skopje 1	Art.316 from the CC, Espionage
18	M.Sh. K.no.23/14	PC Skopje 1	Art.353 from the CC, Misconduct
19	G.M. and others K.no.1644/13	PC Skopje 1	Art.137 from the CC, Violation of the equality of citizens
20	S.M. v. J.K. P4-30/13a	PC Skopje 2	Art.6 para.1 from the Law on Civil Liability for Defamation and Libel
21	Z.L. RO no.179/14	PC Skopje 2	Mobbing
22	K.K. P2 - 1270/12	PC Skopje 2	Art.40 од Law on family, divorce
23	V.K. PO 215/14	PC Skopje 2	Mobbing
24	N.G. v. 3.3. P4 742/14	PC Skopje 2	Art.6 para.1 from the Law on Civil Liability for Defamation and Libel
25	Zh.T. P4-99/13 A	PC Skopje 2	Art.6 para.1 from the Law on Civil Liability for Defamation and Libel
26	G. against Z.S. P4-90/13A	PC Skopje 2	Art.6 para.1 from the Law on Civil Liability for Defamation and Libel
27	D.S. K.no.1506/14	PC Skopje 2	Art.279 from the CC, Tax evasion
28	A.Zh VPP 2/12	PC Skopje 2	Art.241 од LEP, Compensation for expropriated estate
29	V.H. and others K.no.366/13	PC Tetovo	Art.162 from the CC, Bribery during elections and voting
30	A.J. K.no.814/13	PC Tetovo	Art.133 from the CC, Threatening with a dangerous weapon in a fight or quarrel

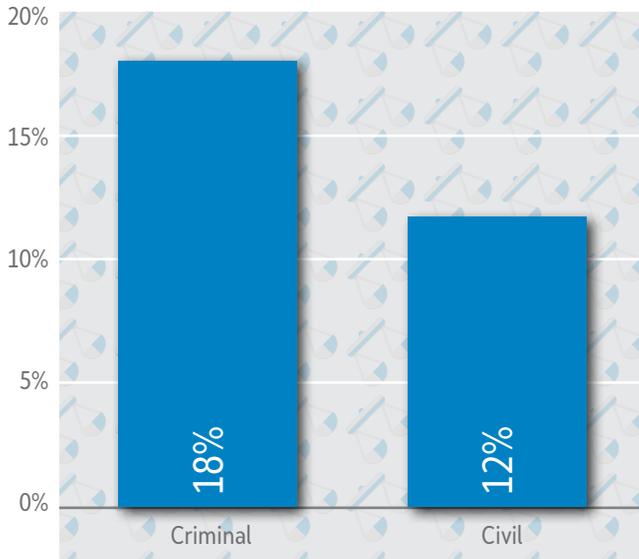
TOTAL NUMBER OF MONITORED HEARINGS:

105

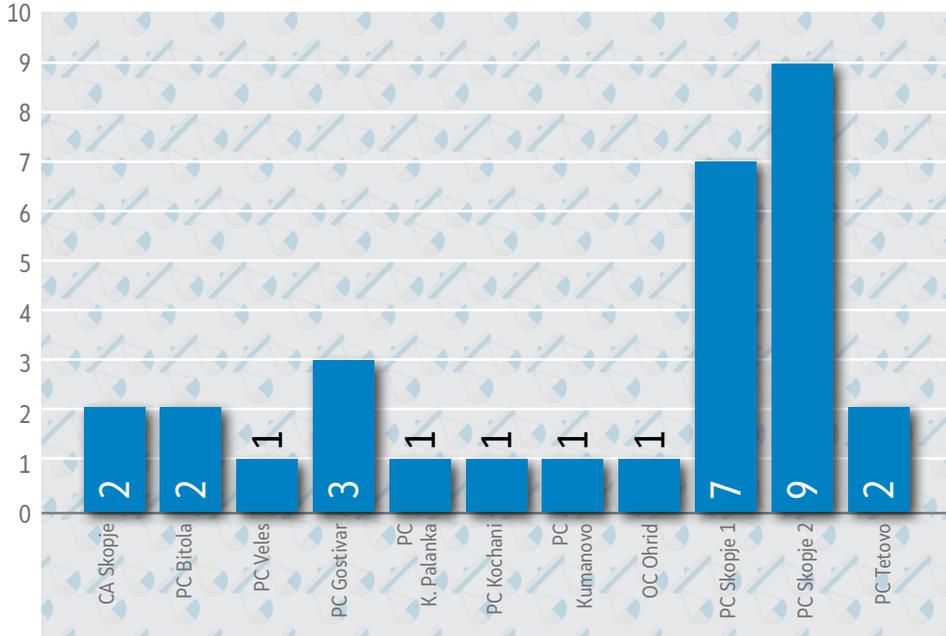
ANNEX II

STATISTICS

Graph no. 1: Monitored court cases by area

Graph no. 2: Monitored cases by court

Graph no. 3: Monitored cases by grounds or criminal act

